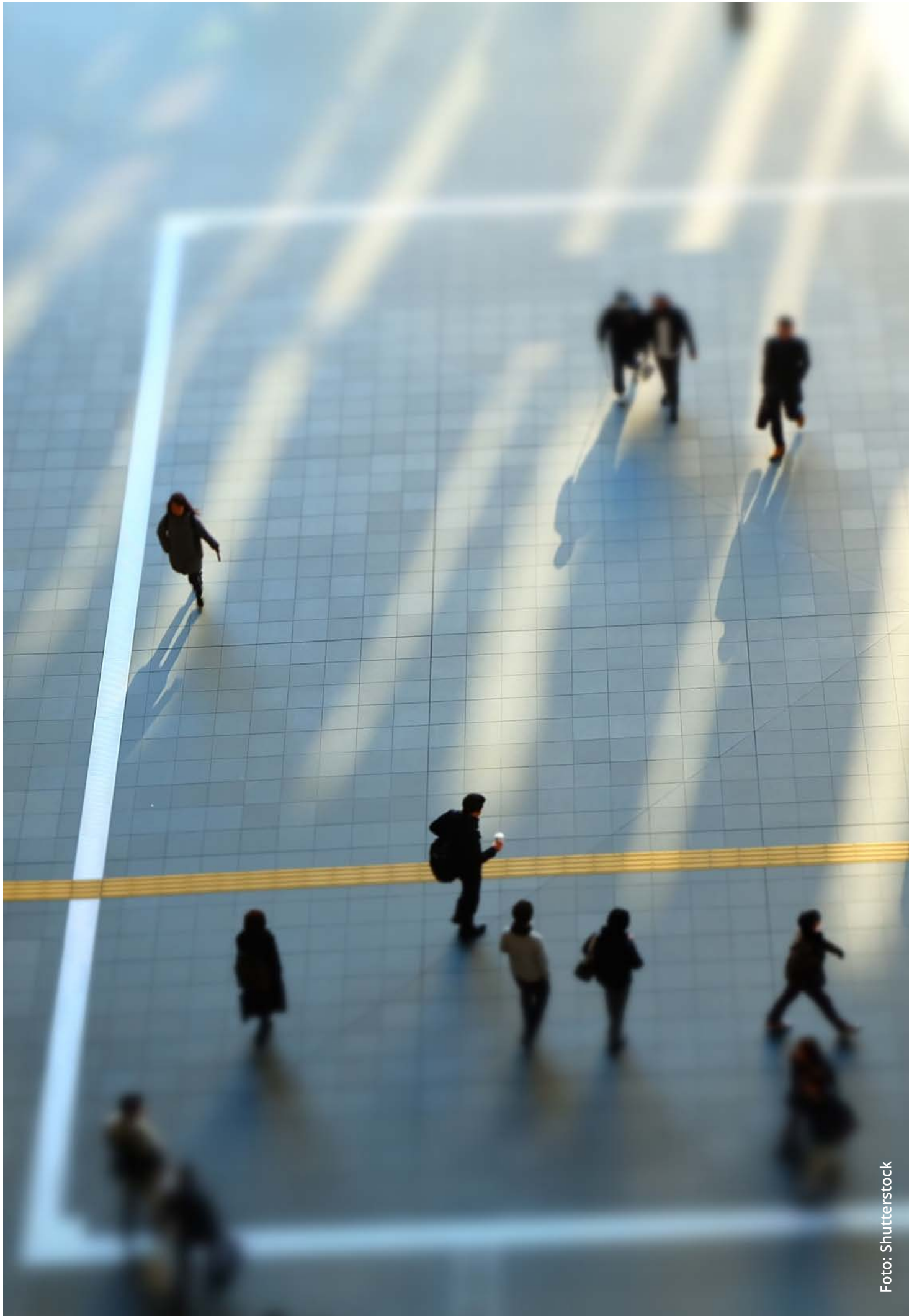

Bærekraft og like muligheter – et universelt utformet Norge

2021–2025

FORORD

Regjeringens visjon er et samfunn der alle kan delta. Muligheter for alle og friheten til å leve egne liv sikres bare gjennom et rettferdig og bærekraftig samfunn. Universell utforming styrker og frigjør menneskelige ressurser med positive resultater for den enkelte og for samfunnet. Det er en strategi som sikrer et bærekraftig og likestilt samfunn gjennom utforming av fysiske og tekniske omgivelser.

Bærekraften i våre velferdsordninger er avhengig av at alle har mulighet til å bidra som yrkesaktive. Tiltak som bygger på universell utforming har grunnleggende betydning for dette.

Universell utforming har betydning for dagliglivet til alle innbyggere, både som forbrukere av transport, boliger og kommunikasjon. Personer med funksjonsnedsettelse har særlig nytte av den økte tilgjengeligheten og brukbarheten av omgivelsene som universell utforming gir. Regjeringen har likestilling som mål for politikken for funksjonshemmede, og styrker både universelle løsninger og spesielt rettede tiltak for å oppnå dette.

Denne handlingsplanen er den fjerde i rekken av handlingsplaner om universell utforming. Det har skjedd en betydelig og positiv utvikling av både politikk og praksis siden den første planen ble lansert i 2004. Universell utforming er etablert som en ønsket og nødvendig samfunns kvalitet som berører folks hverdag gjennom enklere, tryggere og mer komfortable omgivelser som bidrar til et bærekraftig samfunn både sosialt, økonomisk og miljømessig. Det grønne skiftet bygger blant annet på målet om økt bruk av kollektive transportmidler og digitale løsninger. Universell utforming øker attraktiviteten og utvider brukergruppene på disse områdene

Regjeringen følger opp denne utviklingen for nye bygninger, infrastruktur og digitalisering, utvikling av universelle løsninger på nye områder og ikke minst gjennom oppgradering av eksisterende omgivelser.

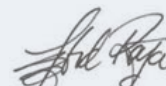
Denne handlingsplanen er utviklet i et samarbeid mellom 8 departementer og med innspill og bidrag fra interesseorganisasjoner, faglige organisasjoner og faginstanser.

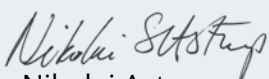
Henrik Asheim
Forsknings- og høyere
utdanningsminister

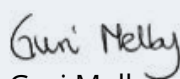
Bent Høie
Helse- og
omsorgsminister

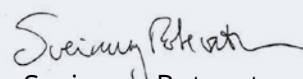
Abid Raja
Kultur- og
likestillingsminister

Nikolai Astrup
Kommunal- og
moderniseringsminister

Guri Melby
Kunnskaps- og
integreringsminister

Sveinung Rotevatn
Klima- og miljøminister

Knut Arild Hareide
Samferdselsminister

Iselin Nybø
Nærings- og
fiskeriminister

Torbjørn Røe Isaksen
Arbeids- og
sosialminister

Linda Hofstad Helleland
Distrikts- og digitaliseringsminister

INNHOOLD

Forord	3	Bygninger, boliger og anlegg	47
Innhold	4	Ny bebyggelse	49
Innledning	5	Eksisterende bebyggelse	49
Nasjonale og internasjonale mål for universell utforming	8	Fredete og verneverdige bygninger og anlegg	51
Internasjonale mål og forpliktelser for universell utforming	8	Idrettsanlegg	52
Nasjonale politiske mål for universell utforming	10	Boliger	54
Status for universell utforming	12	Digitalisering	63
Universell utforming som innovativ strategi og samfunnskvalitet	14	Digital agenda	64
Prioriterte områder	17	Digital hele livet	65
Transport	17	Elektronisk kommunikasjon	67
Kompetanse	19	Regelverket	67
Reiseplanlegging og billettering	19	Tilsyn med regelverket, og informasjon og veiledning om universell utforming	68
Kompenserende tiltak	20	Utvikling av språkteknologi	68
Ny teknologi kan gi økt mobilitet	21	Bruk og utvikling av velferdsteknologi for å lette innbyggernes hverdag	70
Nye kollektivtransportformer	22	Utdanning	73
Flyplasser	24	Grunnskole og barnehage	73
Jernbanestasjoner	24	Universiteter og høyskoler	76
Riksvegferjer	26	Arbeid	81
Samfunns- og arealplanlegging	29	Design og innovasjon	85
Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging	30	Offentlige anskaffelser	89
Medvirkning i samfunnsutvikling- og planlegging	33	Standarder og indikatorer	91
Kartlegging av tilgjengelighet	34	Språk og demokratisk infrastruktur	95
Universell utforming i planlegging bidrar til å nå bærekraftsmålene	35	Språk	95
Friluftsliv, turområder og folkehelse	37	Demokratisk infrastruktur	97
Nasjonalparker og andre store verneområder	39	Samordning og oppfølging av handlingsplanen for universell utforming	100
Tilrettelegging og tilgjengeliggjøring av kulturmiljø	41	Referanser	102

- Velfungerende og funksjonelle omgivelser er viktig for hele befolkningen og for gode lokalmiljøer og samfunn.

Innledning

Regjeringens visjon er et samfunn der alle kan delta og bidra. For å nå denne visjonen må samfunnet tilrettelegge for at alle skal kunne ta en utdanning, bidra i arbeidslivet, i frivillige sammenslutninger og i familielivet.

Agenda 2030 med FNs bærekraftsmål utgjør den politiske overbygningen for regjeringens arbeid både nasjonalt og internasjonalt.^{1 2} Dette gjenspeiles i politikken på alle samfunnsområder.

Et sentralt prinsipp i 2030-agendaen er at **ingen skal utelates**, "*Leave no one behind*". Universell utforming er en viktig forutsetning for å oppfylle bærekraftsmålene.

Politikken for personer med funksjonsnedsettelse skal fremme likestilling og bekjempe diskriminering.³ Dette bygger opp om FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD).⁴ Det understrekes også i FNs konvensjon om barnets rettigheter.⁵ En trygg og god oppvekst som gir muligheter for alle, er sentralt i regjeringens familiepolitikk og støtter FNs konvensjon om barnets rettigheter om å sikre forhold som fremmer selvstendighet og bidrar til funksjonshemmede barns aktive deltakelse i samfunnet.

Regjeringen ønsker et samfunn der eldre kan leve gode liv og delta i fellesskapet.⁶ Regjeringen vil ha et aldersvennlig samfunn som legger til rette for aktive eldre med lengre arbeidsliv og gode nærmiljøer som er lagt til rette for aktivitet, deltakelse og å være selvhjulpene.⁷ Universell utforming er en viktig forutsetning for et aldersvennlig samfunn.

Universell utforming er en samfunns kvalitet

Velfungerende og funksjonelle omgivelser er viktig for hele befolkningen og for gode lokalmiljøer og samfunn. Flere bruker kollektive transportmidler hvis de går ofte, holder tidsskjema og er universelt utformet.⁸ Turstier som er universelt utformet, blir mer brukt av alle.⁹ Produkter med gode brukskvaliteter i tråd med universell utforming har høy, generell kundetilfredshet, og universell utforming av IKT er samfunnsøkonomisk lønnsomt.¹⁰ Det skjer en positiv utvikling av universell utforming av boliger og grunnskoler.^{11 12} Tilbud i bygninger med god fysisk tilgjengelighet er mer attraktive enn de som ikke har det.¹³

Det er flere grunner til at holdningene til universell utforming har blitt mer positive i kommuner og byggebransjen.¹⁴ Det er full oppslutning om at universell utforming skaper et mer inkluderende samfunn, og et stort flertall av de spurte

- Universell utforming er en samfunnskvalitet som bidrar til samfunnets bærekraft, økt likestilling og bedre fysiske og digitale omgivelser for alle.

i en holdningsundersøkelse mener at universell utforming ikke kommer i konflikt med andre krav. Det er også høy oppslutning om at myndighetenes prioritering av universell utforming bør fortsette.

Universell utforming er en samfunnskvalitet som bidrar til samfunnets bærekraft, økt likestilling og bedre fysiske og digitale omgivelser for alle. Ved styrket lovgiving, regelverk og kompetanseheving har det skjedd en positiv utvikling på en rekke sektorer. Det er viktig at dette videreføres og videreutvikles.

Potensialet til universell utforming er ikke utnyttet fullt ut

Statusanalyser viser at det er gode muligheter for videre utvikling.¹⁵ Det pågår arbeid for å gjennomføre kvalitetsheving på flere sentrale innsatsområder som skolebygg og andre offentlige bygg, i tillegg til infrastruktur, transport og IKT. Det er behov for å se nærmere på sammenhengene. Innen transport må hele reisekjeden sees samlet. Universell utforming av de bygde omgivelsene er et viktig virkemiddel for at alle skal kunne delta i samfunnsutviklingen. Prinsipper for tilgjengelighet og universell utforming må derfor legges til grunn i den overordnede samfunns- og arealplanleggingen, og i de fysiske løsninger som beskrives i detaljplaner. Planer som utarbeides eller behandles i fylkeskommuner og kommuner, og som bygger på gode medvirkningsprosesser, er sentrale for

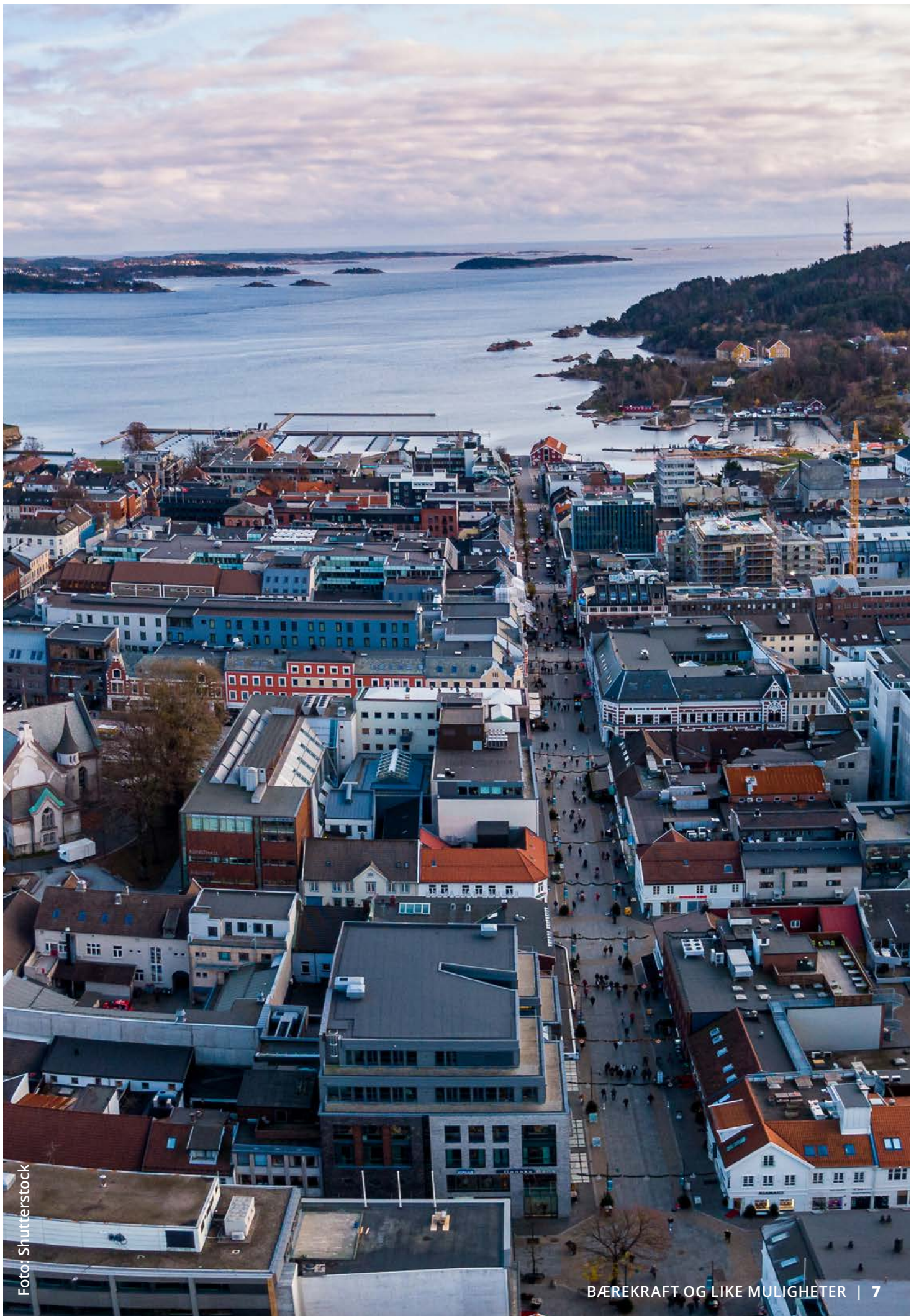
å gjøre gode valg om utvikling av tettsteder, nærmiljø og boligutvikling.

Universell utforming er en målrettet og kontinuerlig prosess for å finne gode løsninger på både eksisterende og nye problemstillinger til beste for den enkelte og samfunnet. Brukbarheten på andre områder som kommunikasjon og produkter i daglig bruk må økes; dette gjelder hverdagsprodukter og hverdags teknologi. Det må også vurderes hvilket bidrag universell utforming kan gi til det grønne skiftet og hvordan få til en overgang til produkter og tjenester som gir mindre negative konsekvenser for klima og miljø.

En aktiv utviklingsprosess forutsetter bevisst oppfølging av fagmiljøer, innovasjonsmiljøer og forskningsmiljøer. Medvirkning og samarbeid med interesseorganisasjoner, faglige organisasjoner og brukermiljøer er viktig for å sikre treffsikkerhet av strategier og tiltak.

En viktig del av samordningsoppgavene til sentrale myndigheter er å sikre støtte til gode beslutninger på de ulike forvaltningsnivåene. Det omfatter blant annet informasjon om nasjonal politikk og internasjonale forpliktelser, grunnlag for utvikling av planer og tiltak i offentlig virksomhet.

Regjeringen vil arbeide målbevisst og systematisk for å gjennomføre universell utforming i tråd med bærekraftsmålene i Agenda 2030.

**- Alle skal ha like muligheter,
og ingen skal utelates.**

Nasjonale og internasjonale mål for universell utforming

Internasjonale mål og forpliktelser for universell utforming

Agenda 2030 med de 169 bærekraftsmålene ble vedtatt av FNs medlemsland i 2015, og er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene. Målene omfatter alle innbyggere, og de gjelder uten hensyn til alder, kjønn, funksjons- evne, rase, etnisitet, nasjonal opprinnelse, religion eller økonomisk eller annen status. Alle skal ha like muligheter, og ingen skal utelates.

Sosial bærekraft er, sammen med økonomisk og miljømessig bærekraft, en viktig pilar i bærekraftbegrepet. Sosial bærekraft hviler blant annet på at grunnleggende menneskelige behov dekkes, og at alle har lik tilgang og like muligheter i samfunnet.¹⁶

Bærekraftsmålene peker på at samfunn, byer, politikk og utdanning skal være inkluderende. En del av delmålene under bærekraftsmålene har betydning for utviklingen av universell utforming:

Universell utforming i planlegging, prosjektering og rehabilitering av bygg og uteområder i barnehager, skoler, utdanningsinstitusjoner og andre bygg for allmenheten er viktige bidrag til måloppnåelse av *bærekraftsmål 4 om*

god utdanning og mål 8 om anstendig arbeid og økonomisk vekst. Delmål 4.5 handler blant annet om å sikre lik tilgang til alle nivåer innenfor utdanning og yrkesfaglig opplæring for sårbare grupper, og delmål 8.5 om å oppnå full og produktiv sysselsetting og anstendig arbeid for alle, inkludert personer med funksjonsnedsettelse.

Universell utforming av de fysiske omgivelsene gir mulighet for deltakelse i samfunnet og bidrar til å utjevne forskjeller mellom mennesker. Dette er viktig for å nå bærekraftsmål 10 om mindre ulikhet.

Det er et gjennomgående prinsipp i *mål 11 om bærekraftige byer og lokalsamfunn* å bygge ned fysiske barrierer i boliger, transportinfrastruktur og omgivelser. Delmål 11.1 handler om at alle har tilgang til tilfredsstillende og trygge boliger og grunnleggende tjenester til en overkommelig pris. Delmål 11.2 handler blant annet om at alle har tilgang til trygge, tilgjengelige og bærekraftige transportsystemer, og delmål 11.7 handler om allmenn tilgang til trygge, inkluderende og lett tilgjengelige grøntområder og offentlige rom.

Bærekraftsmålene peker på at samfunn, byer, politikk og utdanning skal være inkluderende. Bærekraftsmålene har betydning for utviklingen av universell utforming.

Kvinner, barn og eldre, samt personer med funksjonsnedsettelse er trukket frem som særlig viktige under begge delmålene.

Et annet gjennomgående prinsipp i bærekraftsmålene er involvering og medvirkning. Delmål 11.3 handler blant annet om å styrke muligheten for en deltakende, integrert og bærekraftig samfunnsplanlegging og forvaltning. Utforming av de fysiske omgivelsene og medvirkning i planprosesser, er viktige bidrag til dette. Dette er også sentralt i *bærekraftsmål 16 om fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner*.

Mål 16.7 handler om å sikre lydhøre, inkluderende, deltakelsesbaserte og representative avgjørelses på alle nivå, og delmål 16.b) om å fremme og

håndheve ikke-diskriminerende lover og politikk for bærekraftig utvikling. Involvering og medvirkning er videre også viktig for *mål 3 om god helse og livskvalitet – Sikre god helse og fremme livskvalitet for alle, uansett alder* ved å sikre tilrettelagt informasjon og god tilgang til tjenester.

Et gjennomgripende prinsipp i Agenda 2030 er *bærekraftsmål 17 om samarbeid* for å nå målene. For å bidra til et universelt utformet samfunn der flest mulig kan delta, kreves det samarbeid og innsats fra alle involverte aktører – offentlige myndigheter, planleggere, prosjekterende og utførende.

FN-konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD)¹⁷, som Norge har ratifisert,

– Bærekraften i velferdsordningene avhenger av at flere er yrkesaktive og av at vi får til nye løsninger.

gir også mål og forpliktelser for universell utforming og tilgjengelighet, blant annet i artikkel 9:

– partene (skal) treffe hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne på lik linje med andre får tilgang til det fysiske miljøet, til transport, til informasjon og kommunikasjon, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi og -systemer, og til andre tilbud og tjenester som er åpne for eller tilbys allmennheten, både i byene og i distriktene.

Tilsvarende mål og forpliktelser gis i FNs barnekonvensjon.¹⁸

EU har fulgt opp målet om et Europa uten barrierer gjennom flere viktige direktiver. EUs likestillingsstrategi for personer med funksjonsnedsettelse for perioden 2021–2030 peker på universell utforming som en fremgangsmåte for å gi bedre tilgjengelighet og oppnå likestilling for personer med funksjonsnedsettelse.¹⁹

Som medlem av Europarådet er det også av betydning for norsk politikk å følge anbefalingene i Europarådets langsiktige strategi: *Human rights: A reality for all. Council of Europe Disability Strategy 2017–2023*.²⁰ Denne strategien legger blant annet vekt på universell utforming som en metode for å møte utfordringer med manglende tilgjengelighet for personer med funksjonsnedsettelse.

Nasjonale politiske mål for universell utforming

Regjeringens ambisjon er å løse de store utfordringene Norge står overfor. Et bærekraftig velferdssamfunn skapes gjennom å omstille norsk økonomi, skape vekst og flere jobber og bygge god infrastruktur i hele landet. Bærekraften i velferdsordningene avhenger av at flere er yrkesaktive og av at vi får til nye løsninger.

Norge vil mangle mennesker til å dekke behovet for arbeidskraft i flere sektorer. Vi har, som samfunn, god økonomi, men vil mangle hendene til å utføre oppgavene. Satsing på utvikling og bruk av nye tekniske løsninger kan bidra til at

flere oppgaver i arbeids- og dagligliv kan utføres av innbyggerne selv. Universell utforming er et sentralt virkemiddel for å oppnå dette.

Regjeringen vil stille høye krav til universell utforming ved utbygging av boliger, infrastruktur og næringsområder og sørge for bedre etterlevelse av regelverk om universell utforming av IKT-løsninger i offentlig sektor.²¹ Regjeringen vil også stimulere til flere tilgjengelige og universelt utformede boliger og bygg som legger til rette for bruk av teknologiske hjelpemidler og velferdsteknologiske tjenester.²²

- Regjeringen vil skal skape et samfunn som fremmer helse i hele befolkningen.

FNs 2030-agenda med bærekraftsmålene utgjør den politiske overbygningen for regjeringens arbeid nasjonalt og internasjonalt. FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) følges opp gjennom systematisk arbeid og rapportering til FN.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Kulturdepartementet arbeider med å gjennomføre EUs webdirektiv (WAD) om universell utforming av offentlige organers nettsteder og mobilapplikasjoner²³ i norsk lov. I tillegg arbeider en rekke departementer med nasjonal gjennomføring av EUs Tilgjengelighetsdirektiv (EAA)²⁴ om tilgjengelighet av varer og tjenester. I tillegg følger Norge EUs regelverk for tilgjengelighet til tog, skip og veitransport.²⁵

Universell utforming er en strategi som definerer funksjonelle brukskvaliteter ved samfunnet. Utgangspunkt er at omgivelsene skal være brukbare for flest mulig, og helst alle, innbyggere. Krav om universell utforming er inkludert i 12 nasjonale lover, over 70 forskrifter²⁶ og over 70 norske standarder²⁷ som dekker viktige samfunnsområder. Samordning av krav skjer i økende grad innen EU, noe som også berører Norge, og flere av forskriftene er resultat av EØS-samarbeidet.

Regjeringen følger opp universell utforming på sentrale samfunnsområder. Dette gjelder blant annet transport gjennom Nasjonal transportplan,²⁸ regional planlegging gjennom

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging²⁹ og IKT ved Meld. St. 27 (2015–2016) *Digital agenda for Norge — IKT for en enklere hverdag og økt produktivitet*.³⁰

Universell utforming er også sentralt i eldrepolitikken og i arbeidet for et aldersvennlig samfunn.³¹ Målet er flere gode leveår der eldre beholder god helse lenger, opplever at de har god livskvalitet, og at de i større grad mestrer eget liv. Det er viktig å fremme aktiv og sunn aldring og et aldersvennlig samfunn, både for samfunnets bærekraft og for den enkeltes livskvalitet og deltakelse. Regjeringens eldrereform *Leve hele livet 2019–2023*³² er godt i gang. Som en del av reformen gjennomføres program for et aldersvennlig Norge.³³ Både KS og Norske arkitekters landsforbund har utarbeidet veiledere for et aldersvennlig lokalsamfunn.^{34 35}

Regjeringen ønsker et samfunn der alle har muligheter til å leve et meningsfylt liv og til å delta på den måten de ønsker. Gjennom Likeverdsreformen³⁶ vil regjeringen bidra til at alle barn og unge med funksjonsnedsettelse skal inkluderes og ha en meningsfull hverdag.

Regjeringen vil skal skape et samfunn som fremmer helse i hele befolkningen.³⁷ Grunnlaget for god folkehelse ligger blant annet i trygge og lett tilgjengelige muligheter for aktivitet og mestring. Universell utforming bidrar til at større deler av befolkningen kan anvende disse mulighetene.

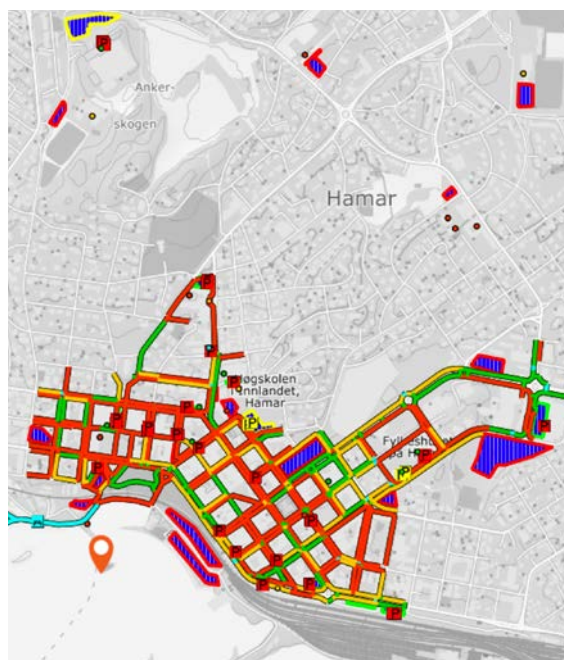
- Gjennomførte kartlegginger av uteområder viser at det fortsatt er mye som gjenstår med hensyn til universell utforming.

Status for universell utforming

Det er gjort betydelige fremskritt med gjennomføring av universell utforming i de ulike sektorene. Samtidig møter personer med funksjonsnedsettelse fortsatt barrierer som hindrer like muligheter til aktivitet og deltakelse.

I en statusanalyse gjennomført av Bufdir pekes det på at det er behov for bedre kartlegging av status for universell utforming på flere områder. Det er fremdeles en stor utfordring at eksisterende publikumsbygg som skolebygg ikke er universelt utformet. Det etterlyses mer forskning innen IKT-feltet og mer målrettet kunnskap og kompetanseutvikling ved utdanningsinstitusjonene.

Bufdirs vurdering er at det er et kompetansebehov blant kommunene om hvordan de kan ivareta universell utforming på en god måte i sin planlegging. Gjennomførte kartlegginger av uteområder viser at det fortsatt er mye som gjenstår med hensyn til universell utforming. Det pekes på behov for å skape en universelt utformet reisekjede, og at foreliggende tall indikerer at det synes å være langt igjen til kollektivtransporttilbudet er universelt utformet.

Kartverket kartlegger tilgjengeligheten i byer, tettsteder og friluftsområder. Dette er et nyttig verktøy for arealplanlegging og byutvikling.
Foto: Kartverket.no

Alle arbeids- og publikumsbygg som Statsbygg forvalter skal være universelt utformet innen 2025. Tilstanden ved eksisterende bygninger kartlegges nøye som grunnlag for oppgradering til universell utforming. Foto: Statsbygg / Geir Anders Rybakken Ørslien

I en evaluering av handlingsplaner for universell utforming anbefaler Proba Samfunnsanalyse at det satses mer på utvikling av kompetanse på universell utforming, at det etableres tiltak i utdanningssektoren, og at det etableres et bedre forskningsbasert grunnlag for prioritering av tiltak på dette feltet.³⁸

Norge har hatt dialogmøte med FN-komiteen for konvensjonen for menneskerettighetene for personer med funksjonsnedsettelse våren 2019.³⁹ Komiteen uttrykte seg positivt om flere forhold, blant annet likstillingslovgivingen og strategier og planer. Komiteen anbefalte blant annet at det bør etableres krav til universell utforming av arbeidsplasser, både de fysiske omgivelsene og IKT, og at det bør stilles konkrete tidsfaste krav til universell utforming med øremerket finansiering av eksisterende bygninger, spesielt skolebygg, og til kollektivtransport.

FNs spesialrapportør for rettighetene til funksjonshemmede har vurdert

situasjonen i Norge. Spesialrapportøren var positiv til at det var iverksatt tre påfølgende handlingsplaner for universell utforming som hadde bidratt til økt tilgjengelighet siden 2003 og at Statsbygg har påtatt seg å gjøre alle sine arbeids- og publikumsbygg tilgjengelige innen 2025. Spesialrapportøren mente likevel det hadde vært svært langsom framdrift i innsatsen på dette området, og var urolig for at nåværende plan for 2015–2019 ikke henviste til målet om et universelt utformet Norge innen 2025.

Spesialrapportøren mente også at planen mangler konkrete, målrettede og sektorovergrepene tiltak med øremerkede bevilgninger og henstilte til Regjeringen å øke takten og fullføre omstillingsprosessen for det fysiske miljøet så snart som mulig.⁴⁰

I arbeidet med handlingsplanen for universell utforming er det innhentet synspunkter og konkrete innspill til tema og tiltak fra interesseorganisasjoner, fylker, kommuner og ulike faginstanser.

– Universell utforming er en strategi for planlegging og utforming av samfunnet.

Universell utforming som innovativ strategi og samfunnskvalitet

Universell utforming gjelder hele befolkningen

Universell utforming er en strategi for planlegging og utforming av samfunnet. Den har som mål at produkter, omgivelser og tjenester skal kunne brukes av

alle mennesker. Strategien er beskrevet i FN-konvensjonen for likestilling av personer med funksjonsnedsettelse (CRPD). I Norge er universell utforming også formulert som juridisk norm til bruk i Likestillings- og diskrimineringsloven.

Universell utforming er formulert som en generell strategi i FN-konvensjonen for likestilling av personer med funksjonsnedsettelse (CRPD):

Med «universell utforming» menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming. «Universell utforming» skal ikke utelukke hjelpemidler for bestemte grupper av mennesker med nedsatt funksjonsevne når det er behov for det.

Universell utforming er definert som juridisk norm i Likestillings- og diskrimineringsloven:

«Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, inkludert informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjoner kan benyttes av flest mulig, uavhengig av funksjonsnedsettelse.»

Målet for universell utforming er ambisiøst. «Alle» omfatter hele befolkningen, med og uten funksjonsnedsettelse og ulik alder, kjønn, størrelse,

språk, etnisk bakgrunn mv. Løsninger som dekker alle disse behovene er krevende, men dette er hovedmålet for strategien universell utforming.

- Universell utforming er nødvendig for noen og skal være bra for alle.

Universell utforming er nødvendig for noen og skal være bra for alle.

Begrepene universell utforming, inkluderende design/arkitektur og design for alle er i hovedsak parallelle strategier som alle peker mot en generell tilgjengelighet og brukbarhet for alle innbyggere.

Universell utforming er en samfunns kvalitet

Universell utforming styrker samfunnets bærekraft sosialt og økonomisk blant annet knyttet til kvalitetene som tilføres bolig, bygningsmasse, transport, infrastruktur og IKT.⁴¹ Det bidrar til likestilling og ikke-diskriminering av personer med funksjonsnedsettelse ved at flere får bedre tilgang til utdanning, arbeid og sosialt liv. Universell utforming er viktig for samfunnet som helhet, og for den enkelte. Universell utforming gir praktiske og funksjonelle løsninger, til nytte for oss alle gjennom hele livsløpet.

Tilrettelegging for enkeltgrupper kan være nødvendig

I tillegg til universell utforming vil det være behov for løsninger som er spesielt utformet eller tilrettelagt. Det kan gjelde løsninger for barn eller eldre, og det kan det gjelde løsninger for personer med funksjonsnedsettelse. Spesialiserte transportordninger (TT-transport) og funksjonsassistentordningen i arbeidslivet er gode

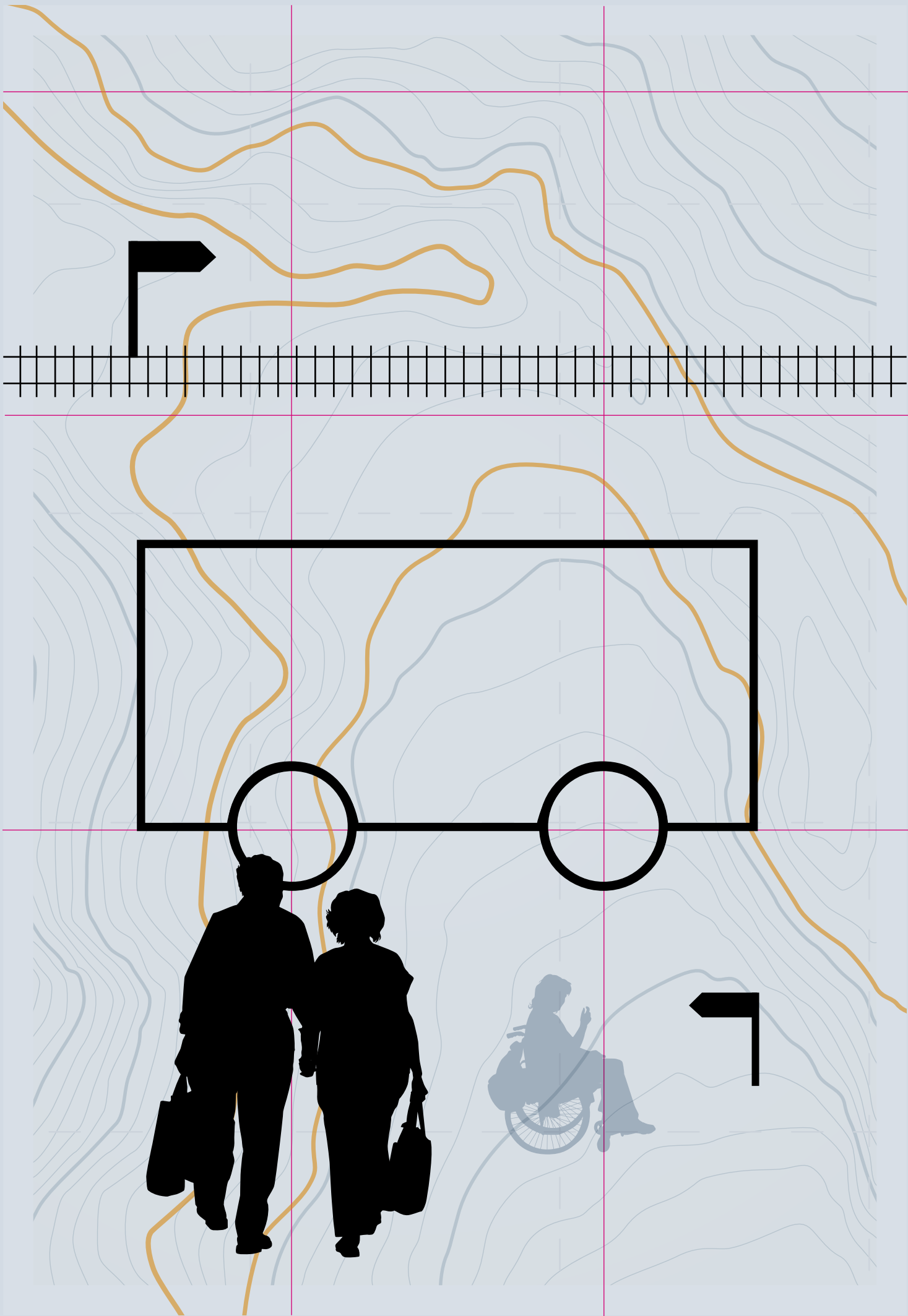
eksempler på dette. Hvilke spesialløsninger det er behov for kan endre seg over tid.

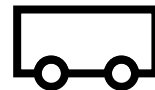
Universell utforming og velferdsteknologi er strategier med ulikt utspring og delvis også ulikt formål. Velferdsteknologiske løsninger er i dag mest utbredt i helse- og omsorgssektoren og utviklingen av nye løsninger har oppstått for å imøtekomme behov i helse- og omsorgssektoren, fremfor å bidra direkte til inkludering i samfunnet.

En bærekraftig helse- og omsorgstjeneste forutsetter at vi utnytter mulighetene teknologien gir og bruker kompetansen hos de ansatte best mulig, der utvikling og bruk av løsninger innenfor de to områdene kan komplementere hverandre.

Innovasjon og ny teknologi

Det ligger i strategien at det skal søkes mot universell utforming i så stor utstrekning som mulig. Dette gjelder både teknologi som er i allmenn bruk, og teknologi som tas i bruk til spesielle formål som for eksempel velferdsteknologi. Innovasjon og ny teknologi har redusert behovet for særløsninger som lager unødvendige skiller mellom ulike brukergrupper.

PRIORITERTE OMRÅDER

Regjeringen viderefører høye ambisjoner for universell utforming når det gjelder transport, infrastruktur, bygninger og IKT. Tiltak på disse områdene berører også utdanning, arbeid og flere andre sektorer.

Regjeringen vil bidra til at hele reisekjeder blir universelt utformet. Mysen stasjon på Østfoldbanens Østre linje er en del av denne strategien.
Foto: Terje Borud

Transport

Staten har det overordnede ansvar for transportpolitikken. Regjeringens politikk for universell utforming av transport-systemet er presentert i *Meld. St. 20(2020–2021) Nasjonal transportplan 2022–2033*, som ble lagt fram 19. mars 2021. Alle offentlige veieiere er ansvarlige for universell utforming langs sine veier. Det betyr at særlig fylkeskommunene også har et betydelig ansvar for universell utforming av holdeplasser og kollektivknutepunkter. For enkelte knutepunkter og terminaler vil det være et delt ansvar mellom fylkeskommune og stat. Staten har ansvaret for jernbanen.

Regjeringen vil fortsette å bidra til at hele reisekjeder blir universelt utformet. Reisekjeden begynner i det man planlegger å reise et sted og slutter når man er fremme ved målet for reisen. Den omfatter holdeplasser, stasjoner og knutepunkt, flyplasser, billettløsninger og formidlingen av informasjon før og under reisen. Løsninger som tar hensyn til hele befolkningen, bidrar til raskere av- og påstigning og enklere reiser med bagasje eller barnevogn.

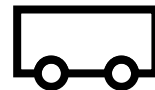
Universell utforming skal være med i grunnlaget i alle planer for oppgradering og bygging av ny infrastruktur innenfor transportvirksomhetenes ansvarsområde. Kvalitets- og dimensjoneringskrav fastsettes gjennom virksomhetenes håndbøker og veiledere. Nye krav til universell utforming i drift og vedlikehold innarbeides fortløpende ved inngåelse av nye kontrakter. Det bevilges midler til oppgradering av eksisterende infrastruktur på vei- og jernbanebudsjettet. Tiltak som medvirker til sammenhengende, universelt utformede reisekjeder som mange har nytte av, blir prioritert når Statens vegvesen og

Bane NOR SF velger hvilke stasjoner og knutepunkt som skal oppgraderes. Universell utforming vil videre være en integrert del i flere bypakker og byvekst-avtaler, for eksempel gjennom konkrete tiltak i utviklingen av kollektivtransporten.

For å oppnå sammenhengende reisekjeder kreves det samarbeid mellom de ulike forvaltningsnivåene og mobilitetsaktørene, som forvalter eller eier ulike elementer i reisekjeden. En vesentlig del av vegnettet eies av fylkeskommunene. Ansvar til fylkeskommunene omfatter planlegging og drift, men også investeringer i fylkesveger med stoppesteder og kollektivknutepunkt på fylkesveg. Kommunene har ansvaret for kollektivtiltak på det kommunale vegnettet. De har også ansvaret for areal- og parkeringspolitikken som igjen har en vesentlig innvirkning på kollektivtransporten. De statlige transportvirksomhetene skal sammen med kommuner, fylkeskommuner og private aktører arbeide for felles planer for sammenhengende reisekjeder. Statens vegvesen bidrar til at hele reisekjeder blir universelt utformet gjennom prioritering av tiltak på eget veinett, samarbeid med andre, nettverksarbeid og formidling. Ved oppgraderinger vurderes tiltak på flere ledd i reisekjeden, der blant annet holdeplass og kryssing av vei sees i sammenheng. Oppdatering av faglig grunnlag for universell utforming i normaler, veiledere og kvalitetssystem er kontinuerlig pågående arbeid,

som grunnlag for planlegging og gjennomføring av prosjekter. I 2020 ble det gjennomført høring ved oppdatering av veileder for universell utforming av veier og gater. Tiltak for universelt utformede reisekjeder kan også omfatte utbedring og fjerning av hindringer ved kryssingssteder, atkomster, gang- og sykkelanlegg, ferjeleier og rasteplasser. *Nasjonal gåstrategi*⁴² ble lagt fram i februar 2012 i forbindelse med transportetatens planforslag for Nasjonal transportplan 2014–2023. Et virkemiddel som foreslås her, er at kommunene tar initiativ til at det blir utarbeidet lokale gåstrategier. I flere byområder er dette fulgt opp. Lokale gåstrategier bidrar til bedre framkommelighet for gående i alle aldre, med ulike forutsetninger for å ferdes i lokalmiljøet.

Det er om lag 250 knutepunkt og minst 6 500 bussholdeplasser på riksvegnettet. Om lag 65 prosent av holdeplassene ligger utenfor byer og tettsteder. Statens vegvesen har lagt opp til at 370 holdeplasser og 40 kollektivknutepunkt blir universelt utformet i perioden 2018–2023. I tillegg kommer tiltak i byvekst-avtaler og riksvegprosjekt.⁴³ I 2020 ble 40 holdeplasser og 3 kollektivknutepunkter på riksvegnettet universelt utformet. Med budsjettforslaget for 2021 er det forventet at 28 holdeplasser vil bli utbedret og fire kollektivknutepunkt på riksvegnettet vil bli universelt utformet i 2021. For enkelte knutepunkter og

terminaler vil det være et delt ansvar mellom fylkeskommune og stat. Satsingen på kollektivløsninger av høy standard i byområdene gjennom byvekstavtalene bidrar til å gjøre kollektivsystemet mer tilgjengelig og universelt utformet.

Kompetanse

Statens vegvesen og Jernbanedirektoratet skal bidra til økt kunnskap om universell utforming gjennom forskning og utvikling. Statens vegvesen har rollen som kollektivdirektorat, noe som innebærer et nasjonalt koordineringsansvar og faglig ansvar for kollektivtransport, herunder universell utforming. Statens vegvesen bidrar til økt kunnskap og kompetanse om universell utforming gjennom ulike FoU-aktiviteter i egen regi og sammen med andre, og har videreført et faglig samarbeid med brukerorganisasjoner, andre transportetater og offentlige aktører innen fagområdet. Deltagelse i utarbeidelse av standarder, dialog med de funksjonshemmedes organisasjoner i egne fora og deltakelse i transportnettverket i regi av Bufdir, er tiltak som vil bidra til å bygge kompetanse.

Kunnskap om kollektivtransport og universell utforming blir jevnlig oppdatert. Statens vegvesen bidrar i ny nettbasert veiledning om reisekjeder med kollektivtransport på vei, utarbeidet av andre (Universell Utforming AS). Kunnskapen blir videre delt og diskutert gjennom Brukermidvirkningsforumene for vei- og sjøtransport, jernbane og luftfart. Faglige artikler på Tiltakskatalog.no⁴⁴ har blitt oppgradert, og faste rapporteringer som kilometer kollektivfelt bygget og oppgradering av holdeplasser med universell utforming blir fulgt jevnlig.

Reiseplanlegging og billettering

Det pågående arbeidet med å utvikle den nasjonale reiseplanleggeren Entur og avtaler om rute-, takst- og billettsamarbeid er viktige bidrag til å gjøre det enklere å reise på tvers av administrative grenser og operatører. Selskapet Entur AS ble etablert

40

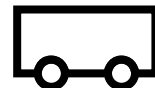
*- I 2020 ble 40
holdeplasser og
3 kollektivknute-
punkter på
riksvegnettet
universelt utformet.*

i 2017 i forbindelse med omstruktureringen av jernbanesektoren. Entur AS tilbyr kollektivtransporten grunnleggende tjenester innenfor reiseplanlegging og billettering på konkurransenøytrale vilkår. Entur AS samarbeider med kollektivaktørene om å samle inn og dele kollektivdata for hele Norge på en åpent tilgjengelig digital plattform. Selskapet tilbyr i tillegg en nasjonal reiseplanlegger-tjeneste til bruk for de reisende. Entur AS' samarbeid med andre aktører om felles utvikling av kollektivløsninger og deling av digital infrastruktur bidrar til billigere og bedre tjenester for den enkelte kollektivaktør og samlet for samfunnet. Entur AS skal videreutvikle formidlingen av informasjon om tilgjengelighet under reisen. Arbeidet med å sikre lett tilgjengelig og pålitelig informasjon om kollektivreiser og enkel billettering pågår kontinuerlig.

Kompenserende tiltak

EUs forordninger om passasjerrettigheter innenfor jernbane, luftfart og buss er innarbeidet i norsk regelverk, blant annet etableringen av sektorvise assistanseordninger for personer med funksjonsnedsettelse. Assistanseordningene blir stadig utvidet og forbedret. Bestilling av assistanse må i dag gjøres gjennom ulike kanaler, avhengig av transportsegment og tilbyder av transporttjenester. Samlet skaper dette utfordringer som utgjør barrierer for bruk av kollektivtransport for personer med nedsatt funksjonsevne.

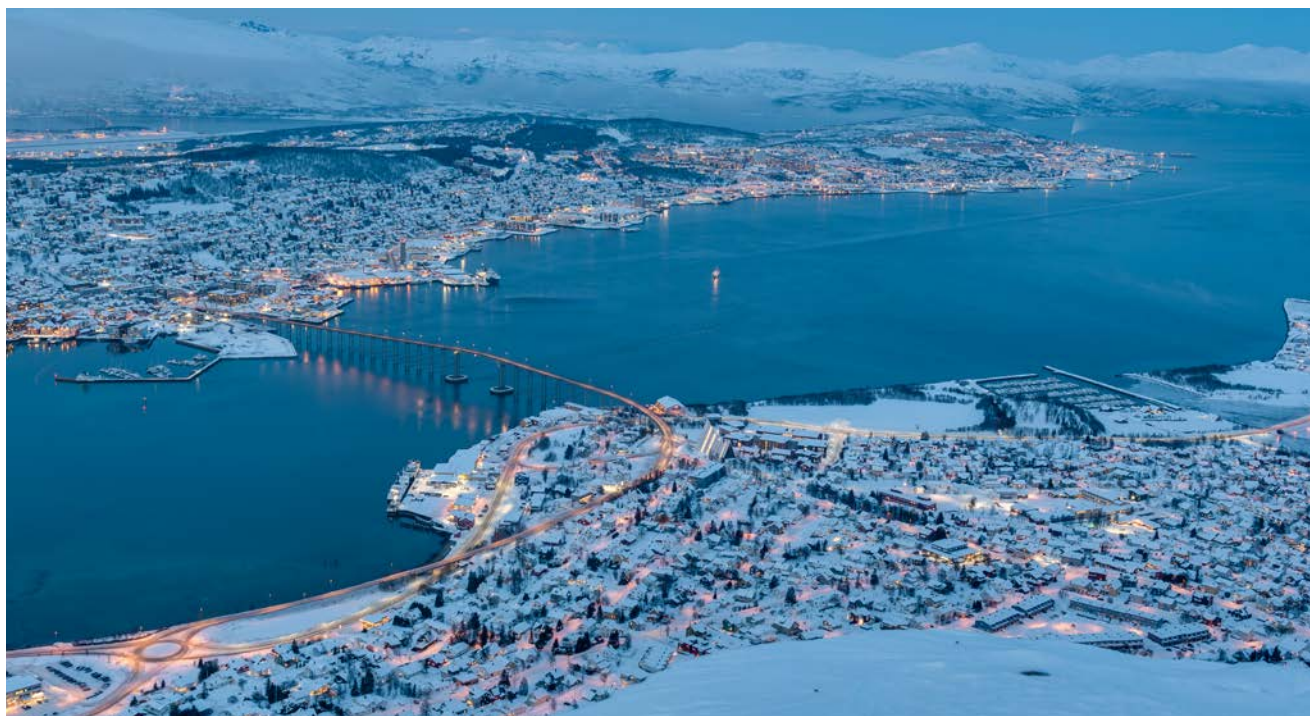
Jernbanedirektoratet ble i brev datert 12.05.2020 bedt av Samferdselsdepartementet om å utrede mulighetene for en felles ordning for bestilling av assistanse-tjeneste. Det ble nedsatt en arbeidsgruppe bestående av representanter fra Jernbanedirektoratet, Statens Vegvesen, Bane NOR, Entur, Avinor, Kollektivtrafikkforeningen (Skyss) og brukerorganisasjonene (Blindeforbundet) for å utrede mulige løsninger for samordnet bestilling av assistansetjenester. Oslo Economics og Useit ble i den forbindelse tildelt oppdraget med å gjennomføre den faglige produksjonen og dokumentasjonen i prosjektet.

Ny teknologi kan gi økt mobilitet

I *NOU 2020: 15 Det handler om Norge* anbefales det å ta i bruk ny teknologi for å gi økt mobilitet for personer uten bil.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har startet opp et toårig læringsnettverk for smart mobilitet, som skal bidra til nye løsninger for kollektivtransport og personmobilitet i områder med lavt kundegrunnlag og store avstander. Nettverket retter seg mot fylkeskommuner, i samarbeid med aktuelle kommuner og relevante forskningsmiljøer.

For å oppnå sammenhengende reisekjeder kreves det samarbeid mellom de ulike forvaltningsnivåene og mobilitetsaktørene, som forvalter eller eier ulike elementer i reisekjeden. De statlige transportvirksomhetene skal sammen med kommuner, fylkeskommuner og private aktører arbeide for felles planer for sammenhengende reisekjeder. Foto: Shutterstock

Transport

HentMeg er en tjeneste som kollektivselskapet Kolumbus har tilbudt innbyggerne i Sauda fra juli 2018. Her kan passasjerer til vanlig busstakst hentes der de befinner seg og kjøres dit de skal innenfor den angitte sonen. Foto: Tommy Ellingsen / Kolumbus AS

Nye kollektivtransportformer

Digitaliseringen gir muligheter for innovasjon innen transport og samfunnsplanlegging.

Bestillingstransport med fleksibel dør-til-dør transport er etablert flere steder i landet, blant annet i Folldal, Sauda, Trondheim, Halden, Horten, Tønsberg og Oslo. Noen er åpne for alle passasjerer, mens andre er reservert bestemte brukergrupper. Bestilling skjer via app, internett eller telefon.

Innbyggerne i Sauda kan med andre ord

kjøre buss som en taxi. Passasjerene bestiller transport på nett eller telefon, går utenfor hjemmet til avtalt tid og går om bord i en bil eller minibuss. Der sitter det gjerne andre passasjerer som har steget på bussen tidligere. På veien dit passasjerer skal, kan bilen plukke opp og sette av andre passasjerer. Ved at det benyttes nye teknologiske muligheter, kan sjåføren legge opp ruten underveis

Et tilbud med dør-til-dør bestillingstransport med minibusser i Oslo for personer over 67 år i Oslo har positive effekter. Transport bestilles på telefon eller med

Ruter aldersvennlig transport (RAT) er utviklet i samarbeid mellom Ruter og Oslo kommune. Tilbudet er tilgjengelig for alle i alderen 67 år og eldre. Foto: Ruter AS, Redink, Thomas Haugersveen

De nye selvkjørende bussene som er testet i Trondheim er universelt utformet. Foto: AtB AS

app på mobiltelefon. Brukerne forteller at tilbudet bedrer livskvaliteten deres og at de blir mer selvstendige og kan klare seg selv i hverdagen. De kan leve mer aktive og sosiale liv, de får bedre helse, og de opplever mer trygghet på reisen sammenliknet med bruk av ordinær kollektivtransport.

For å legge til rette for framtidens transportsystem skal Statens vegvesen ha en ledende rolle i Norges satsing på Intelligente transportsystemer (ITS); som regulator, tilrettelegger, kunnskapsutvikler og systemeier.

Norge er ledende innen testing av autonome biler og kollektive transportmidler. Dette gjøres flere steder i landet og gir mulighet for fleksible løsninger som kan kjøre passasjerene fra dør-til-dør. De nye selvkjørende bussene som er testet i Trondheim er universelt utformet og det er sannsynlig at slike løsninger blir en ordinær del av kollektivtilbudet om noen år. Bak prosjektet står Vy, Trondheim kommune, Miljøpakken, og AtB.

Flyplasser

Avinor legger universell utforming til grunn ved nybygging og ombygging av lufthavnene. Avinor har som målsetting at flyplassene skal kunne benyttes av alle reisende på en likeverdig måte. De største flyplassene, Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim, har i stor grad oppnådd dette. Det er opprettet en helhetlig tiltaksplan for universell utforming, som òg vurderer det samlede nivået for den enkelte flyplassen. Oslo lufthavn, Gardermoen og Trondheim lufthavn, Værnes, er på et godt nivå, Bergen lufthavn, Flesland, og Stavanger lufthavn, Sola, er på et tilfredsstillende nivå. Stavanger lufthavn har enkelte utfordringer knyttet til ombyggingsprosjekter i terminalen, men dette vil bedre seg i løpet av 2020. På de regionale flyplassene blir det i 2020 planlagt tiltak for de fem neste årene, med fokus på tilgjengelighet, merking, lys og kontraster m.m. Dette er hovedsakelig nå på et tilfredsstillende nivå, og noen er på et godt nivå.

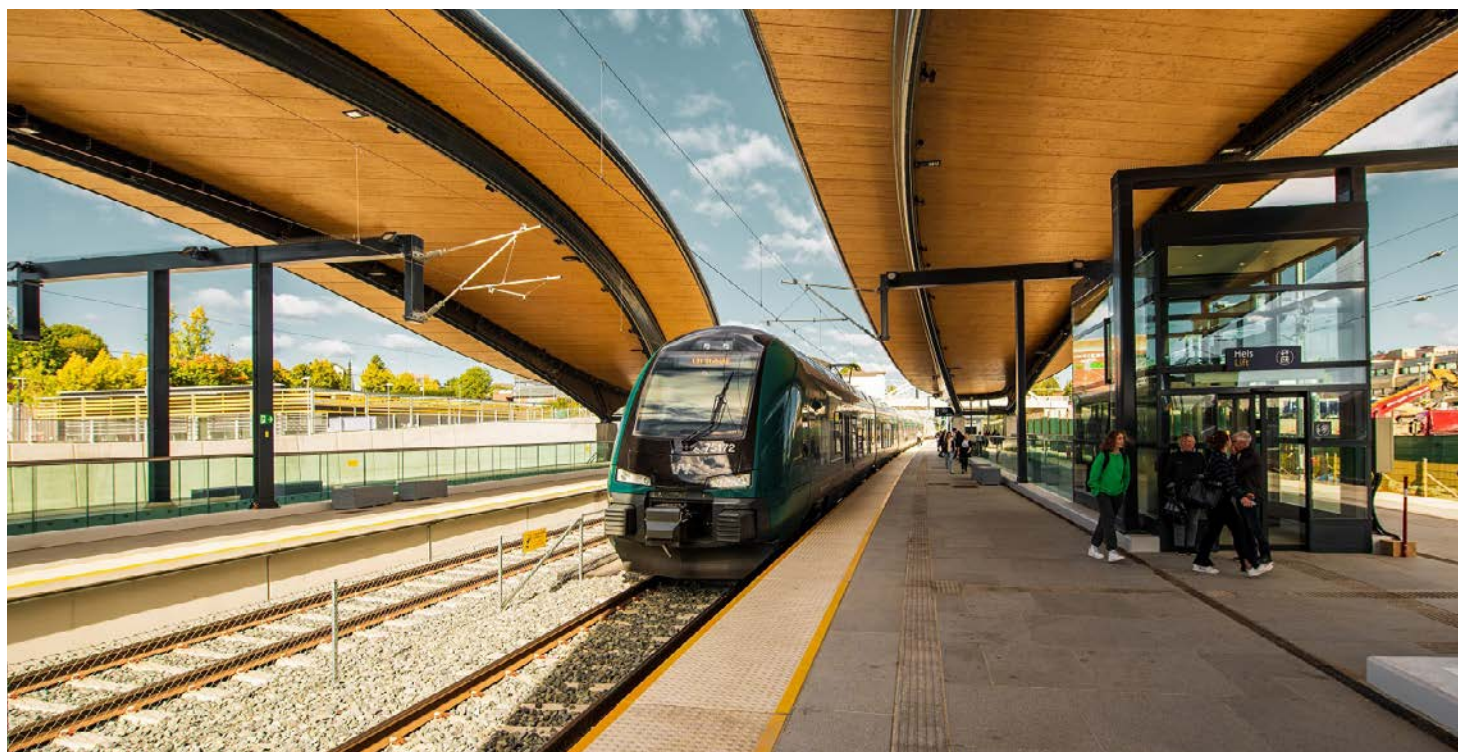
På lokale flyplasser er det en stor del eldre bygningsmasse, med både tilfredsstillende og mindre tilfredsstillende nivå på universell utforming. Avvikene er registrert og blir fulgt opp med tiltak i tiltaksplanen. Tiltak for å få ferdig informasjonssystemet inngår i Avinors tiltaksplan.

Kartlegginger viser at bruk av teleslynge ikke er gjennomført ved alle flyplasser, og dette vil være et prioritert tiltak. Innsjekkings- og informasjonsfasiliteter og monitorer skal være plassert i samsvar med teknisk forskrift, men kartlegginger har avdekket at høyden ikke er tilpasset alle brukere. Avinor ser på om digitale løsninger vil gi bedre informasjon via mobil og nettbrett. Dette vil gi de reisende bedre informasjon om planløsningen på flyplassene og tilgang til system for veifinning og andre tilbud.

Jernbanestasjoner

Jernbanestasjonene grupperes i to nivåer; som «Universelt utformet» og «Tilgjengelig». «Universelt utformet» oppfyller kravene i det nasjonale regelverket, der det bl.a. må etableres et ledelinjesystem og trinnfri påstigning. «Tilgjengelig» er et delmål på veien mot universell utforming, der det stilles krav til minst én adkomst til plattform som er fri for hindre, og at det kan brukes rullestolheis eller rampe fra plattform og inn i toget.

Prinsippet om universell utforming legges til grunn ved bygging av nye jernbanestasjoner og ved vesentlige endringer av eksisterende stasjoner. For eksisterende stasjoner, der det ikke planlegges vesentlige endringer eller bygging av ny stasjon, legges det opp til oppgraderinger for å bedre tilgjengeligheten.

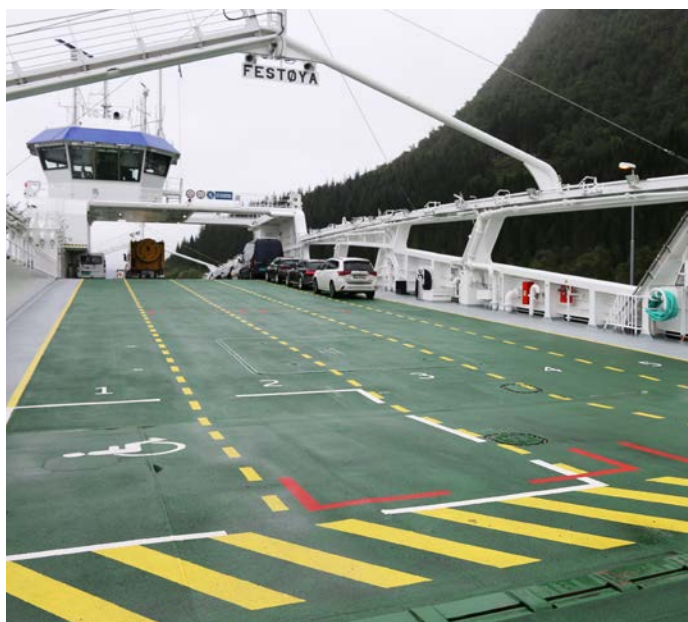
*Prinsippet om universell utforming legges til grunn ved bygging av nye jernbanestasjoner og ved vesentlige endringer av eksisterende stasjoner. Den første delen av nye Ski stasjonen ble åpnet i 2020.
Foto: Terje Borud*

Nasjonal transportplan for perioden 2018–2029 hadde mål om at minst 44 prosent av alle av- og påstigninger skal gjennomføres til og fra en universelt utformet stasjon innen utgangen av 2029. Ved inngangen til 2022 vil andelen være om lag 17 prosent. I Nasjonal transportplan 2022–2033 er det rom for å øke andelen til om lag 60 prosent innen 2033. Tiltak for universell utforming prioriteres på stasjoner med mange reisende. De større stasjonene på strekningen Gardermoen–Drammen, som står for omtrent 55 prosent av alle av- og påstigninger i landet, prioriteres. Alle stasjoner på jernbanenetet har universelt utformet informasjonssystem gjennom applikasjonen «NÅ». «NÅ» er lagt til rette for blinde og svaksynte og leser opp statusen som vises på skjermene på stasjonen.

44%

Innen utgangen av 2029 er det et mål at minst 44 prosent av alle av- og påstigninger skal gjennomføres til og fra en universelt utformet stasjon.

Transport

Ferjesambandet på Europavei 39 i Møre og Romsdal går mellom Festøya og Solavågen. Ny ferje og kai har universell utforming. Foto: Tor Myklebust, Statens vegvesen

Riksvegferjer

Kravene som blir stilt til universell utforming av riksvegferjene, er skjerpet de siste årene. Statens vegvesen har kartlagt universell utforming på ferjer og ferjeleier i 2016.

Det er arbeidet systematisk over tid med å forbedre kravdokumenter ved anskaffelse av ferjedrifttjenester, blant annet på bakgrunn av befaringer og brukermedvirkning. Innen 2021 tilfredsstiller alle ferjer i riksveiferjesamband nye krav til universell utforming. Kravene omfatter også reiseinformasjon og billettering.

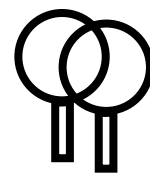
Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Oppgradering av holdeplasser og knutepunkter på riksveg	Det er forventet at 28 holdeplasser vil bli utbedret og fire kollektivknutepunkt på riksvegnettet vil bli universelt utformet i 2021.	Samferdselsdepartementet
Oppgradering av jernbanestasjoner	Ved inngangen til 2022 vil andelen av- og påstigninger som gjennomføres til og fra en universelt utformet stasjon være om lag 17 %. Andelen vil være om lag 44 innen utgangen av 2029. I Nasjonal transportplan 2022–2033 er det rom for å øke andelen til om lag 60 prosent innen 2033.	Samferdselsdepartementet

- Innen 2021 tilfredsstiller alle ferjer i riksveiferjesamband nye krav til universell utforming.

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Luftfart	Gjennomføre tiltak i tiltaksplan for flyplasser, bl.a. informasjonssystem og teleslynge. Gjennomføres av Avinor.	Samferdselsdepartementet
Assistanseordninger	Ved utgangen av 2020 tilbys assistanse på 11 togstasjoner (skal utvides til 13), 3 busstopp og på alle lufthavner. Bane NOR er ansvarlig for assistansetjenesten på jernbanestasjonene, fylkeskommunen er ansvarlig på busstasjonene og Avinor er ansvarlig på flyplassene.	Samferdselsdepartementet
Fagnettverk	Nettverk for universell utforming i kollektivtransport. Nettverket administreres av Bufdir.	Kulturdepartementet
Bestilling av assistanse	Arbeidet med å utrede en tjeneste som kan koordinere bestilling av assistanse for de ulike reiseleddene, konkluderes med endelig rapport fra Jernbanedirektoratet etter fullført høringsrunde våren 2021.	Samferdselsdepartementet

- Ved å tenke universell utforming kan man gjennom planlegging skape løsninger som gjør det mulig for alle å delta i samfunnet, uavhengig av livsfase og funksjonsnivå.

Både offentlige og private planleggere er pålagt å sørge for medvirkning fra dem som blir berørt av planleggingen.

**Foto: Fredrik Naumann/
Felix Features**

Samfunns- og arealplanlegging

Samfunns- og arealplanlegging er et viktig virkemiddel for å oppnå og legge til rette for at alle skal ha like muligheter for personlig utvikling, deltakelse i samfunnet og livsutfoldelse. All planlegging må ha dette verdigrunnlaget som premiss.

For å sikre at hensynet til universell utforming ivaretas i all planlegging og byggesaksbehandling, er dette tatt inn i formålsparagrafen i plan- og bygningsloven. Den sier: *Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak.* Formålsparagrafen gjelder alle planer og byggesaker etter plan- og bygningsloven. Planlegging utformes av statlige, fylkeskommunale, kommunale og private aktører. Dette innebærer at før planene er lagt, før strekene er tegnet og konsepter bestemt, må man hegne om inkludering og likeverd for alle gjennom universelt utformede løsninger. Ved å tenke universell utforming kan man gjennom planlegging skape løsninger som gjør det mulig for alle å delta i samfunnet, uavhengig av livsfase og funksjonsnivå.

For enkelte grupper i befolkningen er det utviklet strategier og planer som tar opp spesielle problemstillinger og tiltak i samfunnsplanleggingen for disse gruppene. Det gjelder blant annet eldre gjennom kvalitetsreformen for eldre Leve hele livet og satsingen på et aldersvennlig samfunn^{45 46}, barn og unge gjennom sikring av deres interesser i bygge- og planprosessene,⁴⁷ og personer med funksjonsnedsettelse gjennom handlingsplan for likestilling av personer med funksjonsnedsettelse.⁴⁸ Det å være sjef i eget liv står videre sentralt i regjeringens Likeverds-

Samfunns- og arealplanlegging

reform.⁴⁹ Reformen har som mål å bidra til å gjøre hverdagen enklere for familier som har barn med behov for sammen-satte tjenester, bl.a. gjennom å arbeide mot diskriminering og fremme universell utforming.

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

Regjeringen legger hvert fjerde år fram nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging for å fremme en bærekraftig utvikling i hele landet. I de nasjonale forventningene fra 2019, legger regjeringen vekt på at vi står overfor fire store utfordringer:

- Å skape et bærekraftig velferdssamfunn
- Å skape et økologisk bærekraftig samfunn gjennom blant annet en offensiv klimapolitikk og en forsvarlig ressursforvaltning
- Å skape et sosialt bærekraftig samfunn
- Å skape et trygt samfunn for alle

De nasjonale forventningene skal følges opp i fylkeskommunenes og kommunenes planlegging og skal legges til grunn for statlige myndigheters medvirkning i planleggingen. Det samme gjelder håndtering av de fire store utfordringene.²⁷

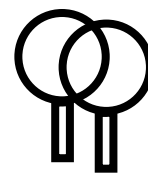
Regjeringen forventer at fylkeskommuner, kommuner og andre aktører gjennom sin planlegging bidrar aktivt til å motvirke og forebygge levekårsutfordringer og til å utjevne sosiale forskjeller. Regjeringen forventer også at kommunene legger universell utforming til grunn i planleggingen av omgivelser og bebyggelse, at de ivaretar folkehelsehensyn i planleggingen, og at kommuner og fylkeskommuner har en aktiv og helhetlig tilnærming til utvikling av aldersvennlige kommuner og fylker.²⁷

Statlige planretningslinjer

Også statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging pålegger dem som planlegger, å ta høyde for universell utforming og tilgjengelighet for alle, og ta hensyn til den delen av befolkningen som har lav mobilitet i planleggingen.⁵⁰

Fylkeskommunens ansvar i planleggingen

Fylkeskommunen er selvstendig planmyndighet. I den regionale planleggingen skal fylkeskommunen følge lover, nasjonale forventninger og statlige retningslinjer. I tillegg skal de regionale planene ivareta fylkeskommunens egne saksområder, og de kan gi føringer om universell utforming som får virkninger for disse. Regional planlegging kan gå på tvers av både kommunegrenser og tema, og slik bidra til økt oppmerksomhet om

- Fylkeskommunene har en særlig viktig rolle i å bidra til at universell utforming sikres i kommunal planlegging.

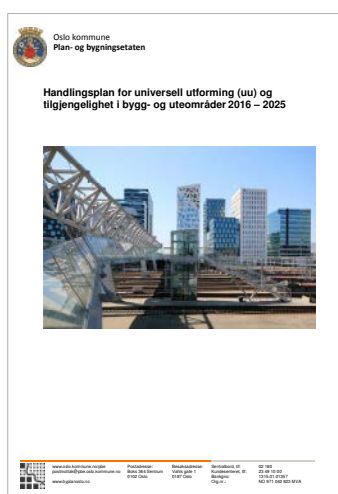
universell utforming i regionalt perspektiv. Regionale planer skal legges til grunn og gi føringer for kommunal planlegging.

Fylkeskommunen skal gi råd til og bistå kommunene i utarbeiding av kommunale planer, og også uttale seg til kommunale planforslag. Fylkeskommunen og statsforvalteren kan fremme innsigelser med begrunnelse i universell utforming. Fylkeskommunene har med andre ord en særlig viktig rolle i å bidra til at universell utforming sikres i kommunal planlegging.

Flere fylkeskommuner har utarbeidet egne temaplaner for universell utforming, blant annet Rogaland fylkeskommune, Nordland fylkeskommune og Oslo kommune.⁵¹

Kommunens ansvar i planleggingen

I Norge er mye av ansvaret for samfunnsutviklingen og arealplanleggingen lagt til kommunene. Derfor har kommunen også en særlig viktig rolle i å påse at hensynet til universell utforming blir ivaretatt i samfunns- og arealplanleggingen. Kommunens ansvar gjelder også ved godkjenning av innsendte planer.

For å sikre at hensynet til universell utforming ivaretas i all planlegging og byggesaksbehandling, er dette tatt inn i formålsparagrafen i plan- og bygningsloven. Noen kommuner og fylkeskommuner har valgt å lage egne handlingsplaner for universell utforming.

Samfunns- og arealplanlegging

Kommunen må bidra til å sikre at planene ivaretar universell utforming. Mange kommuner har også gjennomført planleggingsprosjekter med universell utforming som tema.⁵²

Statsforvalterens ansvar i planlegging

Statsforvalteren skal påse at kommunene oppfyller plikten til planlegging etter plan- og bygningsloven. Statsforvalteren har ansvar for å veilede kommunene om juridiske spørsmål knyttet til plan- og bygningsloven, samt gjennomføre tilsyn. Statsforvalteren kan gripe inn med innsigelser til kommunale planer der nasjonale eller regionale interesser ikke blir ivare tatt.⁵³

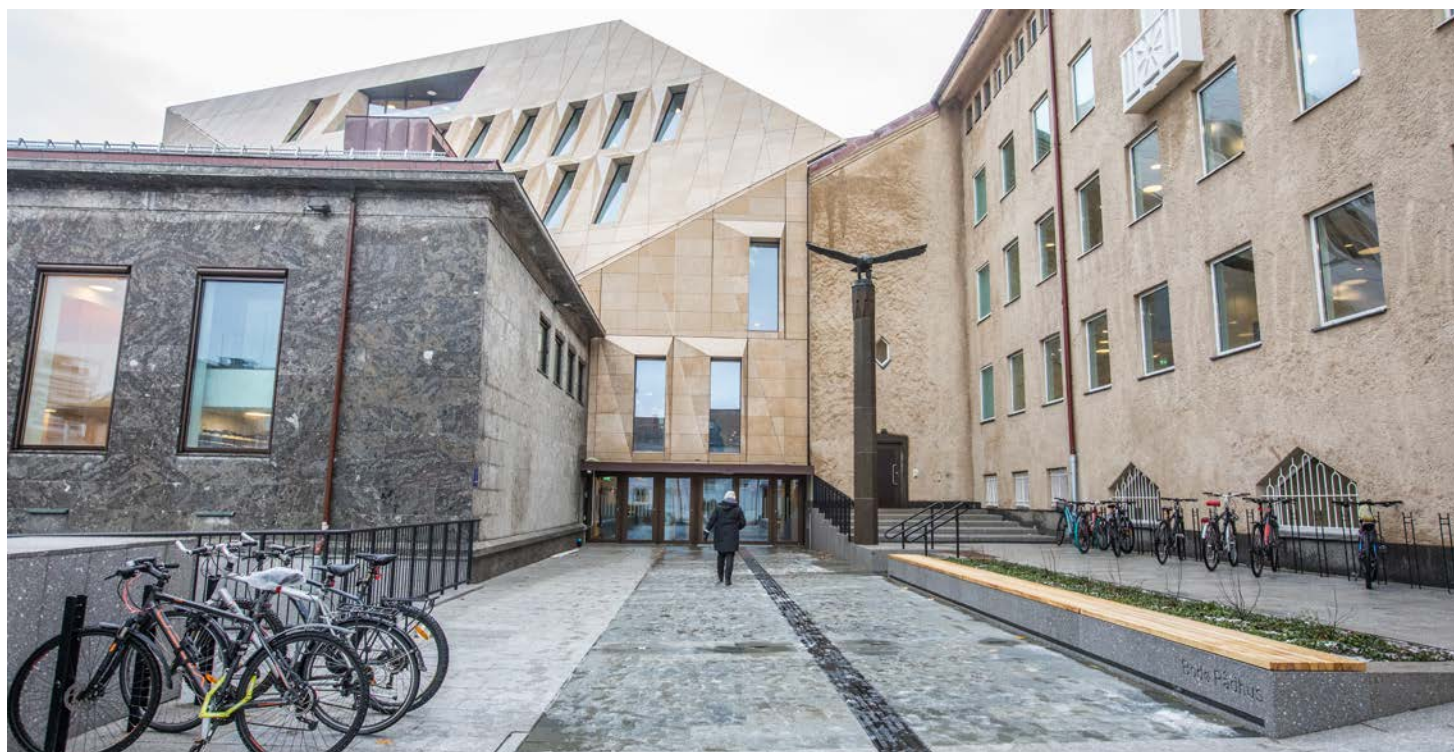
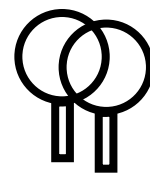
Veiledning i universell utforming i planlegging

Evalueringer viser at det fortsatt er stort behov for kompetanse innen universell utforming i planlegging. Ifølge plan og bygningsloven skal både statsforvalteren og fylkeskommunen gi råd og veilede kommunene i planlegging. Statsforvalteren mottok i tidligere handlingsplaner tilskudd til oppfølging av planbehandling i form av kompetanseheving i egen etat for å kunne påse at kommunen følger plikten etter loven, og til veiledning i kommunene. Veiledningen ble i alle år gjennomført i samarbeid med fylkeskom-

munen. I foreliggende handlingsplan blir dette tilskuddet overført til fylkeskommunen. Tiltaket er utformet slik at fylkeskommunen både skal bidra med kompetanseheving og veiledning knyttet til universell utforming i planlegging overfor kommunene, i egen etat, og til sin egen regionale planlegging. Det forutsettes et fortsatt samarbeid med statsforvalterne om kompetanseheving og veiledning av kommunene.

Fylkeskommunens samfunnsutviklerrolle

Fylkeskommunene har egne ansvarsområder og veiledningsansvar innen disse. Dette omfatter kulturminner og kulturmiljø, friluftsliv, samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging, næringsutvikling, barn og unges interesser, universell utforming, folkehelse, fylkesveier og akvakultur. Fra 2020 styrket regjeringen fylkeskommunenes og kommunenes samfunnsutviklerrolle.⁵⁴ Da fikk fylkeskommunene utvidede oppgaver innen blant annet samferdsel, næringsutvikling, landbruk, klima og miljø, folkehelse, kompetanse og integrering. Dette vil gi flere verktøy i arbeidet for utvikling i hele det angjeldende fylket, inkludert distriktene, og gir fylkeskommunene et større handlingsrom til å prioritere hvordan de løser oppgavene.

Bodø kommune har utviklet en strategi for arbeidet med universell utforming som blant annet innebærer at universell utforming er et sentralt mål i kommunal planlegging. Kommunen prioriterer kartlegging av skoler og barnehager, uteområder og turstier og deltar i KS' nasjonale nettverk for universell utforming. Et bevisst forhold til universell utforming vises også i kommunens nye rådhus.

Foto: Fredrik Naumann / Felix Features

Medvirkning i samfunnsutvikling- og planlegging

For å sikre god brukerinvolvering og for å styrke lokaldemokratiet, er både offentlige og private planleggere etter plan- og bygningsloven pålagt å sørge for medvirkning fra dem som blir berørt av planleggingen. Kommunene er spesielt pålagt å sikre at grupper som krever spesiell tilrettelegging deltar.

For å sikre representasjon av grupper som vanligvis er underrepresentert i de folkevalgte organene, er kommuner og

fylkeskommuner pliktig til å opprette råd for eldre, ungdom og personer med funksjonsnedsettelse. Dette er hjemlet i kommuneloven med tilhørende forskrift. Rådet for personer med funksjonsnedsettelse har rett til å uttale seg i saker som gjelder personer med funksjonsnedsettelse og komme med forslag og anbefalinger i slike saker. Det er viktig at rådene kommer tidlig inn i saks- og politikkutvikling, og at de involveres i alle relevante sakstyper. I plansaker rådet får til uttalelse, vil ivaretagelsen av universell utforming være viktig å vurdere.

Samfunns- og arealplanlegging

Kartlegging av tilgjengelighet

Kartlegging av kommunenes uteområder bidrar til kunnskap om status for tilgjengelighet og gir grunnlag for å utarbeide planer for oppgradering. I Bufdirs kommuneundersøkelse⁵⁵ fra 2017 om kommunenes kartlegging av tilgjengelighet i sine uteområder, svarte flertallet, 52 prosent, at de hadde kartlagt parkering og adkomstmuligheter, mens 49 prosent hadde kartlagt sentrumsnære gater og fortau. Videre hadde 39 prosent av kommunene kartlagt parkområder og friluftsområder.

Statens kartverk har kartlagt tilgjengelighet i uteområder i Norge siden 2004. For tettsteder registreres data om tilgjengeligheten av innganger til bygg, HC-parkeringsplasser, parkerings-

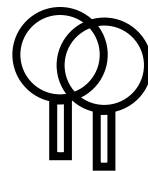
områder og veier. Ved utgangen av 2018 var det gjort registreringer av tettsteder i 174 kommuner. 28 prosent av kartlagte veier og gater er tilgjengelig for personer med nedsatt syn. Tilsvarende tall for brukere av manuell og elektrisk rullestol er hhv. 35 og 54 prosent.

Topografien i norske byer og tettsteder tilsier at det ikke er en aktuell målsetting at 100 prosent av veier og gater skal være universelt utformet med de fastsatte kriteriene for stigningsgrad og standard. Kunnskap om dette vil uansett være til nytte ved planlegging av nyanlegg og vedlikehold og til nytte for alle fotgjengere ved valg av hensiktsmessige gangruter som passer ferdigheter og fysisk nivå.

Sentrumsnære turveger med universell utforming er en satsing i Telemark. Sporet til den nedlagte Kragerøbanen er et av flere prosjekter. Foto: Fredrik Naumann

- Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak.

Universell utforming i planlegging bidrar til å nå bærekraftsmålene

Planer etter plan- og bygningsloven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner, og prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak.⁵⁶

Planlegging som ivaretar universell utforming av de bygde omgivelsene bidrar til måloppnåelse på en rekke bærekrafts-områder. Prinsipper for tilgjengelighet og universell utforming skal legges til grunn i den overordnede samfunns- og arealplanleggingen, og i de fysiske løsninger som ivaretas i den enkelte detaljplanen.

Universell utforming av bygg og uteområder i barnehager, skoler, utdanningsinstitusjoner og andre bygg for allmenheten er viktige bidrag til måloppnåelse av bærekraftsmål. Nedbygging av fysiske barrierer i boliger, transportinfrastruktur og omgivelser er et gjennomgående prinsipp i mål 11 om bærekraftige byer og lokalsamfunn.

Universell utforming av de fysiske omgivelsene gir mulighet for deltakelse i samfunnet og bidrar til å utjevne forskjeller mellom mennesker, og er dermed viktig for bærekraftsmål 10 om mindre ulikhet. Et annet gjennomgående prinsipp i bærekraftsmålene er medvirkning og ikke-diskriminerende prosesser. Dette er ivare tatt gjennom blant annet mål 11 og 16 og understreker betydningen av inkluderende og åpne planprosesser. Sist, men ikke minst, er bærekraftsmål 17 om samarbeid for å nå målene, et gjennomgripende prinsipp i Agenda 2030. For å bidra til et universelt utformet samfunn der flest mulig kan delta, kreves det samarbeid og innsats fra alle involverte aktører – offentlige myndigheter, planleggere, prosjekterende og utførende.

28%

28 prosent av kartlagte veier og gater er tilgjengelig for personer med nedsatt syn.

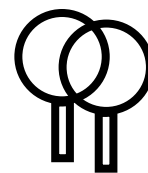
Tilsvarende tall for brukere av manuell og elektrisk rullestol er hhv. 35 og 54 prosent.

Samfunns- og arealplanlegging

Fiskebruene på Myrbærholmen ved Atlanterhavsveien i Møre og Romsdal gir trygg tilgang og brukbarhet for alle fritidsfiskere. Foto: Manthey Kula

- Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak.

Friluftsliv bidrar til økt livskvalitet og bedre helse.
Foto: Shutterstock.

Friluftsliv, turområder og folkehelse

Regjeringen ønsker at så mange som mulig utøver friluftsliv jevnlig. Friluftsliv bidrar til økt livskvalitet og bedre helse. Universelt utformede omgivelser er av vesentlig betydning i arbeidet med å fremme fysisk aktivitet i befolkningen. Friluftsliv er viktig i et folkehelseperspektiv. Folkehelseloven bygger blant annet på prinsippet om «helse i alt vi gjør». Loven er samordnet med plan- og bygningsloven, og kommunene skal iverksette nødvendige tiltak for å møte folkehelseutfordringene.⁵⁷

Friluftsliv er en levende og sentral del av den norske kulturarven og nasjonale identiteten. Handlingsplan for friluftsliv har utgangspunkt i stortingsmeldingen *Friluftsliv — Natur som kilde til helse og livskvalitet*,⁵⁸ og skal bidra til å øke befolkningens deltakelse i friluftsliv og medvirke til at attraktive friluftslivsområder ivaretas og utvikles.

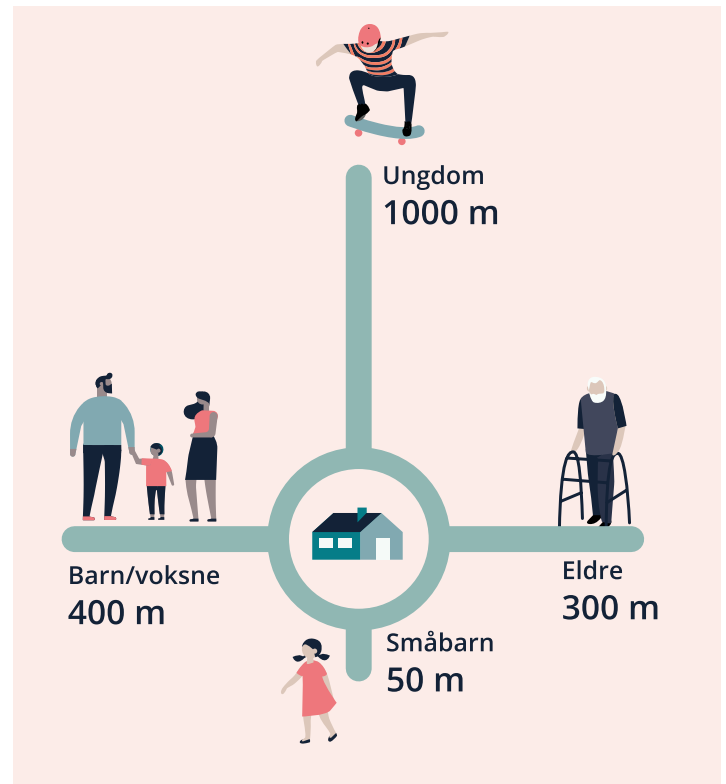
Regjeringen prioriterer friluftsliv i nærmiljøet, slik at alle skal kunne være fysisk aktive og oppleve naturen, også i hverdagen. Det skal ikke være nødvendig å reise langt for å oppleve natur. Parkene, grønnstrukturen og markaområdene rundt byene er de mest brukte naturområdene og er svært viktige områder for friluftsliv. *Handlingsplan for fysisk aktivitet 2020–2029*⁵⁹ løfter fram behovet for et tverrsektorielt utviklingsprogram om samarbeid, innovasjon, kunnskaps- og erfaringsdeling for mer gå- og aktivitetsvennlige nærmiljøer.

Samfunns- og arealplanlegging

Tilgjengelighet for alle gjennom universell utforming er et sentralt prinsipp for å nå viktige grupper, og skal tilstrebes der det er hensiktsmessig og der det ikke er negativt for naturverdier og opplevelseskvaliteter. Universell utforming av friluftslivsområder, løyper og turveier må ses i sammenheng med atkomst til områdene, slik at det skapes gode, helhetlige løsninger.⁵⁴ Her finnes det flere tilskuddsordninger.

Områder nær bebyggelse, kollektivknutepunkt og utfartsparkeringer vil i utgangspunktet ha større tilretteleggingsgrad enn områder lenger unna. Samtidig er det viktig at det også i nærmiljøet finnes områder og stier uten tilrettelegging som gir varierte utfordringer for barn, voksne og eldre. Naturvennlig og differensiert tilrettelegging er derfor viktige prinsipper i arbeidet med tilrettelegging og for å skape mer gå- og aktivitetsvennlige nærmiljøer.

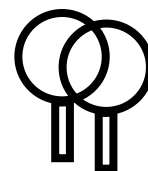
Det er viktig med god veiledning om tilrettelegging for personer med funksjonsnedsettelse og om universell utforming i friluftslivet. Regjeringen vil legge til rette for erfaringsutveksling om å gjøre friluftsliv tilgjengelig for personer med nedsatt funksjonsevne, og vil inkludere universell utforming for friluftsliv i veiledere og informasjonsmateriell for friluftsliv, herunder også i Miljødirektoratets pågående ferdselsåreprosjekt.

Illustrasjonen viser hvor langt ulike aldersgrupper beveger seg fra bolig. Illustrasjonen er hentet fra Handlingsplan for fysisk aktivitet 2020–2029 – Sammen om aktive liv.

I tillegg til by- og tettstednære områder, er kyst-, skog- og fjellområdene over hele landet viktige friluftslivsområder, sommer som vinter.

*Merkehåndboka*⁶⁰ fra 2019 er utarbeidet av Den Norske Turistforening, Friluftsrådernes Landsforbund og Innovasjon Norge, og er en nasjonal standard for merking, skilting og gradering av turruter. Håndboken omhandler enkel fysisk tilrettelegging for ferdsel i naturen. Miljødirektoratet har deltatt i arbeidet med ulike versjoner av Merkehåndboka. Det

**- Gjennom ordningen statlig sikring av friluftslivs-
områder blir årlig mellom 20 og 40 områder
for friluftsliv varig sikret for allmennheten.**

er viktig at det også i kommende revisjoner av boken legges vekt på hensynet til personer med nedsatt funksjonsevne.

Gjennom ordningen statlig sikring av friluftslivsområder blir årlig mellom 20 og 40 områder for friluftsliv varig sikret for allmennheten. Områder som er lett tilgjengelige og som kan brukes av mange brukergrupper, er prioritert i ordningen. Det er også en egen tilskuddsordning til opparbeiding og tilrettelegging av de sikrede friluftslivsområdene, og her er tiltak som bidrar til universell utforming prioritert. Tilgjengelighet for alle prioriteres på de statlig sikrede friluftslivsområdene, der dette ikke gir vesentlige negative effekter på naturverdier eller opplevelseskvaliteter.⁶¹

Nasjonalparker og andre store verneområder

Verneområdene våre er etablert for å ta vare på verdifull natur. Mange av verneområdene, særlig nasjonalparkene og de store landskapsvernområdene, er også viktige for friluftslivet. Verneforskriftene regulerer aktivitet og hvilke tiltak som kan gjennomføres innenfor verneområdene. Det er et mål at flest mulig skal kunne oppleve våre nasjonalparker innenfor de rammene verneforskriftene setter. Det er derfor begrenset hvor mye tilrettelegging som kan gjøres innenfor vernegrensene uten at dette går ut over verneverdiene. Nasjonalparkene og mange av de andre store verneom-

rådene skal ha forvaltningsplaner som også inneholder en besøksstrategi. Her konkretiseres blant annet hvilke tilretteleggingstiltak for besøkende som skal gjennomføres i og i tilknytning til de enkelte verneområdene. Tilrettelegging for personer med funksjonsnedsettelse inngår i dette arbeidet. I de fleste områdene vil slik tilrettelegging være aktuelt i verneområdenes ytterkant, og i nærområdene.

For eksempel ble det i 2018 åpnet en ny innfallsport til Jotunheimen nasjonalpark, ved Sognefjellshytta på Sognefjellet. Et sentralt element i anlegget er en universelt utformet tursti med et tilhørende utkikkspunkt. Målet med tiltaket var at flere kan få oppleve nasjonalparken, herunder også personer med nedsatt funksjonsevne. Hele anlegget ligger utenfor nasjonalparkgrensen, men gir likevel brukerne en god opplevelse av landskapet og naturen i nasjonalparken. Tilsvarende kan alle oppleve Viewpoint Snøhetta på Dovrefjell. Sjunkhatten nasjonalpark i Nordland er et særlig viktig nærområde for Valnesfjord Helse- og sportsenter. Her er det derfor også tilrettelegging innenfor nasjonalparken. Dette er eksempler på tiltak som bidrar til at mennesker med redusert bevegelse kan oppleve Norges flotteste naturområder.

Mange nasjonalparker har besøksentre som gir informasjon om nasjonalparker

Samfunns- og arealplanlegging

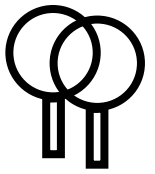
og andre vernede områder nasjonalt og internasjonalt. Besøkssentrene formidler informasjon om naturverdier, historie og turmuligheter i og utenfor nasjonalparken og skal fungere som en åpen dør til naturen og naturopplevelser. Det er utviklet en merkevare med tilhørende

autorisasjonsordning med krav til kvalitet og identitet for besøkssentre. Det pågår nå et arbeid med å revidere, for å bedre tilgjengeligheten for personer med nedsett funksjonsevne, i reviderte retningslinjer for autoriserte besøkssentre for nasjonalparker og andre verneområder.

Sognefjellshytta i Innlandet fylke ligger 1434 meter over havet og er innfallsport til Jotunheimen nasjonalpark. En universelt utformet tursti gir god mulighet for å komme ut i høyfjellsterrenget. Foto: Silja Lena Løken

- Kulturmiljøforvaltningen jobber kontinuerlig med å gjøre kulturminner og kulturmiljøer tilgjengelige for et bredt publikum.

Rollag stavkirke i Numedal i Viken er i alminnelig bruk som gudshus og har fått tidsmessig atkomst etter løsningsorientert dialog med vernemyndighetene. Den gamle trappen er bevart under den nye. Foto: Karin Axelsen, Riksantikvaren

Tilrettelegging og tilgjengeliggjøring av kulturmiljø

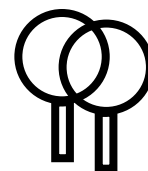
Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø. Dette nasjonale målet for kulturmiljøforvaltningen innebærer blant annet at kulturminner og kulturmiljøer må gjøres tilgjengelige for flest mulig. I arbeidet med å tilrettelegge og tilgjengeliggjøre kulturminner og kulturmiljøer må det tas hensyn til både kulturhistoriske verdier og omgivelsene, samtidig som det tas hensyn til prinsippet for universell utforming.

Kulturmiljøforvaltningen jobber kontinuerlig med å gjøre kulturminner og kulturmiljøer tilgjengelige for et bredt publikum. For eksempel er utvalgte arkeologiske kulturminner tilrettelagt gjennom Riksantikvarens bevaringsprogram BARK⁶². Det kan blant annet være ved hjelp av stier eller ramper. Skilting er også et viktig virkemiddel for opplevelse av kulturmiljøene i landskapet. Noen kulturminner og kulturmiljøer er det ikke mulig å tilrettelegge fysisk uten å miste de kulturhistoriske verdiene. Digitale dokumentasjons- og formidlingsløsninger kan da være en måte å gjøre dem mer universelt tilgjengelige.

Samfunns- og arealplanlegging

Tiltak for samfunns- og arealplanlegging

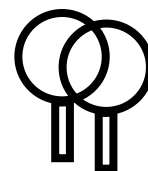
Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Universell utforming i planlegging. Tilskudd til fylkeskommunen	Tilskuddsmidler til veiledning, kompetanseheving i universell utforming i regional og kommunal planlegging og planbehandling.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Tilskudd til lokal planlegging og universell utforming	Tilskuddsmidler til tiltak og prosjekter som bidrar til å øke kompetanse, utvikle verktøy og gode eksempler innen planlegging, kart og geodata. Universell utforming er ett av tildelingskriteriene.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Universell utforming i geografiske informasjonssystemer	Statens Kartverk gjennomfører kurs for kommuner, fylkeskommuner og frivillige friluftsansjoner i kartlegging av tilgjengelighet av inngangspartier og uteområder i kommunesentra og i friluftsområder. Kartverket utvikler også kartgrunnlag.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Kompetanseprogram for universell utforming i kommuner og fylkeskommuner	Nettbasert opplæringsprogram. Målgruppen er bl.a. politikere, planleggere, ansvarlige for drift og vedlikehold regionalt og kommunalt og i det private. Kurset kan både brukes i organisert undervisning og i egenopplæring, og det utvikles i samarbeid med Bufdir.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet

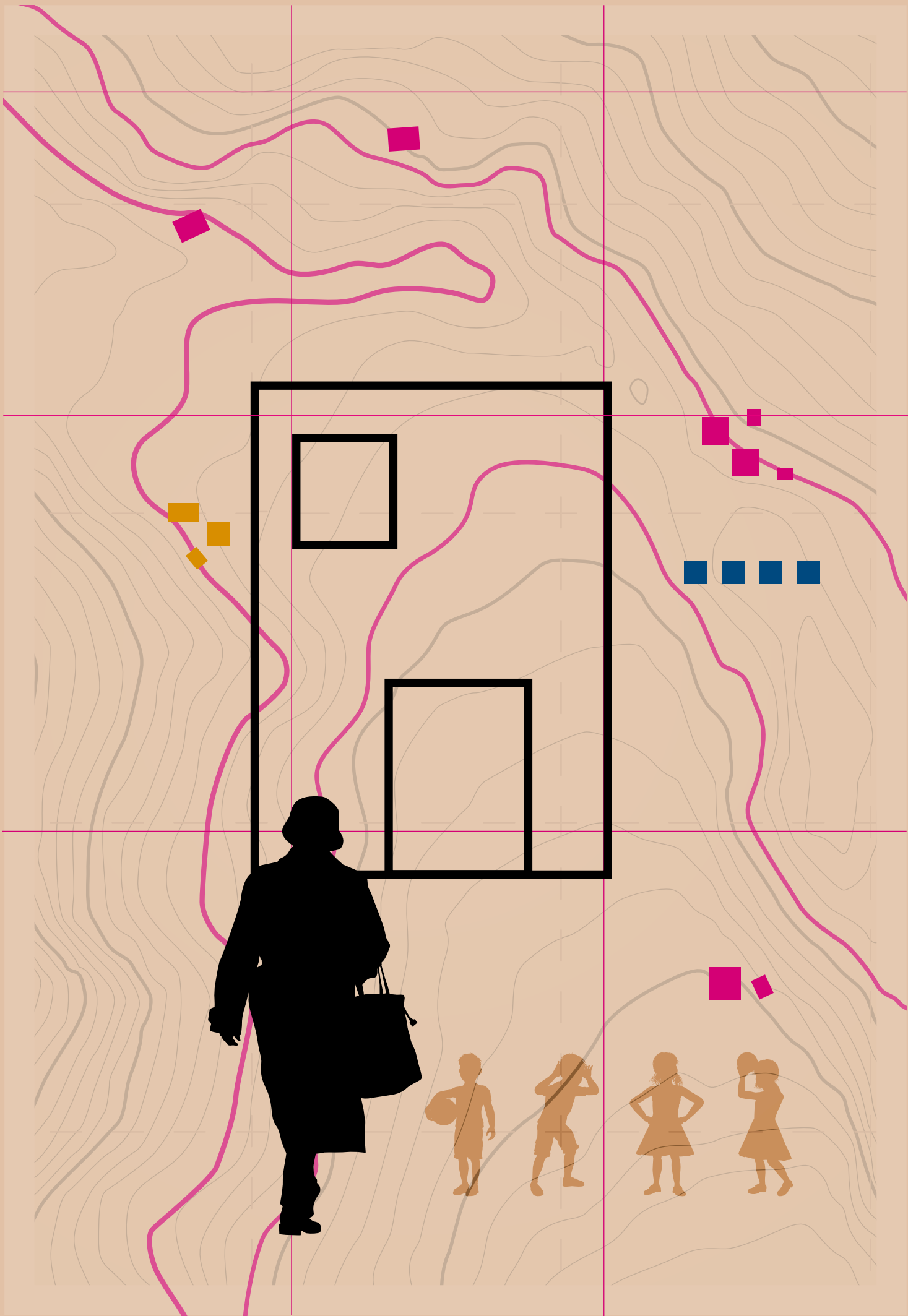
Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Kommune-nettverk for universell utforming	Nettverk for kommuner og fylkeskommuner for samarbeid om utvikling av universell utforming. Nettverket administreres av KS med Bufdir som faglig samarbeidspartner.	Kulturdepartementet
Statlig sikring av friluftsområder	Prioritere statlig sikring av friluftslivsområder som har eller vil gi god tilgjengelighet for flest mulig brukergrupper, herunder personer med nedsatt funksjonsevne.	Klima- og miljødepartementet
Prioritere tiltak for tilgjengelighet i tilskuddsordning for statlig sikrede friluftsområder	Prioritere tiltak som bedrer tilgangen for personer med nedsatt funksjonsevne i tilskuddsordningen for tiltak i statlig sikrede friluftslivsområder.	Klima- og miljødepartementet
Videreutvikle hensynet til universell utforming i Merkehandboken	Bidra til at hensynet til universell utforming videreutvikles i kommende revideringer av Merkehandboken.	Klima- og miljødepartementet
Tilrettelegge for erfaringsutveksling og informasjon om universell utforming	Legge til rette for erfaringsutveksling om å gjøre friluftsliv tilgjengelig for personer med nedsatt funksjonsevne, og inkludere universell utforming for friluftsliv i veiledere og informasjonsmateriell for friluftsliv, herunder også i Miljødirektoratets ferdselsåreprosjekt.	Klima- og miljødepartementet

Samfunns- og arealplanlegging

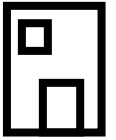
Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Fysisk aktivitet som nasjonalt hensyn i planlegging etter plan- og bygningsloven	Formidle fysisk aktivitet som en nasjonal interesse på folkehelseområdet som skal ivaretas i samfunns- og arealplanlegging, herunder operasjonalisering og legge til rette for veiledning til bruk. Tiltaket er et samarbeid med Helsedirektoratet.	Helse- og omsorgsdepartementet
Krav til bedre tilgjengelighet for autoriserte besøkssentre	Legge inn tiltak som bedrer tilgjengeligheten for personer med nedsatt funksjonsevne i reviderte retningslinjer for autorisasjon og re-autorisasjon av besøkssentre, nasjonalpark, våtmark, rovdyr, villrein og verdensarv.	Klima- og miljødepartementet
Bedre tilgjengelighet utenfor randsonen til nasjonalparker og landskapsvernområder	Bedre tilgjengeligheten for personer med nedsatt funksjonsevne utenfor randsonen til nasjonalparker og landskapsvernområder, for eksempel i form av turveger, opparbeidede turstier og utkikkspunkt.	Klima- og miljødepartementet
Besøksforvaltning for verneområdene videreføres	Videreføre hensynet til personer med nedsatt funksjonsevne i malene for besøksforvaltning for verneområdene.	Klima- og miljødepartementet

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Oppfølging av arbeidet med universell utforming knyttet til fysisk aktivitet	<p>Utviklingen av tiltak for fysisk aktivitet, og bruken av plan- og bygningsloven knyttet til fortettingsproblematikk, tilgjengelighet til rekreasjonsarealer, arbeidet med universell utforming følges opp.</p> <p>Dette er et tiltak i handlingsplanen for fysisk aktivitet 2020–2029.</p>	Helse- og omsorgsdepartementet/ Kommunal - og moderniseringsdepartementet.
Tverrsektorielt utviklingsprogram for gå- og aktivitetsvennlig nærmiljøutvikling	<p>Etablere et tverrsektorielt utviklingsprogram for gå- og aktivitetsvennlig nærmiljøutvikling for by- og landkommuner innen 2025. I dette ligger også kartlegging av indikatorer, vurdere behov for nye og iverksette utvikling.</p> <p>Utviklingsprogrammet er et samarbeid med Helsedirektoratet og en rekke aktører.</p>	Helse- og omsorgsdepartementet
Universell utforming og et aldersvennlig Norge	<p>Gjennomføre Program for et aldersvennlig Norge. Senteret for et aldersvennlig Norge vil samarbeide med blant annet KS og Bufdir om universell utforming i programmet. Programmet er et samarbeid med Helsedirektoratet.</p>	Helse- og omsorgsdepartementet

- Loven skal bidra til å bygge ned samfunnsskapt funksjonshemmende barrierer og hindre at nye skapes.

Bygninger, boliger og anlegg

Våre bygde omgivelser setter fysiske rammer for våre liv og utgjør viktige forutsetninger for gode levekår. Universell utforming er sentralt for at flest mulig skal kunne bruke de bygnin-gene vi omgir oss med, som boliger, skoler, arbeidsplasser og bygninger vi ellers ferdes i. Dette er avgjørende for like mulig-heter for utdanning, arbeid, sosial og demokratisk deltakelse, deltakelse i kulturlivet og daglige gjøremål.⁶³

Viktige virkemidler for å fremme universell utforming og tilgjengelighet er plan- og bygningsloven med byggt tekniske forskrifter. Krav om universell utforming er gitt i formåls-paragrafen både i plan- og bygningsloven og byggt teknisk forskrift (TEK17). Det stilles konkrete krav til universell utforming av publikums- og arbeidsbygninger og til bebygde omgivelser som atkomst, parkeringsareal, uteoppholdsareal i tilknytning til byggverk og uteoppholdsareal for allmennheten.

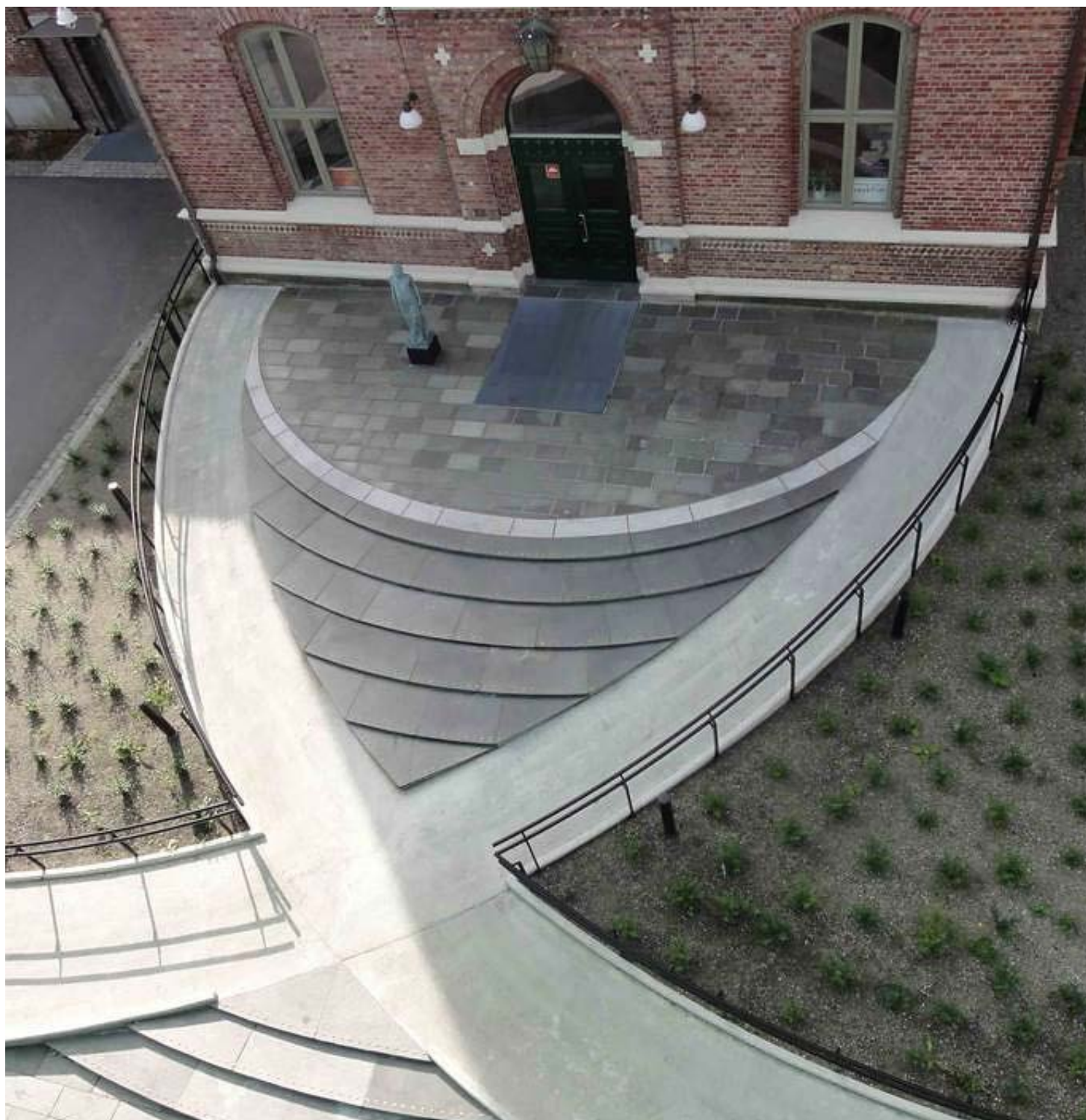
Likestillings- og diskrimineringsloven har blant annet til formål å hindre diskriminering på grunn av funksjonsnedsettelse. Loven skal bidra til å bygge ned samfunnsskapt funksjonshemmende barrierer og hindre at nye skapes. Loven har egne krav til universell utforming. Offentlige virksomheter og private virksomheter rettet mot allmennheten har en plikt til å fremme universell utforming.

Plan- og bygningsloven med teknisk byggeforskrift gjelder for nye bygg og for arbeider i eksisterende bygg som er omfattet av byggesaksbestemmelsene. Likestillings- og diskriminerings-

Plan- og bygningsregel-verket stiller konkrete krav til universell utforming av blant annet uteoppholds-areal i tilknytning til bygg-verk og uteoppholdsareal for allmennheten.

Foto: Fredrik Naumann / Felix Features

Bygninger, boliger og anlegg

Utforming av St. Olavs Hospital og området rundt i Trondheim har fått flere priser, blant annet DogAs innovasjonspris for universell utforming. Foto: DogA

loven gjelder alle bygninger med virksomheter rettet mot allmennheten, også eksisterende. Likestillings- og diskrimineringsloven har en forholdsmessighetsklausul, og plikten gjelder ikke utforming eller tilrettelegging som innebærer en uforholdsmessig byrde for virksomheten.

Ny bebyggelse

Samtidig som kunnskapen om universell utforming øker i kommuner og i byggebransjen, viser undersøkelser av holdningene en positiv utvikling.⁶⁴ Byggeteknisk forskrift (TEK 17) stiller krav til universell utforming av nye bygninger hvor publikum skal ha adgang til bygninger med arbeidsplasser. Dette innebærer at det er en kontinuerlig positiv utvikling i bygningsmassen når det gjelder universell utforming. Antallet nye utdannings-, kultur- og forskningsbygninger, som følger kravene til universell utforming, økte for eksempel med 906 til 48 676 fra 2016 til 2020.⁶⁵ Regjeringen vil videreføre de høye kravene til universell utforming av bygninger.

Eksisterende bebyggelse

De første basiskravene til tilgjengelighet og brukbarhet for funksjonshemmede ble innført i 1976. Kravene er gradvis styrket siden, men alle bygninger som er reist de siste 40 årene imøtekommer krav til grunnleggende tilgjengelighet. Mange bygninger har også god tilgjengelighet utover de grunnleggende kravene. En rekke bygninger fra perioden før 1976

er oppgradert og følger krav til tilgjengelighet og universell utforming, men de som gjenstår utgjør en utfordring.

IK-Bygg er et internkontrollsystem som brukes av om lag 150 kommuner. Kartlegging av bygningers tilgjengelighet er en del av dette systemet.⁶⁶ IK-Bygg gir en kvalifisert indikasjon på status for tilgjengelighet og universell utforming av kommunale arbeids og publikumsbygg i norske kommuner. Hovedbildet er at de fleste, mellom 60% og 80%, av kommunale bygg som skoler, barnehager, administrasjonsbygg og kulturbygg er universelt utformet med god tilgjengelighet. Sykehjem er best med 90% i 2019.

Oppgradering av grunnskoler

Et betydelig antall grunnskoler er ikke universelt utformet. Dette fører til at barn med funksjonsnedsettelse får en vanskelig skolehverdag eller ikke kan gå på sin nærscole sammen med barn i sitt nærmiljø. I rapporten *Veikart. Universelt utformet nærscole 2030* foreslås det bruk av både økonomiske, juridiske, pedagogiske og organisatoriske tiltak for å oppgradere utilgjengelige grunnskoler til universell utforming.⁶⁷

Foreliggende generelle registreringer foretatt av kommunene på plattformen IK-bygg og Statens kartverk indikerer mellom 20 % og 60 % av grunnskolebygningene har mangler.

Bygninger, boliger og anlegg

Manglene ved universell utforming er alvorlige for minst 10 % av bygningene. Det er 2 800 grunnskoler i Norge.

Regjeringen vil etablere et program med et bredt sett av virkemidler for å styrke kommunenes arbeid med oppgradering av eksisterende grunnskoler til universell utforming. Sentralt i dette programmet er økonomisk støtte til kommunenes arbeid med kartlegging, planlegging og prosjektering av oppgradering av grunnskolebygg. Støtten vil bli kanalisert gjennom de tilskuddsordningene som er opprettet for utvikling av universell utforming.

Regjeringen vil i tillegg styrke veiledningen om universell utforming av barnehage- og skolebygg.⁶⁸ Utdanningsdirektoratet (Udir) skal, i samarbeid med Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Helsedirektoratet (Hdir) og KS, veilede barnehage- og skoleeiere om universell utforming av barnehage- og skolebygg. Utdanningsdirektoratet, Bufdir og Hdir skal også samarbeide om andre mulige tiltak for å bedre universell utforming av barnehage- og skolebygg.

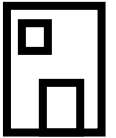
Udir har på oppdrag av Kunnskapsdepartementet utviklet en nettside om universell utforming av barnehage- og skolebygg på udir.no.⁶⁹ Nettsiden presenterer dels innhold som er utviklet av Udir, og dels samler den relevant innhold på de andre sektormyndighetenes og KS sine nettplattformer. Udir.no retter seg direkte til barnehage- og skoleeiere. Ved at dette blir en «samleside», gir nettsiden også en mulighet for samarbeidspartene til å nå bedre frem med eget innhold til barnehage- og skoleeiere.

Intensjonen er at nettsiden skal inspirere og bevisstgjøre barnehage- og skoleeieres forpliktelser til å gjøre barnehagene og skolene inkluderende og tilgjengelige for alle barn og elever. Videre at de skal finne innhold, eller lenker til innhold, som kan være nyttig i prosesser som gjelder universell utforming av

20–60 %

IK-bygg og Statens kartverk indikerer at mellom 20 % og 60 % av grunnskolebygningene har mangler.

- Innen kulturmiljøforvaltningen innebærer universell utforming at kulturminner og kulturmiljøer gjøres tilgjengelig for flest mulig.

Nidarosdomen er Olav den helliges gravkirke, pilegrimsmål, signingskirke og Norges nasjonalhelligdom. Bygningen er også brukskirke og konsertlokale. En diskret plassert personheis, i nærhet av trapp, fører ned til katedralens kjeller hvor det er toaletter. Heis og trapp finnes nær en av hovedinngangene. Foto: Leif Anker, Riksantikvaren

barnehage- og skolebygg. Utover informasjon om hva universell utforming av barnehage- og skolebygg handler om, inneholder nettsiden også en gjennomgang av regelverket som omtaler universell utforming, konkrete eksempler på hva man kan se etter for å finne ut om barnehage- og skolebygg er universelt utformet, og informasjon om kartlegging og kartleggingsverktøy.

Fredete og verneverdige bygninger og anlegg

Innen kulturmiljøforvaltningen innebærer universell utforming at kulturminner og kulturmiljøer gjøres tilgjengelig for flest mulig. Dette innebærer fysisk tilrettelegging for besøk og/eller formidling av kunnskaps- og opplevelsesverdi på annen måte. Verdifulle kulturminner og kulturmiljøer gjøres universelt utformet så langt dette kan la seg gjøre uten at vesentlige arkitektoniske eller kulturhistoriske verdier går tapt.

Riksantikvaren har veiledningsmaterieell med flere eksempler på universell utforming av kulturhistoriske bygninger og anlegg. Riksantikvaren utga en ny veileder om universell utforming av interiører i 2021. Flere fylkeskommuner og kommuner har også

Bygninger, boliger og anlegg

egne veiledere om universell utforming av bygninger og kulturmiljøer.

Universell utforming i et fredet eller verneverdig bygg må vurderes ut ifra den enkelte bygningens tålegrense for endring. Dette vil variere fra bygg til bygg. Det er derfor viktig med god dialog med kulturmiljøforvaltningen i planleggingen av plassering og utformingen av tiltak. Gjennomarbeidede arkitektonisk gode løsninger og riktig materialbruk vil i mange tilfeller være vesentlige faktorer for at endringen blir god for bruker, samtidig som kulturmiljøverdiene blir ivaretatt. Målet om økt tilgjengelighet er også nedfelt i kongelig resolusjon av 1. september 2006 «Forvaltning av statens kulturhistoriske egedommar».

Idrettsanlegg

Idrettspolitikken skal bidra til at folk har et bredt spekter av lokalt forankrede aktivitetstilbud, både i regi av den frivillige medlemsbaserte idretten og gjennom muligheten for egenorganisert aktivitet. Idrett og fysisk aktivitet har positive effekter både for hver enkelt og for samfunnet.

Et virkemiddel for å stimulere til utvikling av anlegg for idrett og fysisk aktivitet er spillemidler til bygging og rehabilitering. Kulturdepartementet forvalter den delen av overskuddet fra Norsk Tipping AS som avsettes til idrettsformål, herunder idrettsanlegg i kommunene. Spillemidler

til bygging og rehabilitering av idrettsanlegg skal bidra til en infrastruktur som gir befolkningen mulighet til å drive både egenorganisert aktivitet og aktivitet i regi av den frivillige medlemsbaserte idretten.

Bestemmelser om tilskudd til anlegg for idrett og fysisk aktivitet er førende for hvem som kan søke om spillemidler til anlegg, og hvilke typer anlegg det kan søkes om tilskudd til. Et grunnleggende krav er at anlegg som skal motta tilskudd fra spillemidlene, skal tilfredsstillere kravene til universell utforming i tråd med gjeldende regelverk. Det betyr at anlegget skal være utformet og fungere like godt for alle, både som utøvere, trenere, publikum, dommere og arrangementsteknisk personell. I trening, konkurranse og som en møteplass før og etter aktivitet. Alle skal ha tilgang til alle aktivitetsflater, klubblokaler, møterom og publikums- og serviceområder. Basert på at alle, i utgangspunktet, ønsker å kunne klare seg selv.

Fremdeles møter mange hindringer som fratrar dem muligheten til å delta i idrett og andre former for fysisk aktivitet, eller å følge ulike arrangement som tilskuer. Det er derfor viktig å legge til rette for at de som ønsker det, kan delta i alle typer aktiviteter. Idrett er en kilde til glede, overskudd, fysisk mestring og deltakelse i meningsbærende fellesskap.

Drammensbadet på Marienlyst i Drammen er et av Norges største badeanlegg på 12.000 m² og med til sammen 5,3 mill. liter vann i bassengene. Badet har mange gode og funksjonelle løsninger for å ivareta alle brukere. Foto: Jenny Solem Vikra, Minsk AS

Selv om det ikke er personer med nedsatt funksjonsevne blant brukerne i dag, så kan det hende at det er det i morgen.

Kulturdepartementet har utarbeidet en rekke publikasjoner om planlegging, bygging og drift av idrettsanlegg, blant annet *Universell utforming av idretts- og nærmiljøanlegg i 2012*. Det første heftet om temaet, *Idrettsanlegg og funksjonshemmede* ble utgitt i 1972. Siden 1970-årene har "handikapvennlig utforming" vært et absolutt krav ved tildeling av tippemidler. Fra 1977 har det også vært mulig å få tildelt midler til ombygging av eksisterende idrettsanlegg for å gjøre disse tilgjengelige/ universelt utformet.

Mange idrettsanlegg bygges for å være fysisk krevende for brukerne, selv de som er på et idrettslig toppnivå. Dette kan gi utfordringer med tanke på å gjøre anleggene krevende nok, og tilfredsstillende krav til universell utforming.

Bygninger, boliger og anlegg

Boliger

Boligpolitikken er en sentral del av regjeringens politikk for sosial bærekraft og velferd. Den omfatter både å skaffe gode boliger og styrke den enkeltes mulighet til å mestre sitt boforhold. For å oppnå dette, er boliger med gode kvaliteter i gode og trygge bomiljøer et grunnleggende premiss.⁷⁰

Regjeringen har foreslått å tilføye tilgjengelighet som et overordnet hensyn i plan- og bygningslovens formålsbestemmelse.⁷¹ Med tilgjengelighet menes særskilte løsninger for personer med funksjonsnedsettelse. Byggteknisk forskrift stiller dette kravsnivået for boliger. For å unngå misforståelser og tvil om tilgjengelighetskravenes gyldighet og viktighet, mener regjeringen at tilgjengelighet bør inntas i formålsbestemmelsen som et hensyn å ivareta ved tiltak i boliger. For boliger skal prinsippet om universell utforming ivaretas gjennom krav til tilgjengelighet.

For den enkelte er utvalg og antall boliger med god tilgjengelighet viktig for muligheten til å velge bolig som passer økonomi, familiesituasjon, livssituasjon og mulighetene for utdanning og arbeid. Et bredt utvalg av tilgjengelige boliger legger grunnen for like muligheter og likestilling. Universelt utformede og tilgjengelige boliger gir mulighet for å bo i boligen med funksjonsnedsettelse.

For mange eldre gir det mulighet for å bo i egen bolig lenger. Tiltak for god tilgjengelighet i boliger vil i mange tilfeller kunne være samfunnsøkonomisk lønnsomt.^{38 72} Undersøkelser av boligforhold viser at 35 % av alle husholdninger ikke har hindringer som gjør det vanskelig å komme seg fra boligens uteareal, garasje eller parkeringsplass og inn gjennom husets inngangsdør der de bor.⁷³ Vurderingene er basert på forholdene for rullestolbrukere.

Velferdsteknologiske løsninger brukes for å gi ekstra trygghet og mulighet til å fortsette å bo i egen bolig. Omgivelseskontroll kan utføre oppgaver i hjemmet som elles kunne skapt problemer. Dører kan åpnes ved fjernstyring, og elektroniske dørlåser kan forenkle låsing av dører. Elektroniske dørlåser kan tilrettelegges slik at de kan brukes av andre i husstanden.

Det er i all hovedsak nybygging som bidrar til flere tilgjengelige boliger. Årlig bygges det om lag 30 000 nye boliger i Norge. Rundt halvparten av disse er i blokkbebyggelse. Med bestemmelsene om tilgjengelighet i byggteknisk forskrift, er det grunn til å anta at majoriteten av alle nye boliger er brukbare for personer med funksjonsnedsettelse.

Husbankens lån til boligkvalitet brukes til oppføring av livsløpsboliger. Livsløps-

Årlig bygges det om lag 30 000 nye boliger i Norge. Bestemmelsene om tilgjengelighet i byggt teknisk forskrift medfører at alle nye boliger skal være brukbare for personer med funksjonsnedsettelse. Boligprosjektet Krydderhagen på Hasle i Oslo inneholder 500 boliger og ble nominert som en av tre til å vinne Oslo bys arkitekturpris i 2020. Foto: Gitte Paulsbo

boliger er boliger som er tilrettelagt for at personer kan bo der gjennom hele livsløpet og være mest mulig selvhjulpne, uavhengig av funksjonsnivå. Livsløpsboliger erstatter det som tidligere het livsløpsstandard. Husbanken stiller krav til tilgjengelighet i en livsløpsbolig utover kravene i byggt teknisk forskrift. I 2020 bidro Husbankens lån til boligkvalitet gjennom oppføring og oppgradering, til rundt 1 450 livsløpsboliger.

Bygninger, boliger og anlegg

Flere av dagens eldre foretar strategiske boligtilpasninger gjennom flytting, ofte fra enebolig til leilighet. Det gjelder også 60-åringene, neste generasjons eldre. Slik flytteaktivitet har økt i løpet av de siste tjue årene.⁷⁴ Dette tyder på at eldre utnytter det økende tilfanget av nye, hensiktsmessige boliger som gir mulighet for å bo i egen bolig lenger.

Det skjer en løpende oppgradering av tilgjengeligheten i den eksisterende boligmassen. Husbanken har flere ordninger som bidrar til at eldre og andre personer med nedsatt funksjonsevne kan bli boende hjemme lenger, blant annet tilskudd til etterinnstallering av heis, lån til oppføring og oppgradering av boliger og gjennom informasjon og veiledning til kommunene. Tilskudd til etterinnstallering av heis bidrar til økt tilgjengelighet i flerbolighus. I 2020 medfinansierte heis-tilskuddet heis til over 260 boliger.

Husbanken veileder om sammenhengene mellom boligkvalitet og gode, sosiale nærområder og bidrar til gode løsninger i nye og eksisterende boliger. Husbanken skal også analysere behovet for tilgjengelige boliger i kommune- og arealplanlegging ut fra den lokale demografiske utviklingen.⁷⁵

Regjeringen legger til rette for at vi skal kunne bo hjemme så lenge som mulig. Samtidig skal en være trygg på å få

tilbud om en heldøgns omsorgsplass dersom en får behov for det. Investeringsstilskuddet til heldøgns omsorgsplasser er styrket for å gi kommunene bedre muligheter til å fornye og øke tilbudet av heldøgns omsorgsplasser. Plassene som får innvilget investeringsstilskudd, skal være universelt utformet og tilrettelagt for mennesker med demens og kognitiv svikt.

Enkelte grupper i samfunnet har behov for bistand for å skaffe seg en egnet bolig. I desember 2020 lanserte regjeringen en ny nasjonal strategi for sosial boligpolitikk «Alle trenger et trygt hjem».⁷⁶ I strategiperioden skal det rettes en særlig innsats overfor bostedsløse, for barn og unge og for personer med nedsatt funksjonsevne.

Regjeringen vil jobbe langs flere linjer for å bidra til flere egnede boliger for eldre. I strategien presenteres åtte konkrete tiltak for å stimulere til flere boliger og et større mangfold av boliger egnet for eldre, tiltak for å bidra til at flere eldre planlegger for sin bosituasjon i alderdommen og bedre målretting av virkemidlene. Flere egnede boliger for eldre skal bidra til en sosial bærekraftig boligpolitikk.

Ett av tiltakene i strategien er å klargjøre kommunenes ansvar for det boligsosiale arbeidet i en ny boligsosial lov.

- Det skjer en løpende oppgradering av tilgjengeligheten i den eksisterende boligmassen.

Vindmøllebakken bærekraftige bofelleskap. Prosjektet vant DogAs innovasjonspris for universell utforming 2020 i kategorien arkitektur. Foto: Sindre Ellingsen

Forslaget er hovedsakelig en tydeliggjøring av kommunenes nåværende ansvar, men det inneholder også bestemmelser som skjerper deres ansvar noe. Dette gjelder blant annet plikten til å ta boligsosiale hensyn i planleggingen. Kommunene skal ha oversikt over behovet for boliger til vanskeligstilte og hensynta dette i kommunens planarbeid.

Regjeringen la i 2018 frem en nullvisjon for alvorlige fallulykker i hjemmet ⁷⁷. Voksne med nedsatt funksjonsevne har høyere risiko for skader, og skader øker med antall og alvorlighet av funksjonshemninger og alder.⁷⁸ For å legge til rette for gode boliger for mennesker med nedsatt funksjonsevne er det viktig å få mer kunnskap om skadene. Regjeringen ønsker mer kunnskap om årsakene til alvorlige fallulykker i hjemmet, en mer kunnskapsbasert tilnærming til arbeidet med å forebygge fall og en mer samkjørt innsats fra flere sektorer.

Bygninger, boliger og anlegg

Tiltak for bygninger:

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Etablere et bredt program for å styrke kommunenes arbeid med oppgradering av eksisterende grunnskoler til universell utforming	Programmet omfatter økonomisk støtte gjennom tilskuddsordninger og styrket veiledningen om universell utforming av barnehage- og skolebygg. Programmet gjennomføres med bidrag fra Utdanningsdirektoratet, Bufdir og Hdir og i dialog med KS.	Kulturdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Statsbyggs handlingsplan for universell utforming	Handlingsplanen fortsetter fram til 2025 hvor alle eksisterende bygg som Statsbygg forvalter som inneholder arbeidsplasser, eller er åpne for publikum skal være universelt utformet. Fengsler er unntatt.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Nytt rundskriv	Nytt rundskriv om universell utforming i Likestillings- og diskrimineringsloven.	Kulturdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Forbildeprosjekter	Utvikle presentasjon av forbildeprosjekter for universell utforming. Samarbeid mellom Bufdir og Norske arkitekters landsforbund.	Kulturdepartementet
Krav til tilskuddsmottakere	Videreføre krav om universell utforming til tilskuddsmottakere på kultursektoren.	Kulturdepartementet

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Byggfaglig nettverk	Byggfaglig nettverk koordinerer offentlig innsats for universell utforming bygg- og arkitektur videreføres. Blant deltakeren er Direktorat for byggkvalitet, Statsbygg, Husbanken, Vegdirektoratet, Riksantikvaren, Likestillings- og diskrimineringsombudet og Valgdirektoratet. Nettverket administreres av Bufdir.	Kulturdepartementet
Investerings-tilskuddet til heldøgns omsorgsplasser	Omsorgsplasser som får innvilget investeringstilskudd skal være universelt utformet og tilrettelagt for mennesker med demens og kognitiv svikt.	Helse- og omsorgsdepartementet
Universell utforming av museene	Utredning av status, problemstillinger og løsninger for universell utforming av musea. Gjennomføres i samarbeid med Kulturrådet og Bufdir.	Kulturdepartementet
Barn og unges deltakelse i organiserte aktiviteter på kulturfeltet	Forskningsprosjekt der kunnskapen om barrierer for deltakelse samles, systematiseres og gjøres tilgjengelig. Samarbeid med Bufdir.	Kulturdepartementet

Bygninger, boliger og anlegg

Tiltak for anlegg:

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Idrettsanlegg	Videreføre krav om universell utforming ved tildeling av spillemidler til idrettsanlegg.	Kulturdepartementet
Skoleanlegg	Skoleanlegg med universell utforming for bærekraftige byer og et inkluderende samfunn. Prosjektet gjennomføres av Norske arkitekters landsforbund.	Kulturdepartementet

Tiltak for boliger:

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Flere tilgjengelige boliger	Flere egnede boliger for eldre og personer med nedsatt funksjons-evne. I ny strategi for sosial boligpolitikk tydeliggjøres det at sosial bærekraft skal være premiss for boligbygging.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Flere tilgjengelige boliger	Tydeliggjøre kommunenes ansvar for å planlegge boliger for alle. I forslag til ny boligsosial lov tydeliggjøres kommunenes ansvar i det boligsosiale arbeidet, blant annet plikten til å ta boligsosiale hensyn i planleggingen.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Flere tilgjengelige boliger	Husbankens lån til boligkvalitet bidrar til flere livsløpsboliger. Livsløpsboliger er tilrettelagt for at personer kan bo der gjennom hele livsløpet og være mest mulig selvhjulpne.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Handlingsplan for å redusere antallet alvorlige ulykker i hjemmet	Helsedirektoratet har fått i oppdrag å utvikle en handlingsplan med aktuelle tiltak for å nå målet om vesentlig færre alvorlige fallulykker for eldre i og ved hjemmet, og at det i dette arbeidet foreslås konkrete mål og delmål med indikatorer for å følge utviklingen.	Helse- og omsorgsdepartementet
Alders- og demensvennlig bolig- og stedsutvikling	Regjeringen har igangsatt et arbeid med fremtidens boformer. Det skal legges til rette for gode og tilpassede boligløsninger både for dem som ønsker å bli boende hjemme, og for dem som søker kollektive boformer eller heldøgns omsorgsplasser. Tiltaket er en del av Leve hele livet og Demensplan 2025.	Helse- og omsorgsdepartementet
Program for et aldersvennlig Norge – Planlegge egen alderdom	Kampanje for å utfordre og vise hvordan yngre eldre selv kan forberede egen alderdom for bedre livskvalitet. Tilpassing av egnet bolig er sentralt i kampanjen. Kampanjen er en del av Program for et aldersvennlig Norge, og er et samarbeid med Helsedirektoratet ved Senteret for et aldersvennlig Norge.	Helse- og omsorgsdepartementet

- Smart anvendelse av digital teknologi gir muligheter for å løse mange av byenes utfordringer i fremtiden.

Digitalisering

Norge har høy bruk av informasjons- og kommunikasjons-teknologi (IKT) i befolkningen, men det er likevel mange som av ulike grunner ikke får tatt del i den digitale utviklingen. Derfor er en av hovedprioriteringene i IKT-politikken økt digital kompetanse og deltakelse.

Digital kompetanse skal styrkes fra grunnopplæringen og gjennom alle faser i livet for å sikre deltakelse og tillit til digitale løsninger. Universell utforming av IKT bygger på tanken om at digitale tjenester skal være tilgjengelig for alle – uavhengig av alder, funksjonsevne og utdanningsnivå. Universell utforming av IKT er et viktig element i regjeringens IT-politikk, og likestillings og ikke-diskrimineringspolitikk.

Digital teknologi berører en rekke samfunnssektorer. Smart anvendelse av digital teknologi gir muligheter for å løse mange av byenes utfordringer i fremtiden. Digitalisering vil spille en sentral rolle i å gjøre byene bærekraftige og attraktive å leve i. Det har også betydning for forbrukerpolitikken.⁷⁹

Etter norsk lovgiving skal nettsteder, mobilapplikasjoner, digitale læremidler og automater som er rettet mot allmennheten, som for eksempel innbyggere eller kunder, være universelt utformet. Foto: Shutterstock

Digitalisering

Digital agenda

Den nasjonale IKT-politikken er redegjort for i *Meld. St. 27 (2015-2016) - Digital agenda for Norge – IKT for en enklere hverdag og økt produktivitet*.⁸⁰

I Digital agenda angir regjeringen fem hovedprioriteringer som gir politikken retning, og som tydeliggjør hva regjeringen ser som det viktigste å legge innsats i fremover.

- Brukeren i sentrum
- IKT er en vesentlig innsatsfaktor for innovasjon og produktivitet
- Styrket digital kompetanse og deltakelse
- Effektiv digitalisering av offentlig sektor
- Personvern og informasjonssikkerhet

Offentlig sektor skal legge til rette for likeverdig deltakelse i samfunnet for alle innbyggere, uavhengig av funksjonsevne og livssituasjon. En viktig suksessfaktor for dette er at tjenester som tilbys, er universelt utformet. En annen suksessfaktor er at det offentliges kommunikasjon og samhandling med brukerne skal skje på et klart og godt språk.

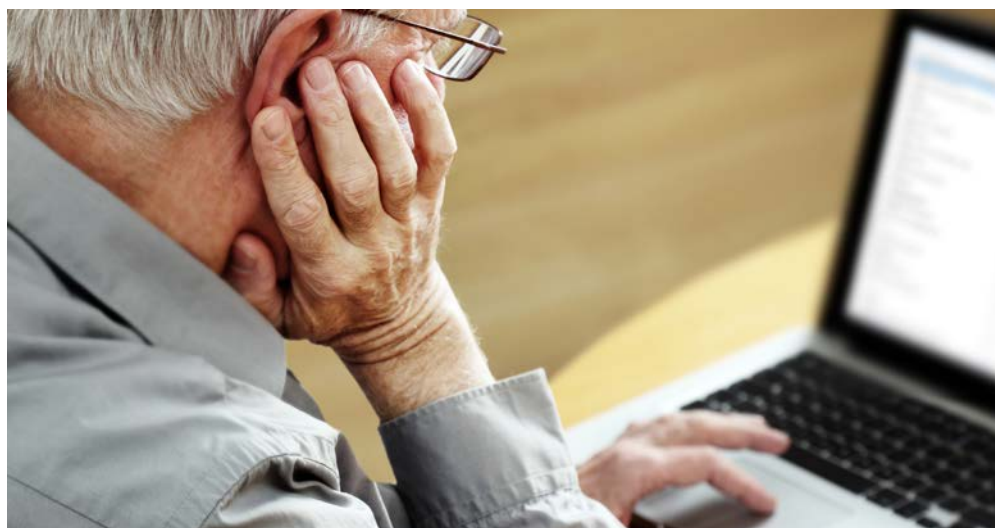
I 2019 la regjeringen fram *En digital offentlig sektor – Digitaliseringsstrategi for offentlig sektor 2019-2025*.⁸¹ Strategien er en oppfølging av Digital Agenda. I 2020 utarbeidet KS, Skate og Digitaliseringsdirektoratet en handlingsplan

basert på regjeringens digitaliseringsstrategi for «*En digital offentlig sektor*».⁸² Den inneholder flere innsatsområder, og for hvert innsatsområde er det flere initiativer.

Innsatsområdene er:

- Sammenhengende tjenester med brukeren i sentrum
- Økt deling av data og verdiskaping
- Klart og digitaliseringsvennlig regelverk
- Felles økosystem for nasjonal digital samhandling og tjenesteutvikling
- Styring og samordning for en mer sammenhengende offentlig sektor
- Styrket samarbeid med privat sektor
- Økt digital kompetanse i offentlig sektor
- Digital sikkerhet

Kunnskapsdepartementet har fastsatt en egen digitaliseringsstrategi for universitets- og høyskolesektoren for perioden 2017–2021. Den viser til krav, føringer og anbefalinger i *Meld. St. 27 (2015–2016) Digital agenda for Norge – IKT for en enklere hverdag og økt produktivitet*, Digitaliseringsrundskrevet og flere andre rapporter, meldinger, strategier, rundskriv og handlingsplaner. Det er også fastsatt en digitaliseringsstrategi for grunnopplæringen i *Framtid, fornyelse og digitalisering. Digitaliseringsstrategi for grunnopplæringen 2017–2021*.⁸³

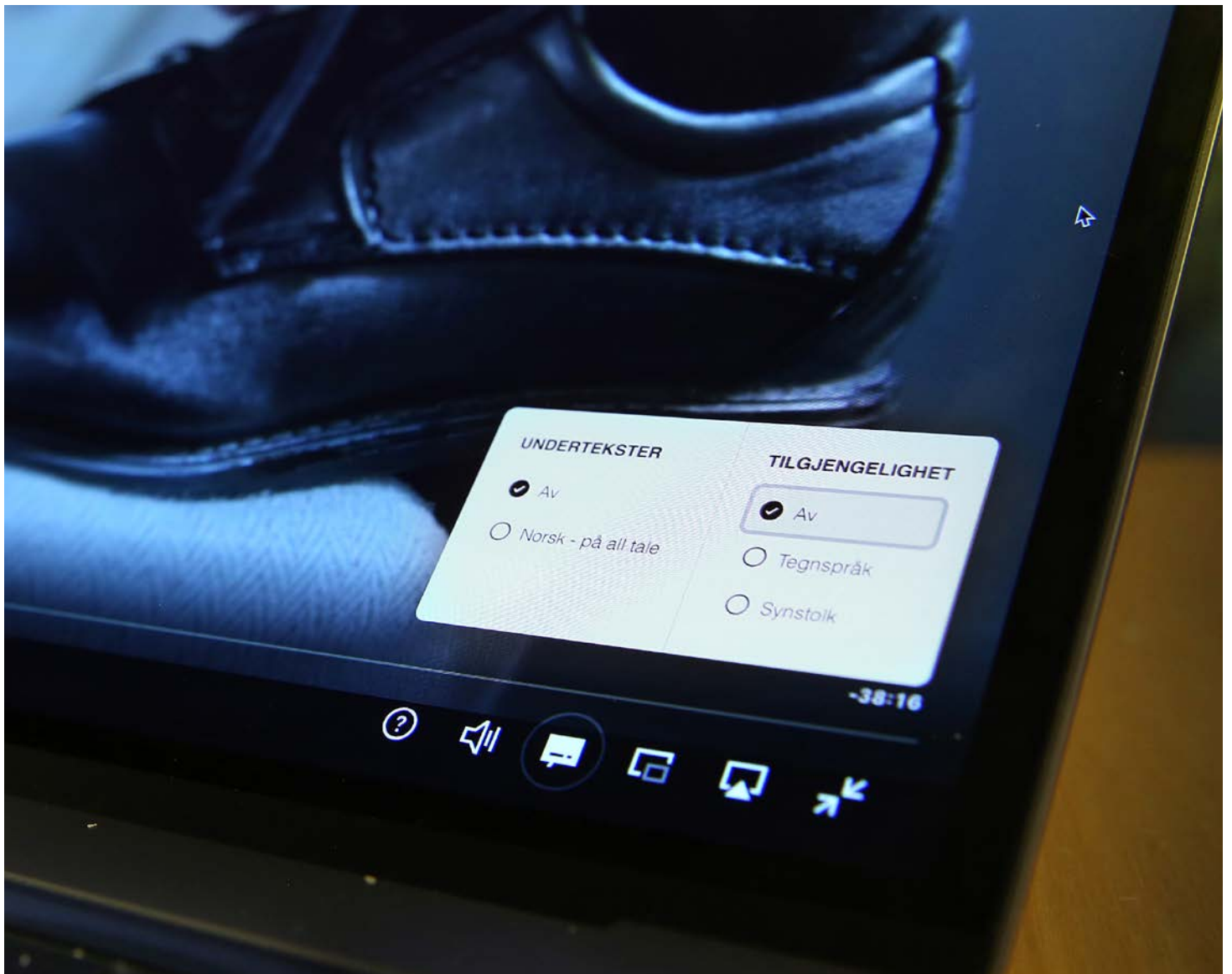
*En ny strategi for økt digital deltakelse og kompetanse, **Digital hele livet**, skal gi ulike befolkningsgrupper mulighet til å tilegne seg, og oppdatere, sin digitale kompetanse gjennom ulike livsfaser. Foto: Shutterstock*

Digital hele livet

Regjeringen har igangsatt arbeidet med en ny strategi for økt digital deltakelse og kompetanse, kalt Digital hele livet. Målet med strategien er å bidra til at ulike befolkningsgrupper har muligheter til å tilegne seg, og oppdatere, digital kompetanse gjennom ulike livsfaser. Videre er målet at alle innbyggere skal ha mulighet til digital deltakelse – i arbeidslivet, i samfunnslivet og sosialt. Dette skal oppnås gjennom en bedre samordning, og ev. styrking, av alle tiltak som er rettet mot å øke den digitale deltakelsen og kompetansen i et livsløpsperspektiv, der behovet for kunnskaps- og kompetanseheving endrer seg ut fra alder og livssituasjon.

Barn og unge i skolealder tilegner seg i hovedsak digital kunnskap og kompetanse via foreldre, skole og venner. Kompetansebehovet endrer seg når en starter yrkesopplæring eller høyere utdanning. En yrkesaktiv og en pensjonist har ulike behov, og det vil være store individuelle forskjeller innenfor hver gruppe. For personer med funksjonsnedsettelse kan det være behov for opplæring i bruk av aktuelt spesialutstyr i tillegg til grunnleggende digital kompetanse. Videre vil innbyggere som faller utenfor utdanning og arbeidsliv, ha særskilte behov. Strategien skal bl.a. bygge på prinsippene i *Meld. St. 14 (2019–2020) Kompetansereformen – Lære hele livet*.⁸⁴

Digitalisering

Strømming av fjernsynsprogrammer over internett øker. NRK TV har klart å kombinere tradisjonelle tilgjengelighetstjenester, slik som teksting, tegnspråk- og synstolking, med nye grep for bedre brukeropplevelse i det digitale grensesnittet. NRK vant DogAs innovasjonspris for universell utforming 2021 i kategorien informasjons- og interaksjonsdesign Foto: NRK

Elektronisk kommunikasjon

Et nytt felleseuropeisk regelverk for elektronisk kommunikasjon (ekomdirektivet) er vedtatt i EU. Ekomdirektivet innebærer en modernisering av dagens regelverk, og skal stimulere konkurransen som driver for investeringer, bidra til utbredt tilgang til og bruk av høyhastighetsnett i hele EU, styrke det indre markedet, og styrke forbrukerrettigheter.

Det følger av ekomdirektivet at myndighetene skal sikre at generelle sluttbrukerrettigheter i all hovedsak også gjelder overfor brukere med funksjonsnedsettelse. Direktivet fastslår blant annet at medlemsstatene skal sikre at sluttbrukere med funksjonsnedsettelse skal ha samme tilgang til elektroniske kommunikasjonstjenester som flertallet av sluttbrukere, og få like gode muligheter til å velge mellom foretak og tjenester som flertallet av sluttbrukere.

Regelverket

Etter norsk lovgiving^{85 86} skal nettsteder, mobilapplikasjoner, digitale læremidler og automater som er rettet mot allmennheten, som for eksempel innbyggere eller kunder, være universelt utformet. Både private og offentlige virksomheter, lag og organisasjoner må følge regelverket. Inntil 1. januar 2021 var det kun nye IKT-løsninger som var omfattet av kravene, men fra denne datoen skal *alle* IKT-løsningene som er omfattet av reglene, være universelt utformet.

Kravene tar hensyn til variasjon i funksjonsevner særlig knyttet til syn, hørsel og kognitive utfordringer, gjennom krav til god kontrast og navigasjonsmuligheter, gode lenkebeskrivelser, teksting av video, alternativer til lyd og video og mye mer.

I 2017 ble det bestemt at skole- og utdanningssektoren også skal være omfattet av regelverket. Kravene gjelder nye IKT-løsninger i grunnskole, videregående skole, fagskole og høyere utdanning fra 1. januar 2019, og alle IKT-løsninger fra 1. januar 2021.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Kulturdepartementet arbeider med å gjennomføre EUs webdirektiv (WAD) i norsk rett⁸⁷. Dette vil innebære en rekke nye krav til de tekniske løsningene, og til virksomhetene som har ansvar for å etterleve regelverket. Blant annet vil nye intranett og ekstrasnett blir underlagt kravene til universell utforming av IKT-løsninger.

EU har vedtatt et tilgjengelighetsdirektiv (EAA) som skal sikre universell utforming og tilgjengelighet til enkelte produkter og tjenester.⁸⁸ Direktivforslaget stiller overordnede og funksjonelle krav til hvordan medlemsstatene skal sørge for tilgjengelighet av disse produktene og tjenestene. Dette vil være til fordel for så vel produsenter og leverandører som forbrukere.

Digitalisering

De produktene og tjenestene som er dekket av direktivet, omfatter:

- banktjenester: datautstyr og operativsystemer;
- minibanker, billett- og innsjekkings-automater;
- telefon- og mobilutstyr;
- TV-utstyr relatert til digitale fjernsynstjenester;
- telefonitjenester og relatert utstyr; audiovisuelle medietjenester (AVMS) og relaterte tjenester;
- transporttjenester for fly-, buss-, tog- og maritime persontransporttjenester,
- e-bøker og e-handel.

Kulturdepartementet har et overordnet ansvar for gjennomføringen av direktivet i norsk rett. Departementet har hentet inn innspill fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Samferdselsdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet, Barne- og familiedepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Finansdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet.

Tilsyn med regelverket, og informasjon og veiledning om universell utforming

For å sikre at nettløsninger og automater kan brukes av alle, fører Digitaliseringsdirektoratet tilsyn med virksomhetene i privat og offentlig sektor for å kontrollere at de følger regelverket.⁸⁹ Det er viktig å tenke på universell utforming gjennom hele utviklingsløpet. Digitaliseringsdirektoratet foretar også områdeovervåkning, og veileder om regelverket.

Statusmålingen fra desember 2018 viste at vi fortsatt har en vei å gå når det gjelder universelt utformede og brukervennlige IKT-løsninger. De 278 nettstedene som ble testet, oppnådde i gjennomsnitt kun 60 % av totalt oppnåelig resultat.⁹⁰

Diskrimineringsnemnda behandler klager om diskriminering på grunn av manglende universell utforming av IKT-løsningene eller innholdet på dem.

Utvikling av språkteknologi

Språkteknologi er en forutsetning for at det kan lages universelt utformede tjenester, blant annet velferdstjenester. Alle tjenester må kunne fungere på nynorsk, bokmål og samiske språk, og digitale systemer må forstå norske dialekter.

Kulturdepartementet har et overordnet ansvar for gjennomføringen av EUs tilgjengelighetsdirektiv (EAA) i norsk rett. Direktivet skal blant annet sikre at minibanker, billett- og innsjekkingsautomater er universelt utformet. Foto: Fredrik Naumann / Felix Features

Språkbanken er organisert som en tjeneste under Nasjonalbiblioteket og utvikler digitale språkdata til bruk for private og offentlige aktører i utvikling av språkteknologiske tjenester og produkt med norsk tale og tekst.⁹¹ Utvikling av samisk språkteknologi er også tatt opp av regjeringen.⁹² Divvun, ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, arbeider for å øke digitaliseringen av samiske språk, blant annet er det utviklet en tekst-til-talemodul for nordsamisk, og det arbeides for tiden med en tekst-til-talemodul for lulesamisk. Senter for samisk språkteknologi – Giellatekno, også ved Universitetet i Tromsø, arbeider blant annet med utvikling av verktøy for maskinoversettelse.

Digitalisering

Bruk og utvikling av velferdsteknologi for å lette innbyggernes hverdag

Nasjonalt velferdsteknologiprogram har så langt gitt gode resultater i helse- og omsorgstjenestene i form av spart tid, unngåtte kostnader og økt kvalitet på tjenesten for tjenestemottaker, pårørende og ansatte. Velferdsteknologi omfatter blant annet elektronisk medisineringsstøtte, elektroniske dørlåser (e-lås) og varslings- og lokaliseringsteknologi (GPS). Det er viktig at de velferdsteknologiske løsningene tar utgangspunkt i den enkeltes behov. Samtidig kan løsningene gjøre livet enklere for andre personer i husstanden. Velferdsteknologiprogrammet legger opp til at prinsipper for universell utforming bør følges ved innkjøp av velferdsteknologi.

Det er områder innenfor helse- og omsorgstjenesten der utviklingen og implementeringen av velferdsteknologi ikke har begynt eller har kommet kort. Dette gjelder blant annet velferdsteknologi for barn og unge og unge personer med ervervet funksjonsnedsettelse, samt digital hjemmeoppfølging. Velferdsteknologier for barn og unge er klar til å spres til andre kommuner. Det foregår en utprøving av digital hjemmeoppfølging blant kronisk syke i kommunene, som ferdiggjøres i slutten av 2021. Det vurderes at erfaringene og de etablerte strukturene som er utviklet i dagens programperiode bør anvendes og utvikles på disse områdene i tråd med befolkningens behov og kunnskap om gevinster. Nasjonalt velferdsteknologiprogram er derfor forlenget ut 2021, og regjeringen vurderer om den nasjonale innsatsen på området skal fortsette etter 2021.

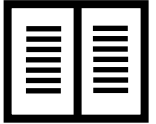

Tiltak for digitalisering:

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Regelverks- utvikling	Regelverksutvikling innen universell utforming av IKT, blant annet knyttet til EUs -webdirektiv (WAD) og tilgjengelighetsdirektiv (EAA).	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Tilsyn	Tilsyn med at virksomheter etterlever krav til universell utforming av IKT. Utføres av Digitaliseringsdirektoratet.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Område- overvåking	Områdeovervåking, indikatorer og statistikk knyttet til universell utforming av IKT. Utføres av Digitaliseringsdirektoratet.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
E-læring	E-læring på området universell utforming av IKT. Utføres av Digitaliseringsdirektoratet.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Videreutvikling av UnIKT	Videreutvikling av nettverks- og tilskuddsprogrammet UnIKT. UnIKT drives av Bufdir.	Kulturdepartementet
Utvikling av språkbanken	Utvikling av språkbanken i digitalt format	Kulturdepartementet
Økt bevissthet om demens og nedbygging av fysiske og digitale barrierer i samfunnet.	Det skal gjennomføres en informasjonskampanje som skal bidra til økt bevissthet om demens og nedbygging av fysiske og digitale barrierer i samfunnet. Dette er en del av Demensplan 2025.	Helse- og omsorgsdepartementet

- Det er grunnleggende for inkludering i barnehager og skoler at alle har lik tilgang til felles arenaer, læremidler og andre virkemidler i det pedagogiske tilbudet.

Utdanning

Grunnskole og barnehage

Vi skal ha en barnehage og skole som gir muligheter for alle barn og unge – uavhengig av sosial, kulturell og språklig bakgrunn, kjønn, kognitive og fysiske forskjeller.

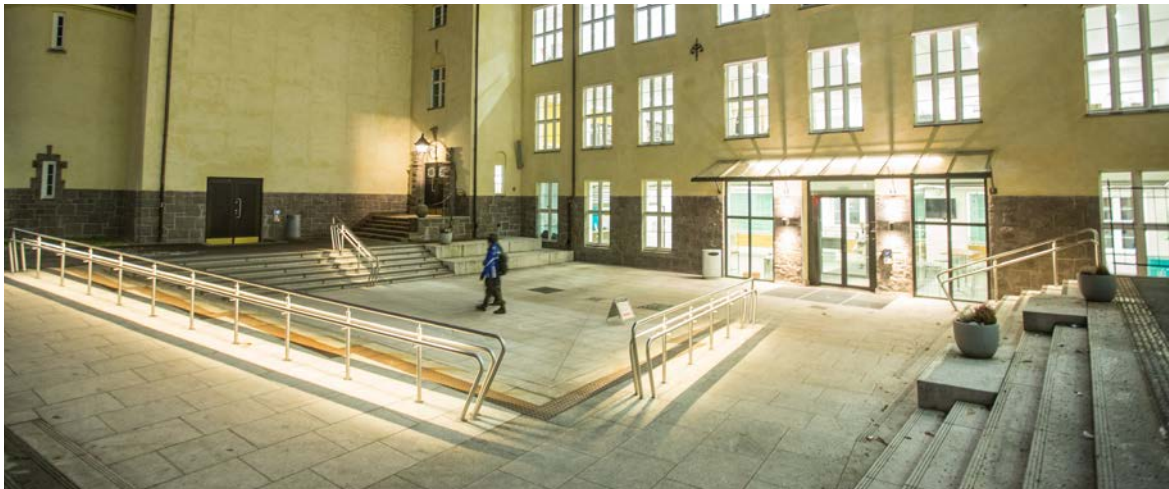
Det er grunnleggende for inkludering i barnehager og skoler at alle har lik tilgang til felles arenaer, læremidler og andre virkemidler i det pedagogiske tilbudet. Universell utforming i barnehagen og skolen handler om mange ulike forhold: bygningsmasse, uteområder, pedagogikk og digitale læremidler og læringsressurser. Universell utforming er spesielt viktig for enkeltbarn, men løsninger som er universelt utformet, gir også økt kvalitet for alle som bruker barnehager og skoler

Opplæringslovutvalget har foreslått at universell opplæring, forsterket innsats og individuelt tilrettelagt opplæring innføres som nye betegnelser og bestemmelser i loven, slik at kravet om universell opplæring erstatter dagens krav om tilpasset opplæring.⁹³ Forslaget innebærer at kommunen og fylkeskommunen skal sørge for universell opplæring, det vil si at opplæringen skal være tilfredsstillende for flest mulig uten vedtak om individuell tilrettelegging. Forsterket innsats er foreslått å erstatte dagens krav om intensiv opplæring, og er foreslått utvidet til å gjelde all opplæring og alle trinn. Det er foreslått at rett til individuelt tilrettelagt opplæring viderefører dagens rett til spesialundervisning, men deles opp i tre rettigheter. Utvalget foreslår også en utvidelse av mandatet til den pedagogisk-psykologiske tjenesten (PP-tjenesten), slik at tjenestens arbeid ikke bare skal

Barnehage og skole skal gi muligheter for alle barn og unge – uavhengig av sosial, kulturell og språklige bakgrunn, kjønn, kognitive og fysiske forskjeller. Foto: Tilsynet for universell utforming.

Utdanning

Hersleb skole i Oslo er totalrenovert av kommunen. I samarbeid med arkitekten er inngangspartiet senket for å få til en universelt utformet inngangssituasjon til denne vernede skolebygningen. Skolen fremstår etter rehabiliteringen som godt universelt utformet. Foto: Fredrik Naumann / Felix Features

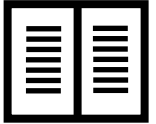
rette seg mot elever med «særlige behov», men i større grad også mot å hjelpe kommunene og fylkeskommunene i den universelle opplæringen. Opplæringslovutvalgets forslag har vært på bred høring. Departementet jobber nå med å følge opp forslagene og innspillene fra høringen. Regjeringens samlede forslag til ny opplæringslov vil etter planen bli sendt på høring i 2021.

Med universell utforming av IKT blir digitale læremidler enklere å bruke for flere elever i et inkluderende fellesskap. Digitale læremidler kan være en brobygger for elever som ikke behersker norsk, og et viktig virkemiddel for at nyankomne elever skal komme i gang med opplæringen.

For mange funksjonshemmede kan bruken av digitale læremidler være en stor fordel, men det kan også bli en ny arena for ekskludering dersom en ikke

tar hensyn til mangfoldet i elevgruppen i utvikling og innkjøp av disse læremidlene og i opplæringen i å bruke dem. Digitale læremidler kan være en god støtte for lærerne når de skal tilpasse undervisningen til den enkelte, dersom midlene blir brukt riktig. Med digitale læremidler kan for eksempel elevene få oppgaver tilpasset sitt nivå.

Det finnes også et stort utvalg spesialiserte ressurser og verktøy som er tilpasset spesifikke utfordringer elevene kan ha. Dette kan bidra til at flere elever kan få den tilretteleggingen de trenger i klasserommet. Når alle elevene har god tilgang til IKT i klasserommet, blir det lettere å legge til rette for inkluderende undervisning for de elevene som er avhengige av IKT-hjelpemiddel, og tilretteleggingen blir mindre synlig. Digitale læremidler kan dessuten bidra til økt motivasjon og engasjement. Det er et krav at læremidlene skal bidra til å

fremme likeverd og forhindre diskriminering, og at digitale læremidler skal være universelt utformet.

Det er kommunene selv, i tett samarbeid med skolene, som bestemmer hvilke digitale læremidler de ønsker å anskaffe. I forbindelse med innføringen av Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 vil departementet bidra til å legge til rette for at elevene får oppdaterte læremidler. I 2020 bevilget Kunnskapsdepartementet totalt 250 millioner kroner, og i 2021 er det bevilget 180 millioner kroner til læremidler til fagfornyelsen. Bevilgningen omfatter en tilskuddsordning for innkjøp av digitale læremidler, som er en del av satsingen Den teknologiske skolesekken.⁹⁴ Målet med dette tilskuddet er å gi elever og lærere bedre tilgang til et mangfold av digitale læremidler av høy kvalitet.

I 2017 ble det bestemt at skole- og utdanningssektoren også skulle være omfattet av regelverket om universell utforming av IKT i likestillings- og diskrimineringsloven. Endringene trådte i kraft gradvis, slik at kravene først gjaldt nye IKT-løsninger i grunnskole, videregående skole og høyere utdanning fra 1. januar 2019, og alle eksisterende IKT-løsninger fra 1. januar 2021. Kravene gjelder for alle typer nettløsninger rettet mot foreldre, elever og studenter. Eksempler på dette er nettsteder, apper, læringsplattformer og digitale læremidler. Med

universell utforming av slike IKT-løsninger vil fagstoff og oppgaver kunne bli bedre tilgjengelige for en større andel av elevene. Det er nødvendig at skoleeiere gjennom anskaffelsesprosessene sine, påser at forlag og andre produsenter av digitale læremidler følger kravene om universell utforming. Tilsynet for universell utforming av IKT erfarer at regelverket om universell utforming av IKT er lite kjent, og at grunnlaget for etterlevelse dermed kunne vært bedre. Tilsynet har ansvar for utarbeidelse og spredning av veiledningsmateriell, for eksempel til utdanningssektoren om bruk av digitale læremidler.

Kravet om universell utforming av de fysiske forholdene vil kunne bidra til en helhetlig tenkning når det gjelder god læring i et inkluderende læringsmiljø.

Regjeringen har gjennomført følgende tiltak for elevenes læring og skolens innhold i digitaliseringsstrategien for grunnsopplæringen 2017–2021:⁹⁵

- Sikret en god tilskuddsordning for utvikling av læremidler der det ikke er kommersielt grunnlag for utvikling, for å stimulere til universell utforming og innovasjon (Kap. 220.70 side 86. Seks prosjekter om universell utforming i 2018.)
- Innført plikt til universell utforming av digitale læremidler i opplæring og utdanning

Utdanning

Universiteter og høyskoler

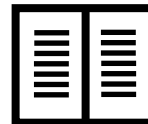
Universitets- og høyskoleloven har krav til læringsmiljø og til tilrettelegging, og universitetene og høyskolene, både statlige og private, er omfattet av kravene til universell utforming etter likestillings- og diskrimineringsloven § 17. Universell utforming er til nytte for alle studenter, og alle universiteter og høyskoler skal derfor ha handlingsplaner for universell utforming. For tilfeller der den generelle universelle utformingen ikke dekker enkeltstudenters faktiske behov for tilrettelegging, har universitets- og høyskoleloven supplerende regler om rett til individuell tilrettelegging for både studenter med funksjonsnedsettelse og med andre særskilte behov, jf. universitets- og høyskoleloven § 4-3 femte ledd.

Alle universitetene og høyskolene må også ha læringsmiljøutvalg, jf. universitets- og høyskoleloven § 4-3 tredje ledd. Læringsmiljøutvalget skal arbeide for at institusjonens styre ivaretar sitt ansvar for det fysiske og psykiske læringsmiljøet, og at institusjonen arbeider for å bedre studentvelferden. Læringsmiljøutvalget skal blant annet følge utviklingen i spørsmål som angår studentenes sikkerhet og velferd og delta i planleggingen av alle tiltak som gjelder læringsmiljøet. Utvalget skal sikre at studentenes medbestemmelsesrett i disse sakene blir ivare tatt, og det skal bestå av like mange representanter fra studentene som fra institusjonen.

Universell, pådriverenheten for universell utforming i høyere utdanning, har som ett av sine ansvarsområder å utvikle og formidle kunnskap og erfaringer om hvordan læringsmiljøutvalgene kan organiseres, synliggjøres og bli viktige premissleverandører for et godt læringsmiljø. Universell arbeider også generelt for å fremme et inkluderende læringsmiljø for studenter med funksjonsnedsettelse i høyere utdanning. Universell har hatt ansvar for prosjektmidler i Kulturdepartementets kompetansehevingsprogram i universell utforming ved universiteter og høyskoler. Kunnskapsdepartementet har tildelt Universell 800 000 kroner per år for å administrere midlene i kompetansehevingsprogrammet og iverksette andre tiltak i tidligere handlingsplaner for universell utforming. Disse midlene vil bli videreført også for oppfølging av handlingsplanens tiltak for 2021–2025.

Kunnskapsdepartementet har fastsatt en egen digitaliseringsstrategi for universitets- og høyskolesektoren for perioden 2017–2021. Den viser til krav, føringer og anbefalinger i Meld. St. 27 (2015–2016) *Digital agenda for Norge – IKT for en enklere hverdag og økt produktivitet*, Digitaliseringsrundskrivet og flere andre rapporter, meldinger, strategier, rundskriv og handlingsplaner.

Digitaliseringsstrategien for universitets- og høyskolesektoren revideres våren

Et klassisk auditorium med amfi ved NTNU i Trondheim er bygd om med gruppe-stasjoner og eget system for lyd og bilde. Alle kan vise frem det de arbeider med på tavla. Foto: Elinor Jeanette Olaussen, Universell

2021. Formålet med den nye strategien vil være å gi retning til den videre digitaliseringen i universitets- og høyskolesektoren for å møte samfunnets behov for kunnskap og kompetanse. Strategien vil gjelde for alle universiteter og høyskoler, samt relevante direktorater og virksomheter i universitets- og høyskolesektoren.

Regjeringen har, med virkning fra 1. juli 2021, besluttet å opprette et nytt direktorat for høyere utdanning og kompetanse ved å slå sammen en rekke virksomheter under Kunnskapsdepartementet. Direktoratet skal ha ansvar for forvaltningsoppgaver innenfor høyere utdanning, høyere yrkesfaglig utdanning (fagskoleutdanning) og kompetansepolitikk. Universell vil inngå i det nye direktoratet og flyttes dermed fra NTNU, hvor den har vært en selvstendig enhet siden oppstarten i 2003. Omorganiseringen innebærer at Universell blir slått sammen med nåværende Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning (Diku), Kompetanse Norge, deler av Direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning og forskning (Unit), samt deler av Norsk senter for forskningsdata (NSD).

Utdanning

Kunnskapsdepartementet mener at omorganiseringen kan gjøre det enklere å integrere krav til universell utforming i ulike utlysninger av prosjektmidler for utvikling av studietilbud, og sette temaer som inkludering, universell utforming, læringsmiljø og tilgjengelighet til høyere utdanning enda tydeligere på dagsordenen innenfor alle ansvarsområdene til det nye direktoratet.

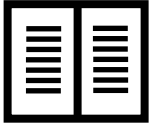
Et svært viktig tilretteleggningstiltak for studenter i høyere utdanning er en egen støtteordning i Statens lånekasse for utdanning for studenter med en nedsatt funksjonsevne som gjør at de ikke kan jobbe ved siden av studiene.

For å ha rett til et slikt stipend må studenten være i stand til å studere, men ikke til å jobbe ved siden av studiene, fordi det i stor grad ville gå ut over studieprogresjonen. En lege eller spesialist må bekrefte dette i søknaden.⁹⁶

I NOU 2020: 3 *Ny lov om universiteter og høyskoler* er det foreslått et eget kapittel i loven om læringsmiljø og studentrepresentasjon for å synliggjøre betydningen av at studentene skal ha et godt læringsmiljø og andre lovbestemte rettigheter for studentene. Departementet vil vurdere dette i forbindelse med arbeidet med ny universitets- og høyskolelov. En del av forslagene i NOU-en følges opp våren 2021 gjennom forslag til endringer

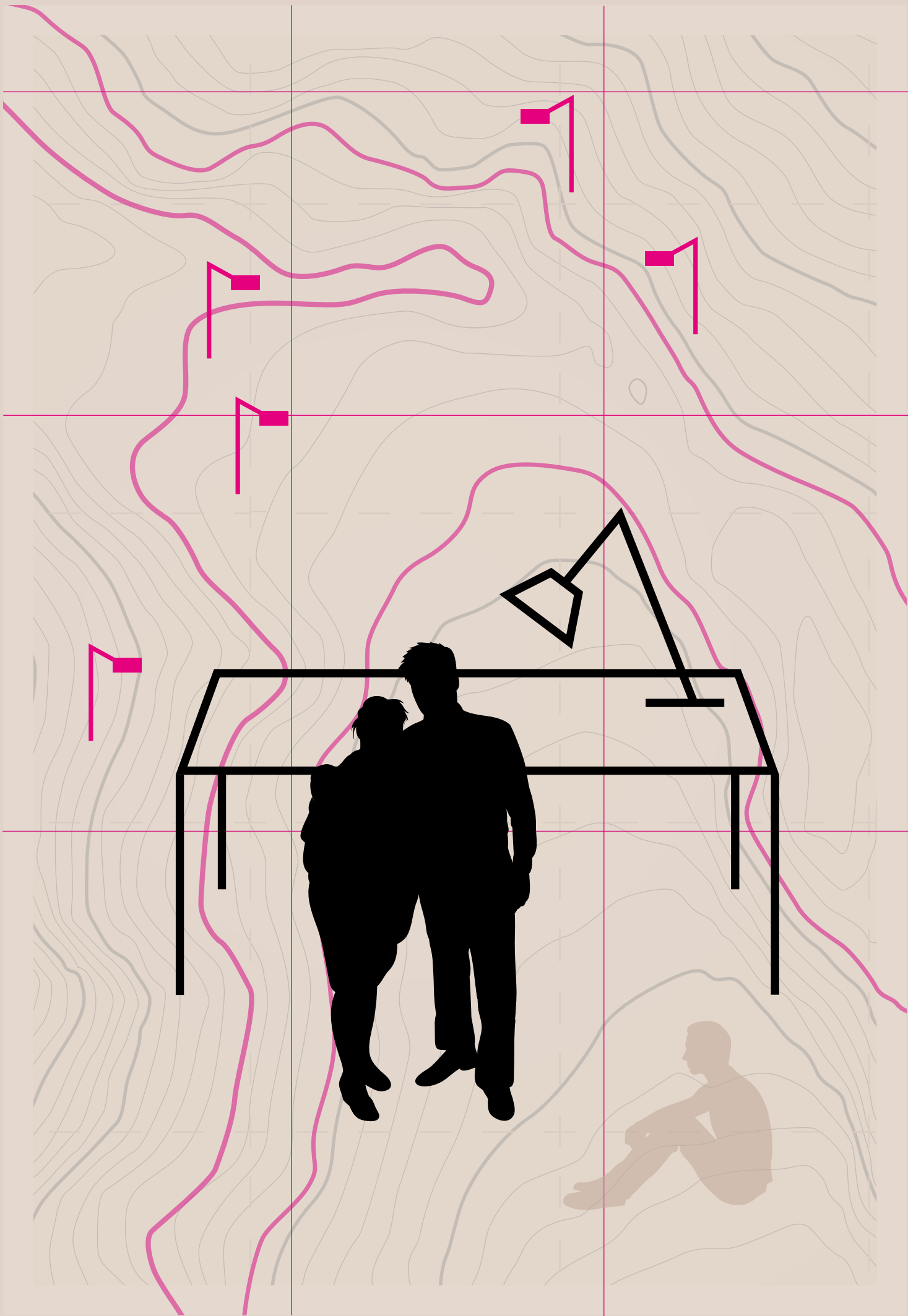
i universitets- og høyskoleloven. Ett av disse er å oppdatere læringsmiljøbegrepet. Grunnen er at dagens bestemmelse i stor grad gjelder det fysiske læringsmiljøet, mens departementet mener at flere deler av læringsmiljøet bør omtales i loven. Departementet foreslår derfor en definisjon som viser at det i et helhetlig læringsmiljø inngår fysiske, digitale, organisatoriske, pedagogiske og psykososiale forhold.

Det er fortsatt behov for mer kunnskap om universell utforming i utdanningssektoren. Det nye Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse vil ha som en oppgave å utvikle tilpasset informasjon og veiledning for god inkludering i utdanningen ved hjelp av digitale verktøy, i første omgang for høyere utdanning. Formålet er dels å gi konkrete anbefalinger om universell utforming av digitale verktøy, læremidler og samhandlingsressurser, dels å gi aktørene i utdanningssektoren kunnskap og kompetanse til å velge og bruke teknologi som gir studenter like muligheter til digital samhandling og læring gjennom bruk av digitale verktøy. Dette gjelder både valg, utvikling og bruk av systemer og produksjon av innhold i systemene. Informasjonen må utarbeides i samarbeid med relevante aktører i sektoren.

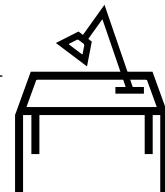

Tiltak for utdanning:

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Videreføring av kompetanseprogram	Videreføring av kompetansehevingsprogram i utdanninger ved universiteter og høyskoler. Programmet gjennomføres av Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (Diku).	Kulturdepartementet
Videreføring av støtte til tiltak i handlingsplanen for høyere utdanning	Videreføring av støtte til Universell v/Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse til drift av kompetansehevingsprogrammet og andre mindre tiltak.	Kunnskapsdepartementet
Tilskuddsordning for utvikling av læremidler i skolen	Tilskuddsordning for utvikling av læremidler der det ikke er kommersielt grunnlag for utvikling, for å stimulere til universell utforming og innovasjon.	Kunnskapsdepartementet

- Regjeringen har som mål at flere med funksjonsnedsettelse skal inkluderes i arbeidslivet.

Regjeringen har som mål at flere med funksjonsnedsettelse skal inkluderes i arbeidslivet, og tar i bruk både universelle og spesielt innrettede tiltak for å oppnå dette. Foto: Shutterstock

Arbeid

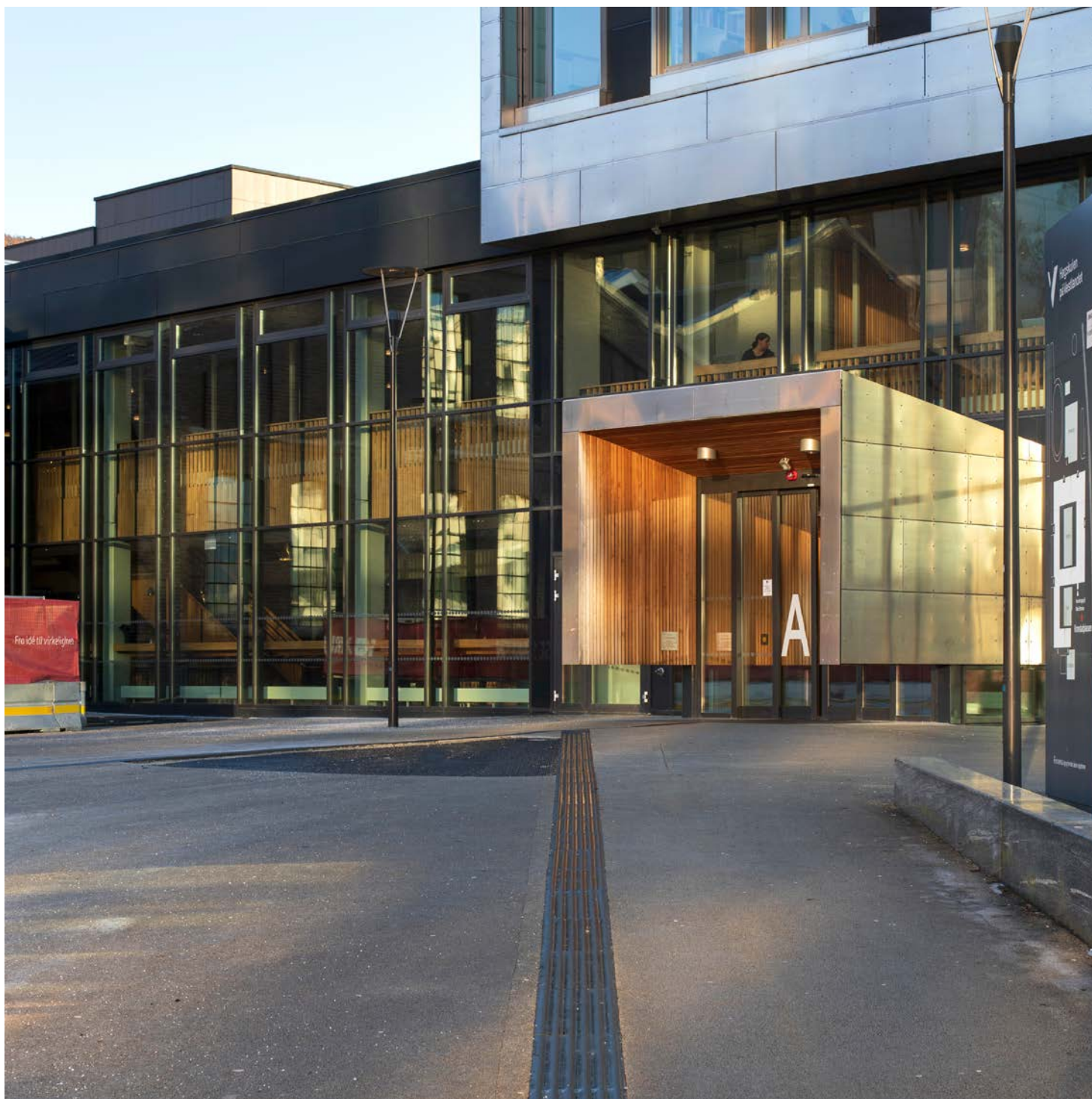
Regjeringens mål er et trygt og fleksibelt arbeidsmarked med lav arbeidsledighet og høy sysselsetting. Dette er avgjørende for å sikre velferdssamfunnets bærekraft og hindre utenforskap. Enkelte grupper har særlige utfordringer med å komme seg i arbeid, eller med å holde seg i arbeid over tid.

Det er krav til universell utforming av arbeidsbygninger og arbeidslokaler i regelverket for bygninger. Arbeidsmiljøloven setter krav til utforming og innretning ved arbeidsplasser, slik at arbeidstakere med nedsatt funksjonsevne kan arbeide i virksomheten. Likestillings- og diskrimineringsloven gir alle arbeidsgivere i offentlige og private virksomheter plikt til å arbeide aktivt for å fremme likestilling og hindre diskriminering på grunn av blant annet funksjonsnedsettelse.

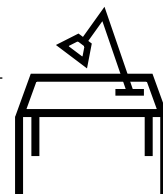
Regjeringen har som mål at flere med funksjonsnedsettelse skal inkluderes i arbeidslivet, og tar i bruk både universelle og spesielt innrettede tiltak for å oppnå dette. Utvidede krav til universell utforming av IKT og fysiske forhold i arbeidslivet skal utredes. I forbindelse med inkluderingsdugnaden har regjeringen styrket NAVs arbeidsinkluderingsinnsats og lagt til rette for bruk av virkemidler hvor målet er å senke terskelen inn i arbeidslivet. Ordningen med funksjonsassistanse i arbeidslivet er styrket.

Inkluderingsdugnaden har mål om at flere med funksjonsnedsettelse eller hull i CV-en skal komme i ordinære jobber. Regjeringen går selv foran ved å sette mål om at 5 pst. av nyansatte i staten skal være personer med funksjonsnedsettelse og/eller hull i CV-en.

Arbeid

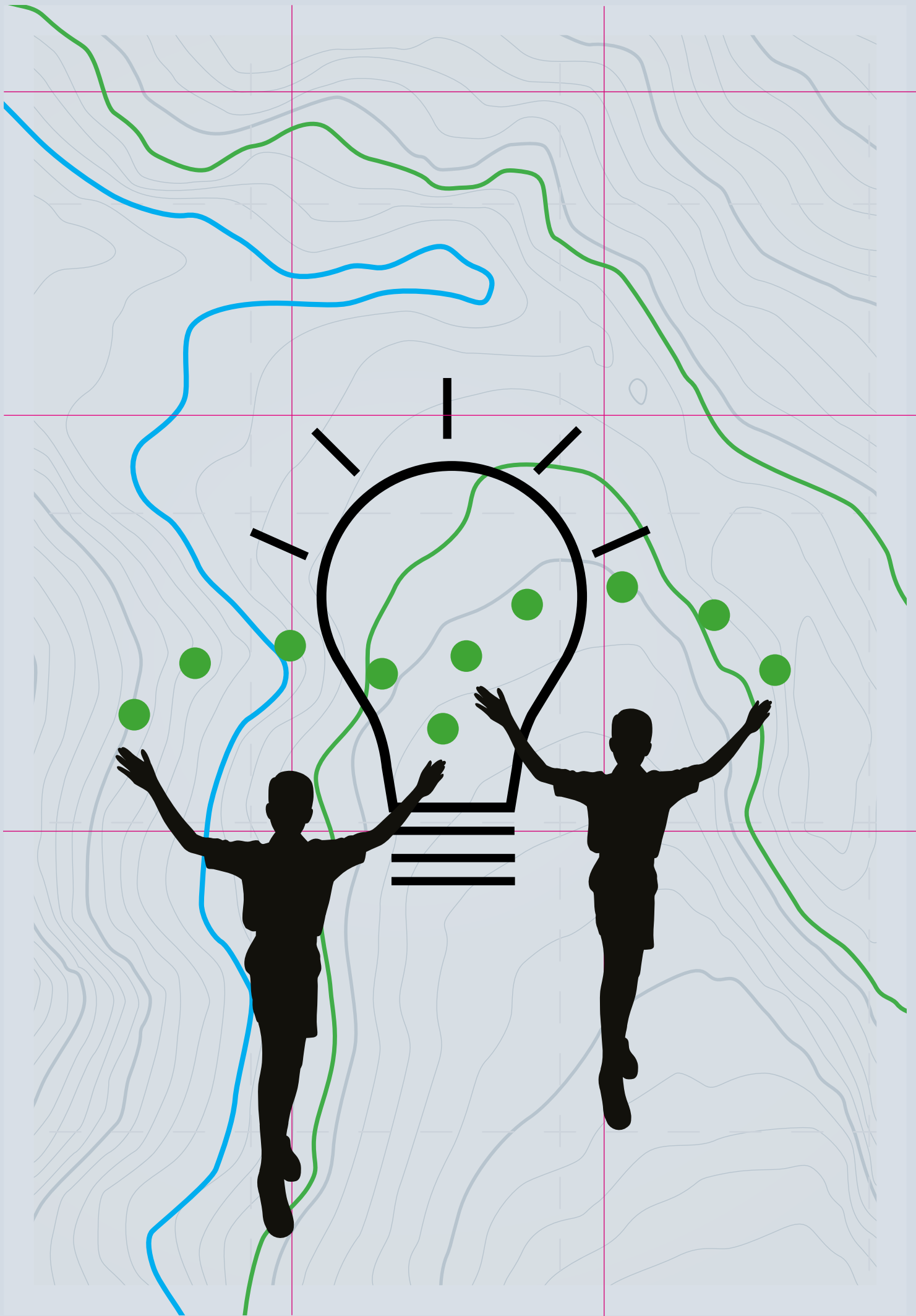

Utdanningsinstitusjoner er arbeidsplasser både for ansatte og studenter. Høgskulen på Vestlandet, Campus Bergen har høy bygningsmessig kvalitet når det gjelder universell utforming og har vunnet DogAs innovasjonspris for universell utforming i kategorien møbel og interiør. Foto: Trond Isaksen

Tiltak for arbeid:

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Utredning av konsekvenser	Utredning av muligheter for, og konsekvenser av, innføring av økte krav til universell utforming av IKT og fysiske forhold i arbeidslivet	Kulturdepartementet
Tolketjenester i arbeidslivet	Sørge for tilstrekkelige menneskelige og økonomiske ressurser til at døve og hørselshemmede kan få tolketjenester når de trenger det, herunder utenom kontortid.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet

- En viktig side ved universell utforming er utviklingen av stadig bedre løsninger.

Mobilapplikasjonen Vipps har revolusjonert og forenklet banktjenester. Betalingstjenesten vant DogAs innovasjonspris 2021. Foto: Vipps

Design og innovasjon

En viktig side ved universell utforming er utviklingen av stadig bedre løsninger. Dette er en erkjennelse av at det ligger mange flere muligheter for å utvikle gode, allmenngyldige løsninger i omgivelsene, men det er også en programmerklæring som følger definisjonen av universell utforming. Målet er at produkter og omgivelser skal kunne brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig.

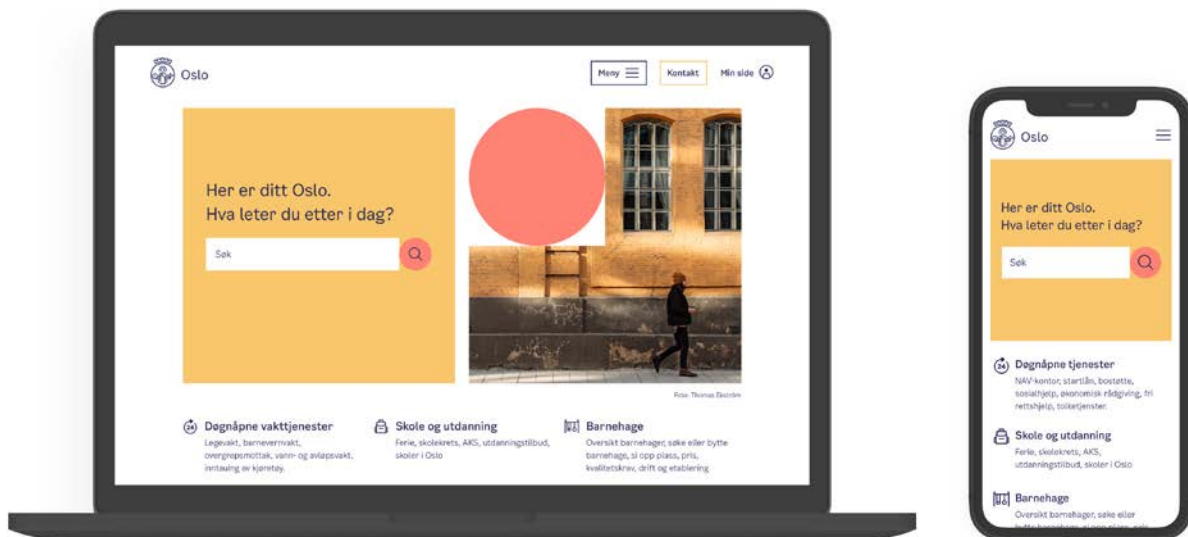
Mulighetene utvikler og utvider seg gjennom forskning, utvikling og innovasjon. Dette er spesielt tydelig innen digitalisering, men skjer på alle fagområder også innenfor eksempel kulturmiljøforvaltning, produktutvikling og arkitektur.

Nyutvikling og innovasjon følges opp gjennom kompetanseheving og tilskuddordninger.

Stovnertårnet på Stovner i Oslo gir en utsikt alle får med seg. Prosjektet vant DogAs Innovasjonspris for universell utforming 2020 i kategorien landskapsarkitektur. Foto: Jiri Havran

Design og innovasjon

Oslo kommunes nye logo samler kommunens 250 ulike virksomheter under én identitet, som også er bedre tilpasset digitale flater. Identiteten er enklere å bruke for de ansatte i kommunen og det er enklere for innbyggerne å forstå hvilke tjenester kommunen står bak. Den nye identiteten har fått flere utmerkelse, blant annet DogAs innovasjonspris 2021 for grafisk design. Foto: Knowit

Tiltak for design og innovasjon:

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Nyskappingsprogram for universell utforming	Nyskappingsprogrammet «Innovasjon for alle» videreføres. Programmet administreres av Design og arkitektur Norge (DogA)	Kulturdepartementet
Brukervennlighetspris for IKT	Brukervennlighetspris for å løfte fram gode, universelt utformede løsninger for IKT. Samarbeid mellom Bufdir, Digdir og NRK.	Kulturdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
Tilskuddsordning for kunnskapsutvikling, kompetanseheving og informasjon	Formålet med tilskuddsordningen er blant annet å utvikle og styrke gjennomføringen av universell utforming som samfunns kvalitet. Tilskuddsordningen administreres av Bufdir.	Kulturdepartementet

Offentlige anskaffelser

Offentlig sektor bruker over 590 milliarder kroner hvert år på innkjøp⁹⁷. Anskaffelsesregelverket skal fremme effektiv bruk av samfunnets ressurser og bidra til at det offentlige opptrer med integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte.

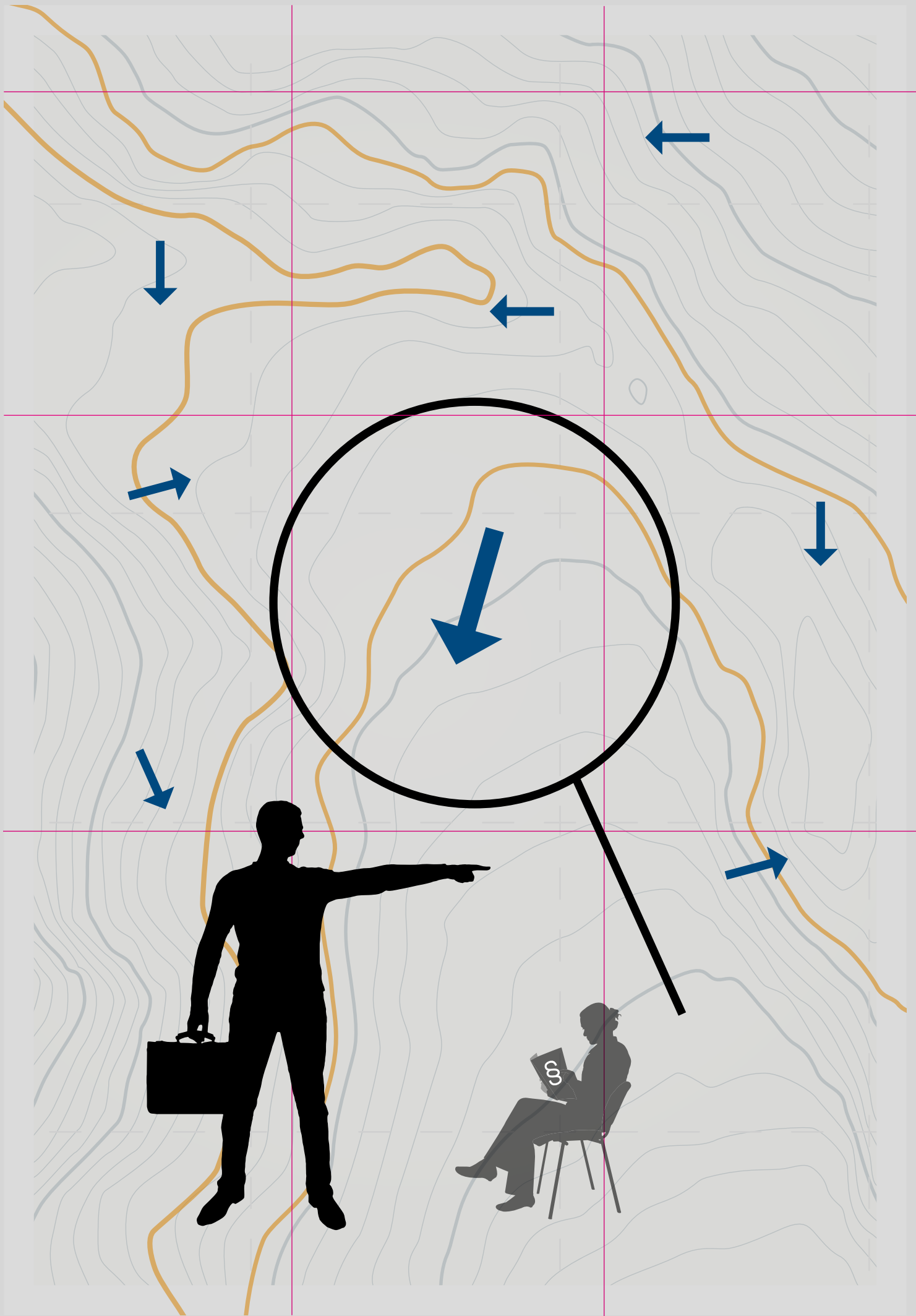
Universell utforming skal sikre at løsninger er tilgjengelige og at de kan brukes av alle uavhengig av funksjonsevne. Anskaffelseslovens § 5 fjerde ledd slår fast at oppdragsgiveren skal stille krav til universell utforming i offentlige kontrakter.⁹⁸ Disse kravene er videre spesifisert i forskriften.⁹⁹ Anskaffelsesforskriftens § 15-2 stiller krav om at kravspesifikasjonene skal ta hensyn til universell utforming når oppdragsgiveren skal anskaffe ytelser som skal brukes av personer. Nærings- og fiskeridepartementet har utarbeidet en veileder til anskaffelsesregelverket der kravene til universell utforming i offentlige kontrakter er nærmere omtalt. Direktoratet for forvaltning og økonomistyring har også utarbeidet veiledning på anskaffelser.no knyttet til krav om universell utforming.^{100 101}

Anskaffelseslovens § 5 fjerde ledd slår fast at oppdragsgiveren skal stille krav til universell utforming i offentlige kontrakter.

Foto: Fredrik Naumann

Tiltak for offentlige anskaffelser:

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Øke bestillerkompetanse på universell utforming ved offentlige anskaffelser	Samarbeid mellom DFØ og Bufdir for å styrke informasjon om universell utforming i innkjøpsportalen Anskaffelser.no	Nærings- og fiskeridepartementet

- Normer og konkrete beskrivelser av løsninger er viktig for å sikre at løsningene blir utført i tråd med faglige krav og god praksis.

Standarder og indikatorer

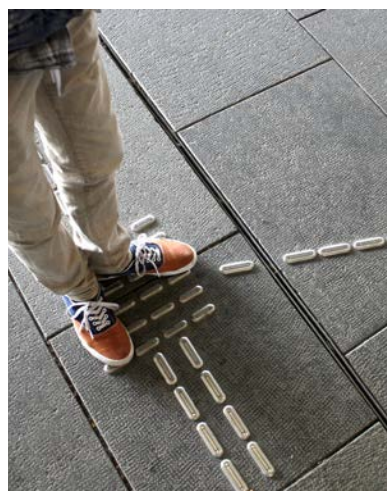
Normer og konkrete beskrivelser av løsninger er viktig for å sikre at løsningene blir utført i tråd med faglige krav og god praksis. De finnes på de fleste områder og utarbeides både nasjonalt og internasjonalt og av ulike institusjoner. Indikatorer er viktige for å få kunnskap om status og utvikling av ulike samfunnsforhold.

Statens vegvesen har utarbeidet en rekke standarder og normer på sine ansvarsområder. Standarden med krav til utforming av veger og gater har innarbeidet universell utforming.

Standarder med betegnelsen Norsk Standard utgis av institusjonen Standard Norge. Universell utforming er innarbeidet i over 70 standarder fra Standard Norge, og dekker viktige samfunnsområder. Standarder brukes i gjennomføring av regelverk og offentlig politikk, og vil blant annet bli viktige ved oppfølging av EU-direktiv om universell utforming innen digitalisering.

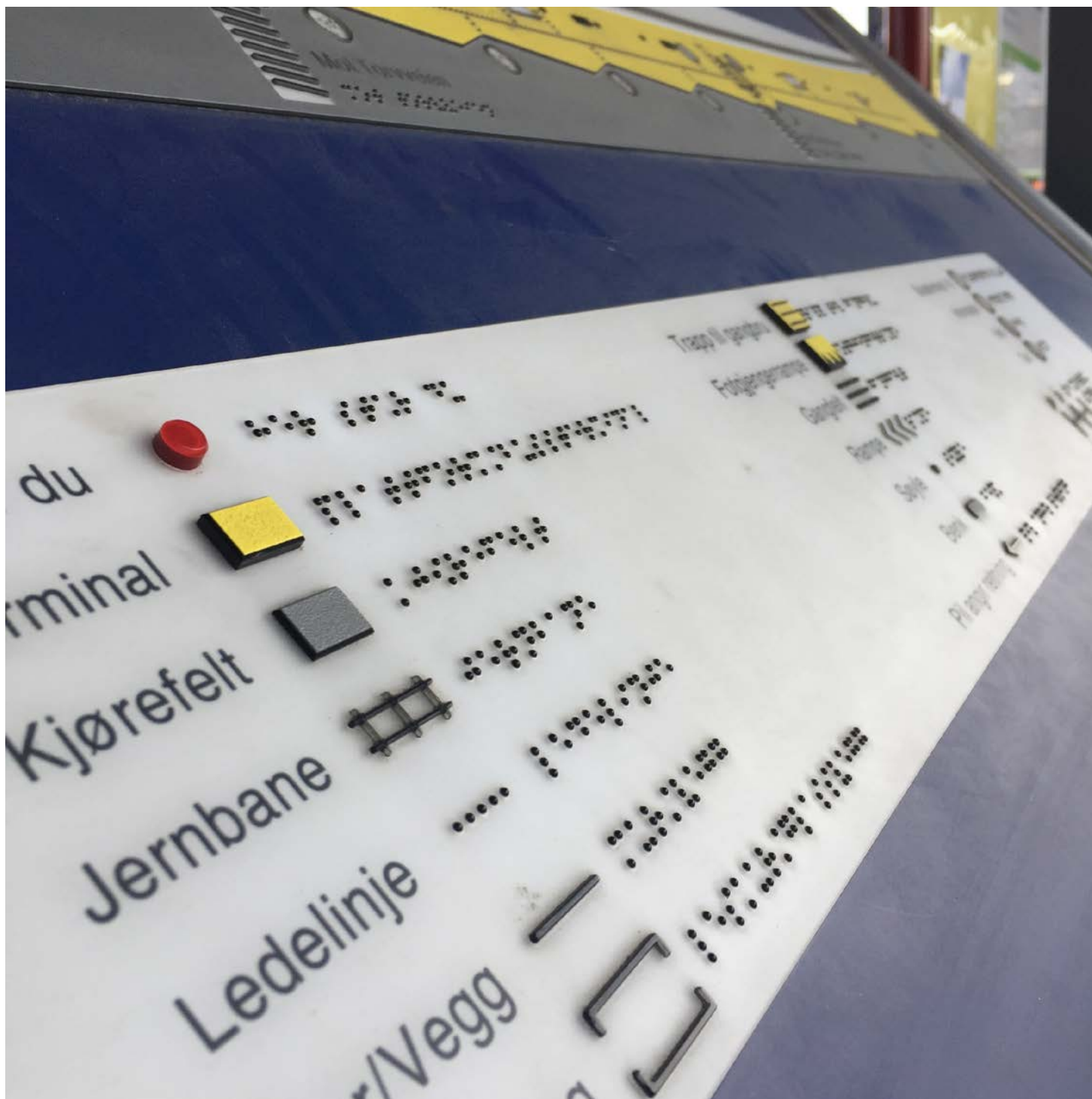
Standard Norge er norsk medlem i Den europeiske standardiseringsorganisasjon (CEN) som utarbeider felles standarder for Europa. Standard Norge er også sekretariat for Strategic Advisory Group on Accessibility (SAGA). SAGA er en rådgivningsgruppe for inkludering av universell utforming i alt relevant standardiseringsarbeid i CEN.

Når det gjelder universell utforming er det etablert indikatorer på noen områder. Det gjelder blant annet innen bygg, uteområder og digitalisering. Disse gir nyttig kunnskap som blant annet har betydning for prioritering av innsatsområder og planlegging av tiltak.

Ledelinje på Lysaker stasjon. Dette beskrives i standarden *Universell utforming av byggverk - Del 1: Arbeids- og publikumsbygninger*. Foto: Mediegruppa ved Sollerudstranda skole

Standarder og indikatorer

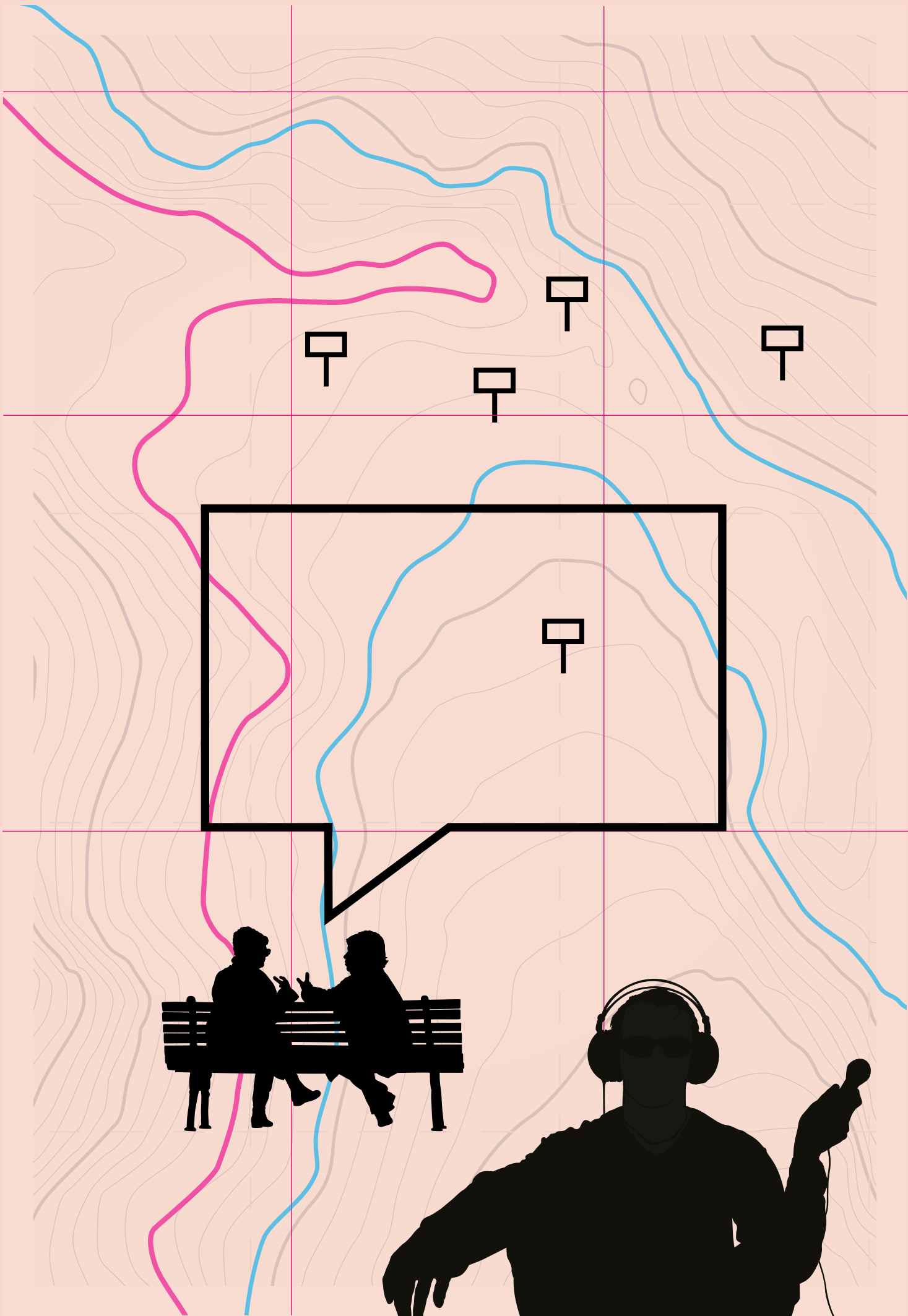

Taktilt kart på Asker bussterminal som viser terminalområdet. Dette beskrives i standarden NS 11033 Universell utforming – Persontransport – Tjenester på transportområdet. Foto: Line Kamhaug Hopmoen

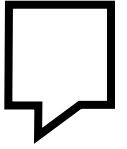

Tiltak for standardisering:

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Utvikling av universell utforming i standarder	Videreføring av Standard Norges arbeid med utvikling av norske standarder for universell utforming og oppfølging av standardiseringsarbeidet på feltet i Europa.	Kulturdepartementet
Utvikle plan for utvikling og formidling av indikatorer på universell utforming	Det er behov for å kunne si noe om status på området universell utforming og framdrift over tid. Det kartlegges hvilke indikatorer som allerede finnes på området universell utforming og tilgjengelighet innen samtlige sektorer og fagområder, og utarbeides en plan for hvordan disse indikatorene kan formidles. Arbeidet utføres av Bufdir.	Kulturdepartementet

- Et dokument som er klart skrevet, blir forstått av mottakeren uten at hen må lese det flere ganger.

Språk og demokratisk infrastruktur

Språk

Språket skal gi alle mulighet til bedre forståelse av innholdet i en tekst. Det er et viktig rettsprinsipp at borgerne i en stat forstår rettene og pliktene sine. Språket skal sikre demokratiske rettigheter ved at alle har god tilgang til informasjon, og at offentlige organer tilbyr effektive tjenester.

Klarspråk er viktig for å oppnå dette. Krav til klarspråk blir lovfestet i språkloven § 9. Offentlige organer skal kommunisere klart, korrekt og tilpasset målgruppen. Språklovens krav gjelder det offentlige IKT-løsninger.

Ansvar for klar kommunikasjon omfatter de språkene som det offentlige har plikt til å bruke, altså bokmål og nynorsk, jf. språkloven, og samiske språk, jf. sameloven. Klarspråksidealene gjelder også når offentlige organer bruker andre språk enn bokmål, nynorsk og samiske språk.

Et dokument som er klart skrevet, blir forstått av mottakeren uten at hen må lese det flere ganger. At språket skal være tilpasset målgruppen, betyr at offentlige organer må ordlegge seg annerledes når de henvender seg til privatpersoner, særlig mindreårige, enn når de skriver til jurister, saksbehandlere eller eksperter.

Det er målgruppen som avgjør, og derfor er det også noen ganger på sin plass å bruke et spesialisert språk. Det er ekstra viktig at informasjons- og veiledningsmateriell om regelverk er

*Regjeringen styrker gjennomføringen av FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) og gir norsk tegnspråk status som nasjonalt tegnspråk.
Foto: Shutterstock*

Språk og demokratisk infrastruktur

tilpasset mottakeren. Samtidig vil det i noen sammenhenger være aktuelt å bruke ulike nivåer på lettlest språk.

Under koronapandemien har myndighetene erfart at det er behov for særskilte kommunikasjonsiltak rettet mot deler av befolkningen for at viktig informasjon skal nå frem til alle. For at kommunikasjonen skal være lett å forstå, må viktig informasjon formuleres i et klart og godt språk og gjøres tilgjengelig for befolkningen på tilstrekkelig mange språk.¹⁰²

Klar og forståelig informasjon er viktig for å fremme rettssikkerhet og lik tilgang på offentlige tjenester. Her er kommunale nettsider en viktig informasjonsplattform. Gode pedagogiske og oversiktlige kommunale nettsider vil være viktig for å gi bedre informasjon, opplæring og veiledning til kommunens innbyggere. Derfor vil regjeringen lage veiledningsmateriale med gode eksempler på informative og oversiktlige nettsider. Dette er også ett av innsatsområdene i regjeringens pårørendestrategi og handlingsplan og i *Meld. St. 25 (2020- 2021) Likeverdsreformen*.

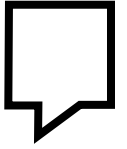
Norsk tegnspråk er en del av den norske kulturarven og det språklige mangfoldet i landet. Regjeringen styrker gjennomføringen av FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) og gir norsk tegnspråk status som nasjonalt tegnspråk.

For å legge til rette for bedre kvalitet og gi brukere av tegnspråk en mer forutsigbar tjeneste, styrker regjeringen bevilningene til Arbeids- og velferdsetatens tolketjeneste for døve, hørselshemmede og døvblinde. For å sikre at tegnspråk styrker sin posisjon som et norsk språk, også i arbeidslivet, følges ressursituasjonen på dette området tett opp.

God kvalitet på tolkingen bidrar til effektive offentlige tjenester og riktige avgjørelser, ivaretar hensynet til rettssikkerhet og vil øke tilliten til tolketjenesten. Kunnskapsdepartementet har fremmet en lovproposisjon om en ny tolkelov for Stortinget.¹⁰³ Forslaget tydeliggjør offentlige organers ansvar for å bruke tolk og å bidra til en kvalitetsreform på tolkefeltet. Den nye tolkeloven omhandler tolking mellom norsk og andre språk, tolking mellom norsk tale og norsk tegnspråk og annen tolking for personer med hørselshemming eller kombinert hørsels- og synshemming.

Regjeringen følger opp strategien for å øke helsekompetansen i befolkningen og vil blant annet jobbe for mer helsekompetente helse- og omsorgstjenester.¹⁰⁴ God helsekompetanse er særlig viktig for grupper som ikke selv kan oppsøke helsetjenester eller ivareta egen helse, men er avhengig av helsepersonell, pårørende og andre for å lykkes med dette. I dialog med pasienter og brukere må helse- og omsorgspersonell tilpasse kommunika-

- Klar og forståelig informasjon er viktig for å fremme rettssikkerhet og lik tilgang på offentlige tjenester.

sjonen til mottakers forutsetninger for å håndtere og bruke informasjonen.

Demokratisk infrastruktur

Den demokratiske infrastrukturen består av en rekke ulike elementer og dekker store deler av medie-, kultur-, utdannings- og forskingspolitikken. Innenfor det som kan defineres som medieområdet, består infrastrukturen av alle former for kommunikasjonskanaler eller uttrykksmidler som gjør det mulig å spre et budskap til mange mennesker over et stort område på kort tid. Infrastrukturen består også av distribusjonssystemene som bidrar til å bringe innholdet fram til et publikum: alt fra trykkeri og avisbud til bredbåndskabler og internettleverandører.¹⁰⁵

Universell utforming er blant annet viktig for å kunne bruke audiovisuelle medietjenester som for eksempel Apple TV, Google TV og YouTubes nye TV-kanaler. EU-kommisjonens forslag til endringer i direktivet om audiovisuelle medietjenester (AMT-direktivet) har svake krav til universell utforming. Kvaliteten på dette vurderes ved implementering i norsk lovgiving.

I juni 2014 underskrev Norge Marrakech-traktaten av 27. juni 2013 om å lette tilgangen til utgitte verk for personer som er blinde, har nedsatt synsevne eller som har andre funksjonsnedsettelse som vanskeliggjør lesing. Traktaten har som formål å bedre tilgangen til litteratur

i tilgjengelige former for tilgodesette personer. Traktaten innfører et internasjonalt rammeverk slik at tilgjengelige eksemplarer, i for eksempel punktskrift eller egnede lydopptak, kan gjøres tilgjengelig for personer som er blinde, har nedsatt synsevne og andre som har en funksjonsnedsettelse som gjør det vanskelig å lese, også i andre stater.

Marrakechtraktaten er gjennomført i EU-lovgivningen. Dette ble gjort ved direktiv (EU) 2017/1564 (Marrakechdirektivet). Kulturdepartementet vil fremme en Prop. LS for Stortinget våren 2021 om endringer i åndsverkloven og vedtak om samtykke til ratifikasjon av Marrakech-traktaten og til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 165/2020 av 23. oktober 2020 om innlemmelse av Marrakechdirektivet i EØS-avtalen.

Kulturdepartementet tar sikte på å gjennomføre de detaljerte Marrakech-forpliktelsene i forskrift til åndsverksloven i løpet av 2021.

Når det gjelder kringkasting, har NRK, som offentlig allmennkringkaster, et særlig ansvar for å sikre at allmennkringkastingstilbudet er tilgjengelig for hele befolkningen. NRK-plakaten sier blant annet at NRK skal ta hensyn til funksjonshemmede ved utformingen av sitt tilbud. NRK TV mottok i 2021 Innovasjonsprisen for universell utforming i kategori for informasjons- og interaksjonsdesign.

Språk og demokratisk infrastruktur

Tiltak for språk og demografisk infrastruktur:

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Lovfesting av klarspråk	Krav til at det offentlige kommuniserer i tråd med idealene for klarspråk blir lovfestet i språkloven § 9.	Kulturdepartementet
Bedre helsekompetanse i befolkning	Helsedirektoratet skal, som del av oppfølging av Strategi for å øke helsekompetansen i befolkningen (2019–2023), arbeide for å fremme helsekompetanse i helse- og omsorgstjenestene.	Helse- og omsorgsdepartementet
Norsk tegnspråk	Til § 7 Norsk tegnspråk Norsk tegnspråk får status som nasjonalt tegnspråk i språklovens § 7 og skal være likeverdig med norsk.	Kulturdepartementet
Styrking av norsk tegnspråk	Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning styrkes i 2021. Antallet fast ansatte tolker i tolketjenesten for hørselshemmede, døve og døvblinde økes med inntil 34 årsverk.	Arbeids- og sosialdepartementet

Tema	Tiltak	Hovedansvarlig
Implementering av endringer i AMT-direktivet	Vurdere krav om at audiovisuelle medietjenester tjenester de blir universelt utformet ved implementering av det reviderte AMT-direktivet.	Kulturdepartementet
Lovforslag om Marrakech-traktaten	Kulturdepartementet vil våren 2021 fremme en lovproposisjon for Stortinget om endringer i åndsverkloven og vedtak om samtykke til ratifikasjon av Marrakechtraktaten og til godkjenning av EØS-komiteens beslutning om innlemmelse av Marrakech-direktivet i EØS-avtalen.	Helse- og omsorgsdepartementet
EUs- Marrakech-direktiv gjennomføres i norsk rett	Kulturdepartementet tar sikte på å gjennomføre de detaljerte Marrakech-forpliktelsene i forskrift til åndsverksloven i løpet av 2021.	Kulturdepartementet
Brukervennlige kommunale nettsider	Helse- og omsorgsdepartementet vil gi Helsedirektoratet i oppdrag å lage en veileder med gode eksempler på gode og oversiktlige nettsider.	Helse- og omsorgsdepartementet

Samordning og oppfølging av handlingsplanen for universell utforming

Handlingsplanen for universell utforming skal løfte fram kvaliteter i tråd med nasjonale mål og politikk og internasjonale forpliktelser fram til 2025. I denne perioden vil det være behov for justering av tiltak og etablering av nye. Intensjonen er at handlingsplanen skal kunne ivareta både kontinuiteten i viktige tiltak og følge opp nye initiativ og ideer.

For å ivareta dette vil det bli opprettet ulike forum og arbeidsgrupper som skal gi råd og følge opp innsatsen på området universell utforming.

Et handlingsplanforum med bred deltakelse fra forvaltning (stat, fylke, kommuner), fagmiljø og interesseorganisasjoner opprettes for å drøfte utviklingen av universell utforming på alle samfunnsområder og gi innspill til tiltaksområder, tiltak, kunnskapshull og forskningsbehov.

En tverrsektoriell arbeidsgruppe med deltakelse fra relevante direktorater skal følge opp tiltak i handlingsplanen og legge til rette for tverrsektorielt samarbeid.

Arbeidsgruppen skal gi råd til fagdepartementene om endringsforslag og forslag til nye tiltak som bør inn i planen. Gruppen vil også vurdere progresjonen og behovet for å invitere til møter i et forskerforum for å formidle foreliggende forskning og avklare hvordan ny kunnskap på området bør innhentes.

Disse møteplassene forberedes og administreres av Bufdir. Møter i forum og andre møteplasser avholdes regelmessig, og Bufdir oppsummerer drøftinger og innspill fra møtene. Rapporten oversendes KUD som koordinerende departement og gjøres tilgjengelig som grunnlag for oppdatering og videreutvikling av handlingsplanen for universell utforming.

Det etableres rutiner for rapportering av status for nye og pågående tiltak i handlingsplanen og for utarbeidelse av sluttrapport.

Kulturdepartementet vil ha kontakt med Bufdir om status og utvikling av handlingsplanen og med samarbeidende departementer. Kulturdepartementet vil innkalle til møte i en embetsgruppe for å

- Intensjonen er at handlingsplanen skal kunne ivareta både kontinuiteten i viktige tiltak og følge opp nye initiativ og ideer.

drøfte tema knyttet til gjennomføring av planen og vurdere innspill til nye tiltak. Rapportene fra forum og arbeidsgrupper legges fram for embetsgruppen. Embetsgruppen skal bestå av departementer som har tiltak og/eller interesser i handlingsplanen.

Universell utforming er et tema som det arbeides med internasjonalt. Norge deltar i det nordiske samarbeidet i Nordisk Ministerråd, følger utviklingen i Europa og EU og deltar i FN-samarbeidet med utgangspunkt i FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) og Agenda 2030 med bærekraftsmålene.

Sluttnoter

- 1 Agenda 2030. FNs bærekraftsmål. https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/utviklings-samarbeid/sdg_oversikt/id2505654/
- 2 Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti. Granavolden, 17. januar 2019. <https://www.regjeringen.no/contentassets/7b-0b7f0fcf0f4d93bb6705838248749b/plattform.pdf>
- 3 Et samfunn for alle. Regjeringens strategi for likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse for perioden 2020–2030. Oslo 2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/strategi-for-mennesker-med-funksjonsnedsettelse--et-samfunn-for-alle/id2623105/>
- 4 FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD). Oslo 2013. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/funk/konvensjon_web.pdf
- 5 FNs konvensjon om barnets rettigheter. Oslo 1991. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/*#KAPITTEL_bk
- 6 Meld. St. 15 (2017–2018) Leve hele livet — En kvalitetsreform for eldre. Oslo 2018. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-15-20172018/id2599850/?ch=1>
- 7 Flere år – flere muligheter. Oslo 2016. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/flere-ar--flere-muligheter/id2477940/>
- 8 Kollektivtrafikanter verdsetting av tiltak for universell utforming. TØI-rapport 1039/2009. Oslo 2009.
- 9 Sentrumsnære turveger. Universell utforming i Telemark. Fylkesmannen i Telemark. Skien 2013
- 10 Konsekvensanalyse av tilgjengelighetskrav til IKT i forslag til ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov. NTNU Samfunnsforskning (Trondheim) og SNF Samfunns- og næringslivsforskning (Bergen). 2007 https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/aid/publikasjoner/horing/2007/universell_ikt/konsekvensanalyse_universell_ikt.pdf
- 11 Samfunnsøkonomisk analyse av universelt utformet grunnskole i 2030. Oslo Economics. Oslo 2018 <https://www.bufdir.no/Bibliotek/Dokumentside?docId=BUF00004767>
- 12 Samfunnsøkonomiske effekter av universell utforming. NIBR-rapport. Oslo 2006. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/20.500.12199/5743>
- 13 Tiltak for universell utforming i bygg og uteområder. Veileder i samfunnsøkonomisk analyse. Analyse & Strategi, Vista. Utredning og WSP Analyse & Strategi. Oslo 2011.
- 14 Universell utforming 2018. Kartlegging av kunnskap om og holdninger til universell utforming i byggebransjen og kommuner. Ipsos. Oslo 2018. https://dibk.no/globalassets/02.-om-oss/rapporter-og-publikasjoner/universell-utforming/ipsos_universell-utforming-2018.pdf
- 15 Universell utforming. Tilstandsanalyse og kunnskapsstatus. Bufdir. Oslo 2020
- 16 Folkehelse og sosial bærekraft. En sammenligning og diskusjon av begrepsinnhold, målsettinger og praktiske tilnærminger. Hege Hofstad og Heidi Bergsli. NIBR-rapport 2017:15. Oslo 2017
- 17 FNs konvensjon om barnets rettigheter. Barne- og familiedepartementet 2003. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf

- 18 FNs konvensjon om barnets rettigheter. Barne- og familiedepartementet 2003. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- 19 Union of Equality. Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030. EU 2021. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8376&furtherPubs=yes>
- 20 Human rights : A reality for all. Council of Europe Disability Strategy 2017-2023. Europarådet 2017. <https://rm.coe.int/16806fe7d4>
- 21 Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti (Granavollplattformen). <https://www.regjeringen.no/contentassets/7b0b7f0fcf0f4d93bb6705838248749b/plattform.pdf>
- 22 Meld. St. 18 (2016–2017) Berekraftige byar og sterke distrikt. Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Oslo 2017 https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20162017/id2539348/?q=universell&ch=2#match_0
- 23 Directive (EU) 2016/2102 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on the accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies. EU 2016 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.327.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2016:327:TOC
- 24 Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States as regards the accessibility requirements for products and services. EU 2015 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2015:0615:FIN>
- 25 Commission Regulation (EU) No 1300/2014 of 18 November 2014 on the technical specifications for interoperability relating to accessibility of the Union's rail system for persons with disabilities and persons with reduced mobility. EU 2014 http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2014.356.01.0110.01.ENG
 Regulation (EU) No 1177/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 concerning the rights of passengers when travelling by sea and inland waterway and amending Regulation (EC) No 2006/2004. EU 2010. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1467884360414&uri=CELEX:32010R1177>
 Regulation (EU) No 181/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 concerning the rights of passengers in bus and coach transport and amending Regulation (EC) No. 2006/2004. EU 2011 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1467884595186&uri=CELEX:32011R0181>
- 26 Kilde Lovdata: <https://lovdata.no/sok?q=%22universell+utforming%22&offset=20>
- 27 Kilde Standard Norge: <https://www.standard.no/nettbutikk/sokeresultater/?search=universell+utforming>
- 28 Meld. St.20 (2020-2021) Nasjonal transportplan 2022-2033 (regjeringen.no) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-20-20202021/id2839503/>
- 29 Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019–2023. Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2019. <https://www.regjeringen.no/contentassets/cc2c53c65af24b8ea560c0156d885703/nasjonale-forventninger-2019-bm.pdf>

- 30 Meld. St. 27 (2015–2016) Digital agenda for Norge — IKT for en enklere hverdag og økt produktivitet. Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2015. <https://www.regjeringen.no/contentassets/fe3e34b866034b82b9c623c5cec39823/no/pdfs/stm201520160027000dddpdfs.pdf>
- 31 Meld. St. 15 (2017–2018) Leve hele livet — En kvalitetsreform for eldre. Helse- og omsorgsdepartementet 2017. <https://www.regjeringen.no/contentassets/196f99e-63aa14f849c4e4b9b9906a3f8/no/pdfs/stm201720180015000dddpdfs.pdf>
- 32 Meld. St. 15 (2017–2018) Leve hele livet — En kvalitetsreform for eldre. <https://www.regjeringen.no/contentassets/196f99e63aa14f849c4e4b9b9906a3f8/no/pdfs/stm201720180015000dddpdfs.pdf>
- 33 Programmet for et aldersvennlig Norge. <https://www.aldersvennlig.no/programmet/>
- 34 Håndbok i aldersvennlige lokalsamfunn. KS 2020. <https://www.ks.no/fagomrader/velferd/aldersvennlige-lokalsamfunn/ny-handbok-i-aldersvennlig-samfunn-lansert/>
- 35 Håndbok i aldersvennlig stedsutvikling. Norske arkitekters landsforbund 2019. <https://www.arkitektur.no/media/ji2ig4vf/aldersvennlig-stedsutvikling-ha-ndbok-24-01-20.pdf>
- 36 Meld. St. 25 (2020-2021) Likeverdsreformen – Et samfunn med bruk for alle. Helse- og omsorgsdepartementet 2021. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-25-20202021/id2841293/>
- 37 Meld. St. 19 (2018-2019) Folkehelsemeldinga – Gode liv i eit trygt samfunn. Helse- og omsorgsdepartementet 2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-20182019/id2639770/>
- 38 Kunnskapsammenstilling og evaluering av regjeringens handlingsplaner for universell utforming. Proba 2020. <https://proba.no/wp-content/uploads/Rapport-2019-16-Evaluering-av-regjeringens-handlingsplan-for-universell-utforming.pdf>
- 39 Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Norway. FN 2019. <https://www.regjeringen.no/contentassets/26633b70910a44049dc065af217cb201/crpd-2019-concluding-observations-endelig-versjon-fra-komiteen.pdf>
- 40 End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities, Ms. Catalina Devandas, on her visit to Norway. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25133&LangID=E&fbclid=IwAR2YI-wxvWcBk41a8GwIDPx-Bkue-ZdsDa0796pAWIngkLoUtQEv6vtVsT5E>
- 41 Lillin Knudtzon og Per Medby, Universell utforming relatert til sosial og økonomisk bærekraft. NIBR-notat: 2011:110. Oslo 2011
- 42 Nasjonal gåstrategi : Strategi for å fremme gåing som transportform og hverdagsaktivitet. Statens vegvesen 2012. <https://vegvesen.brage.unit.no/vegvesen-xmloi/handle/11250/2507934>
- 43 Prop. 1 S (2020 – 2021) Samferdsel. Samferdselsdepartementet 2020.
- 44 Tiltakskatalog for transport og miljø. <https://www.tiltak.no/>
- 45 Meld. St. 15 (2017–2018). Leve hele livet — En kvalitetsreform for eldre. Helse- og omsorgsdepartementet 2017.

- 46 Demensplan 2025. Helse- og omsorgsdepartementet 2020. <https://www.regjeringen.no/contentassets/b3ab825ce67f4d73bd24010e1fc05260/demensplan-2025.pdf>
- 47 Barn og unge i plan og byggesak. Hvordan sikre og skape gode oppvekstvilkår for barn og unge gjennom planlegging og byggesaksbehandling. Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020. <https://www.regjeringen.no/contentassets/ee711742c9cf47e7a3831ae12fba6e5d/no/pdfs/bokmal---veileder-om-barn-og-unges-okt.pdf>
- 48 Et samfunn for alle – Likestilling, demokrati og menneskerettigheter Regjeringens handlingsplan for likestilling av personer med funksjonsnedsettelse 2020–2025. Kulturdepartementet 2019. <https://www.regjeringen.no/contentassets/4538c7392f3d417a8d7cc48965a603c9/et-samfunn-for-alle---regjeringens-handlingsplan-for-likestilling-av-personer-med-funksjonsnedsettelse-des-2019.pdf>
- 49 Meld. St. 25 (2020-2021) Likeverdsreformen – Et samfunn med bruk for alle. Helse- og omsorgsdepartementet 2021. <https://www.regjeringen.no/contentassets/2d4274ffc8f3497aa428a443c0f530ab/no/pdfs/stm202020210025000dddpdfs.pdf>
- 50 Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2014. <https://www.regjeringen.no/contentassets/689bae9d728e48e8a633b024dcd6b34c/sprbatp.pdf>
- 51 Handlingsplan for universell utforming (2018-2021). Nordland fylkeskommune 2018. http://www.opuslofoten.com/_f/p34/i24035bf6-ff96-48a3-9bc7-58f34408b584/handlingsplan-for-universell-utforming-i-nordland-fylkeskommune-2018-2021.pdf
- 52 Erfaringer og eksempler fra nasjonale utviklingsprosjekter for universell utforming i fylker og kommuner 2009- 2015. Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2015. <https://uu-k1.no/eksempler/>
- 53 Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)
- 54 Meld. St. 5 (2019–2020) Levende lokalsamfunn for fremtiden— Distriktsmeldingen. Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-5-20192020/id2674349/?ch=1>
- 55 Kommuneundersøkelse. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2017. https://www.bufdir.no/uu/Nytt/Arkiv/2018/Ulik_fart_og_styrke_pa_UU_arbeidet_i_kommunene/
- 56 Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>
- 57 Lov om folkehelsearbeid (folkehelseloven). <https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/folkehelse/innsikt/folkehelsearbeid/id673728/>
- 58 Meld. St. 18 (2015–2016) Friluftsliv — Natur som kilde til helse og livskvalitet. Klima- og miljødepartementet 2016. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20152016/id2479100/>
- 59 Sammen om aktive liv. Handlingsplan for fysisk aktivitet 2020–2029. Helse- og omsorgsdepartementet 2020. <https://www.regjeringen.no/contentassets/43934b653c924ed7816fa16cd1e8e523/handlingsplan-for-fysisk-aktivitet-2020.pdf>

- 60 Merkehåndboka 2019 Tilrettelegging og synliggjøring av turruter. Den Norske Turistforening, Innovasjon Norge og Friluftsrådernes Landsforbund. 2019 https://www.merkehandboka.no/wp-content/uploads/merkehandboka/Merkehandbok_2019.pdf
- 61 Handlingsplan for friluftsliv Natur som kilde til helse og livskvalitet. Klima- og miljødepartementet 2018. https://www.regjeringen.no/contentassets/c89f9ea09a1e40fab3fefba28668fddb/96030_kld_handlingsplan_uu.pdf
- 62 BARK – Bevaringsprogrammet for utvalgte arkeologiske kulturminner. Riksantikvaren
- 63 Meld. St. 8 (2018–2019) Kulturens kraft — Kulturpolitikk for framtida. Kulturdepartementet 2018. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-8-20182019/id2620206/>
- 64 Universell utforming 2016. Kartlegging av kunnskap om og holdninger til universell utforming i byggebransjen og kommuner. Ipsos 2016. https://dibk.no/globalassets/02.-om-oss/rapporter-og-publikasjoner/universell-utforming/ipsos_universell-utforming-2018.pdf
- 65 Bygningsmassen. Statistisk sentralbyrå 2021. <https://www.ssb.no/bygningsmasse>
- 66 IK-bygg tilstandsbarometer for kommunale bygg. Norsk Kommunalteknisk Forening 2021. https://kommune.ikbygg.no/domestic_statistics
- 67 Veikart Universelt utformet nærskole 2030. Bufdir 2018. https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/Veikart_Universelt_utformet_naerskole_2030.pdf
- 68 Meld. St. 6 (2019–2020) Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO. Kunnskapsdepartementet 2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-6-20192020/id2677025/>
- 69 Nettstedet [Universell utforming av barnehage- og skolebygg. Utdanningsdirektoratet.](https://www.udir.no/laring-og-trivsel/universell-utforming-av-barnehage-og-skolebygg/) <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/universell-utforming-av-barnehage-og-skolebygg/>
- 70 Husbankens handlingsplan for universell utforming 2017- 2021. Husbanken 2017. <https://nedlasting.husbanken.no/Filer/1e11n.pdf>
- 71 Prop. 64 L (2020-2021) Endringer i plan- og bygningsloven, eierseksjonsloven og matrikkelova (endret regelverk for eksisterende byggverk og oppdeling av boenheter til hybler mv.). Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020.
- 72 Videre analyser av samfunnsøkonomisk nytte av tilskudd til etterinstallering av heis. Oxford Reseach 2017. <https://www.google.com/search?hl=no&source=hp&ei=3xCHXti-CLSHjLsPsZi74AI&q=samfunns%C3%B8konomisk+analyse+av+heisinstallasjon+som+er+gjennomf%C3%B8rt+av+Oxford+Research.&btnK=Google-s%C3%B8k>
- 73 Boforhold, levekårsundersøkelsen. Statistisk sentralbyrå 2018. <https://www.ssb.no/bo>
- 74 Mobilitet blant eldre på boligmarkedet – holdninger, drivere og barrierer. NOVA 2020
- 75 Tildelingsbrev 2020 – Husbanken. Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2019 <https://www.regjeringen.no/contentassets/6ed06d0c878446889f5d59c96feb3fe6/tildelingsbrev-til-husbanken-for-2020.pdf>

- 76 Alle trenger et trygt hjem - Nasjonal strategi for den sosiale boligpolitikken (2021-2024). Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-strategi-for-sosial-boligpolitikk-alle-trenger-et-trygt-hjem/id2788482/>
- 77 Meld. St. 19 (2018-2019). Folkehelsemeldingen – Gode liv i et trygt samfunn. Helse- og omsorgsdepartementet 5. april 2019. <https://www.regjeringen.no/contentassets/84138e-b559e94660bb84158f2e62a77d/nn-no/pdfs/stm201820190019000dddpdfs.pdf>
- 78 Skader og skaderisiko blant personer med nedsatt funksjonsevne. Statistisk sentralbyrå 2012. <https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/skader-og-skaderisiko-blant-personer-med-nedsatt-funksjonsevne>
- 79 Meld. St. 25 (2018–2019) Framtidas forbruker – grønn, smart og digital. Barne- og familiedepartementet 2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-25-20182019/id2652960/>
- 80 Meld. St. 27 (2015–2016). Digital agenda for Norge – IKT for en enklere hverdag og økt produktivitet. Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2016.
- 81 Én digital offentlig sektor - Digitaliseringsstrategi for offentlig sektor 2019–2025. Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/en-digital-offentlig-sektor/id2653874/>
- 82 Handlingsplan for regjeringens digitaliseringsstrategi. Digitaliseringsdirektoratet (Digdir) <https://www.digdir.no/digitalisering-og-samordning/handlingsplan-regjeringens-digitaliseringsstrategi/1229>
- 83 Framtid, fornyelse og digitalisering. Digitaliseringsstrategi for grunnsopplæringen 2017–2021. Kunnskapsdepartementet 2017. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/framtid-fornyelse-og-digitalisering/id2568347/>
- 84 Meld. St. 14 (2019–2020) Kompetansereformen – Lære hele livet. Kunnskapsdepartementet 2020. <https://www.regjeringen.no/contentassets/afb66fbbcdf-b47749f1b7007b559d145/no/pdfs/stm201920200014000dddpdfs.pdf>
- 85 Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven) https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51/KAPITTEL_3#KAPITTEL_3
- 86 Forskrift om universell utforming av informasjons- og kommunikasjonsteknologiske (IKT)-løsninger. Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2013. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-06-21-732>
- 87 Prop. 141 LS (2020–2021) Endringer i likestillings- og diskrimineringsloven mv. (universell utforming av IKT-løsninger) og samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 59 av 5. februar 2021 om innlemmelse i EØS-avtalen av direktiv (EU) 2016/2102 om tilgjengeligheten av offentlige organers nettsteder og mobilapplikasjoner. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-141-ls-20202021/id2843131/>
- 88 Europaparlaments- og rådsdirektiv (EU) 2019/882 om tilgjengelighet av varer og tjenester for personer med funksjonsnedsettelse – Tilgjengelighetsdirektivet <https://www.uutilsy-net.no/tilgjengelighetsdirektivet-eaa/eus-tilgjengelighetsdirektiv-eaa/268>

- 89 Digitaliseringsdirektoratets nettsider om universell utforming av IKT, ved Tilsynet for universell utforming av ikt, <https://uutilsynet.no/>
- 90 Digitale barrierar på norske nettstader 2018. Digitaliseringsdirektoratet. Tilsynet for universell utforming av ikt 2018 <https://www.uutilsynet.no/statistikk-og-analyse/digitale-barrierar-pa-norske-nettstader-2018/80>
- 91 St.meld. nr. 35 (2007-2008) Mål og meining — Ein heilskapleg norsk språkpolitikk. 2008 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008-/id519923/>
- 92 Meld. St. 31 (2019–2020) Samisk språk, kultur og samfunnsliv. 2020. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-31-20192020/id2729805/>
- 93 NOU 2019: 23 Ny opplæringslov. Kunnskapsdepartementet 2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-23/id2682434/>
- 94 Den teknologiske skolesekken på nettsidene til Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/nasjonale-satsinger/den-teknologiske-skolesekken/>
- 95 Framtid, fornyelse og digitalisering. Digitaliseringsstrategi for grunnopplæringen 2017–2021. Kunnskapsdepartementet 2017. https://www.regjeringen.no/contentassets/dc02a-65c18a7464db394766247e5f5fc/kd_framtid_fornyelse_digitalisering_net.pdf
- 96 [Nedsatt funksjonsevne \(lanekassen.no\)](https://www.lanekassen.no/)
- 97 Offentlig forvaltnings inntekter og utgifter. Statstisk sentralbyrå 2020. <https://www.ssb.no/statbank/table/10807/>
- 98 Lov om offentlige anskaffelser (anskaffelsesloven) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2016-06-17-73?q=lov%20om%20offentlige%20anskaffelser>
- 99 Forskrift om offentlige anskaffelser (anskaffelsesforskriften) <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-08-12-974?q=forskrift%20om%20offentlige%20anskaffelser>
- 100 Anskaffelser.no Fagsider om offentlige anskaffelser. <https://www.anskaffelser.no/>
- 101 Veileder til reglene om offentlige anskaffelser (anskaffelsesforskriften) 20.4 Plikt til å ta hensyn til universell utforming. Nærings- og fiskeridepartementet 2018. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-offentlige-anskaffelser/id2581234/>
- 102 NOU 2021: 6 Myndighetenes håndtering av koronapandemien — Rapport fra Koronakommisjonen. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2021-6/id2844388/>
- 103 Prop. 156 L (2020–2021) Lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk mv. (tolkeloven). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-156-l-20202021/id2842559/>
- 104 Strategi for å øke helsekompetansen i befolkningen (2019–2023). Helse- og omsorgsdepartementet 2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/strategi-for-a-oke-helsekompetansen-i-befolkningen-2019-2023/id2644707/>
- 105 Meld. St. 17 (2018–2019) Mangfald og armlengds avstand — Mediepolitikk for ei ny tid. Kulturdepartementet 2018. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-17-20182019/id2638833/>

Utgitt av:
Kulturdepartementet

Bestilling av publikasjoner:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
www.publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00
Publikasjoner er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Publikasjonskode: V-1023 B
Design og illustrasjoner: Gjerholm
Trykk: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
06/2021 – opplag 50

